

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Nikola Šubrtová

Právní úprava veterinární péče

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

Vypracováno v souladu s právním stavem ke dni 29.8.2014.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29.8.2014 Nikola Šubrtová

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Milanu Damohorskému, DrSc., vedoucímu mé diplomové práce, za jeho odbornou pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Obsah:

Čestné prohlášení – *strana 2*

Poděkování – *strana 2*

1. Úvod a pojem veterinární péče - *strana 5*

2. Historický vývoj veterinární péče a postavení zvířete v českém právu - *strana 7*

2.1. Historický vývoj veterinární péče a právní úpravy týkající se zvířat – *strana 7*

2.2. Současné pojetí zvířete v českém právu (soukromoprávní pohled) a změny v této oblasti obsažené v novém občanském zákoníku – *strana 11*

2.3. Shrnutí kapitoly – *strana 13*

3. Právní úprava ochrany zvířat a veterinární péče na mezinárodní úrovni - Welfare zvířat - *strana 15*

3.1. Welfare zvířat – *strana 15*

3.2. Nejvýznamnější mezinárodní smlouvy v této oblasti – *strana 17*

3.3. Shrnutí kapitoly – *strana 18*

4. Právní úprava veterinární péče v EU - *strana 19*

4.1. Úvod do úpravy veterinární péče v EU – *strana 19*

4.2. Nejdůležitější primární prameny práva Evropské unie (Evropských společenství) a koncepční dokumenty s dopady do oblasti veterinární péče a ochrany zvířat – *strana 20*

4.3. Nejdůležitější sekundární prameny práva Evropské unie (právní akty Evropské unie) s dopady do oblasti veterinární péče a ochrany zvířat – *strana 23*

4.4. Shrnutí kapitoly – *strana 25*

5. Česká právní úprava veterinární péče - *strana 26*

5.1. Veterinární péče jako součást zemědělského práva – *strana 26*

5.2. Šlechtění a plemenitba hospodářských zvířat – *strana 27*

- 5.3. Úvod do oblasti veterinární péče a základní pojmy dle veterinárního zákona – strana 29
- 5.4. Zdraví zvířat a zdravotní nezávadnost živočišných produktů – strana 30
- 5.5. Obchodování se zvířaty a živočišnými produkty, dovoz, vývoz a tranzit – strana 36
- 5.6. Odborná veterinární činnost a její výkon – strana 38
- 5.7. Veterinární asanace – strana 40
- 5.8. Institucionální zajištění veterinární správy v ČR – strana 41
- 5.9. Shrnutí kapitoly – strana 43
- 6. Právní rámec ochrany zvířat v ČR – strana 47**
- 6.1. Ochrana zvířat v právním řádu ČR: Zákon na ochranu zvířat proti týrání a další právní předpisy v této oblasti v souvislostech – strana 47
- 6.2. Správněprávní rozměr ochrany zvířat – správní delikty – strana 49
- 6.3. Trestněprávní ochrana zvířat v liteře zákona i v praxi – strana 52
- 6.4. Shrnutí kapitoly – strana 54
- 7. Srovnání české úpravy ochrany zvířat a veterinární péče s britskou – strana 55**
- 7.1. Právní úprava ochrany zvířat a veterinární péče ve Velké Británii a její srovnání s českou – strana 55
- 7.2. Shrnutí kapitoly – strana 60
- 8. Právní úprava nakládání s pokusnými zvířaty – strana 61**
- 8.1. Česká a evropská úprava pokusů na zvířatech – strana 61
- 8.2. Shrnutí kapitoly – strana 65
- 9. Shrnutí práce a její závěry – strana 67**
- Použitá literatura – strana 70
- Resume v angličtině (Summary in english) – strana 71

1. Úvod a pojem veterinární péče

Úvod

„Svět je kapkou bláta visící v nekonečnu a člověk je zvíře, které udělalo kariéru.“ Lakonický popis někdy mnohem vznosněji uchopované reality člověka i ostatních živých bytostí přešlapujících a úpících s ním nebo pod ním na této planetě. Tato myšlenka údajně patří římskému císaři Marku Aureliovi, může-li vůbec myšlenka někomu skutečně patřit. A už jsme na oslím můstku, po kterém zamýšlím čtenáře provést. Co dalo základy modernímu právu bylo právě právo římské, k jehož institutům se ostatně vrací i nový občanský zákoník odhazující snad definitivně socialistické a účelové nazírání práva. Máme zde tedy člověka, zvíře a právo. Ve snaze elit zabránit lidstvu ve vzájemném vraždění a ultimátním sebezničení se v průběhu krátké civilizované historie po boží záštitě v dobách feudální rozdrobenosti, postupně vydrala do popředí myšlenka záštity (a vynucování) práva tvořeného vůlí většiny vedenou a přeformulovanou elitami. Je zde však početní většina, která si zatím na civilizaci moc práv nevydobila, a to tedy ony němé tváře. Vztah člověka k jeho životnímu prostředí a jeho dřívějším obyvatelům, z jejichž řad se člověk vyčlenil, řeší zejména právo životního prostředí. Jistě však nacházíme mnoho relevantních norem i v právu správním, trestním či občanském, nemluvě o ústavním zakotvení postulátu ochrannářského přístupu člověka k životnímu prostředí, který samozřejmě v realitě zůstává zatím spíše postulátem a maximálně směrem snažení.

V této práci se chci věnovat rozboru otázek právní úpravy vztahu člověka k živé a cítící složce životního prostředí, tedy ke zvířatům. Protože jde o oblast velmi širokou, zacílila jsem svou snahu konkrétněji, a to na oblast právní úpravy veterinární péče, tedy oblast, která se věnuje úpravě péče o zdraví zvířat, jejich pohodu a uspokojivé životní podmínky, ale dotýká se úzce i otázek ochrany zdraví lidského, když zajišťuje nezávadnost živočišných produktů a jejich kontrolu.

Dotknout se však v textu musím i soukromoprávního, tj. občanskoprávního, vymezení zvířete v našem právním řádu, které s účinností nového občanského zákoníku, tj. zákona č. 89/2012 Sb., doznalo poměrně značné změny, alespoň tedy v oblasti teoretického pojetí zvířete na úrovni práva.

Také se chci dotknout další neoddělitelně provázané oblasti, a to otázek legislativy zacílené přímo a pouze na ochranu zvířat, a to jak v její obecné poloze normované na zákonné úrovni zejména zákonem České národní rady č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, ale také v její trestněprávní složce, kterou v současnosti po hmotněprávní stránce normuje trestní zákoník, tj. zákon č. 40/2009 Sb. Zde bych se chtěla pozastavit nad tím, zdali trestněprávní úprava skutečně účinně přispívá k zamezování krutého, neetického a hlavně protiprávního chování lidí ke zvířatům. A to při bližším pohledu (nejen) na skutkovou podstatu trestného činu týrání zvířat.

Neopominu samozřejmě do rozboru české právní úpravy promítnout do ní prorůstající systém práva Evropských společenství a nyní již Evropské unie. Nejen že tyto dvě entity (úpravu vnitrostátní a zejména přímo použitelnou úpravu unijní) již nelze efektivně oddělit, ale je to právě Evropská unie, která se poměrně hojně věnuje v rámci jedné z dominantních politik, a to politiky zemědělské, rozvoji otázek pohody (tzv. welfare) zvířat. Mnohdy kvůli tomu také čelí v členských státech mocné kritice, když některé normy směřující ke zlepšení životních podmínek zvířat představují ekonomickou zátěž pro zemědělce, kteří samozřejmě zohledňují zejména vlastní životní podmínky a poukazují na svou horší konkurenceschopnost proti zemědělcům z třetích zemí, kde mnohdy jsou živočišné produkty získávány za velmi divokých a neromantických podmínek. To ovšem platí i o evropských velkochovech a jatkách, které přírodní romantiku také postrádají. Jakkoli se Evropská unie snaží normovat ku prospěchu zvířat, realita v předmětných zařízeních je opravdu krutá. Nicméně těchto otázek se dotknu pouze lehce v souvislosti s materiálními prameny práva, neboť zde jde o práci z oboru právo a nikoli z oblasti filozofie či raněných citů.

Samozřejmě se krátce podíváme i na relevantní mezinárodní smlouvy v předmětné oblasti. Také bych se chtěla stručně pozastavit nad srovnáním úpravy veterinární péče u nás s úpravou britskou.

Nežli své závěry shrnu, ještě se na konci práce pozastavím nad specifickou oblastí nakládání se zvířaty a veterinární péče, a to nakládání s pokusnými zvířaty, což je velmi komplikovaná oblast a velká výzva pro tvůrce právní úpravy, neboť se zde střetává zájem na pokroku vědy a zájem na minimalizaci utrpení zvířat coby vnímajících bytostí.

Pojem veterinární péče

Nežli přikročím podrobněji k jednotlivým nastíněným úsekům zájmu této práce, vymezím na úvod onen základní předmět zájmu a pojem, se kterým operuje sám název této diplomové práce, tedy pojem veterinární péče. Aby hned na počátku bylo zřetelnější o jakých věcných cílech vlastně bude pojednáno.

Základní normou, která tuto oblast upravuje a kde bude tedy záhodno hledat i základní legální definici je na úrovni českého vnitrostátního práva zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (dále jen „veterinární zákon“). Citovaný zákon veterinární péči vymezuje ve svém § 2, kdy k definicici přistupuje tak, že uvádí činnosti, které pojem zahrnuje, a to:

- *péči o zdraví zvířat a jeho ochranu, zejména předcházení vzniku a šíření onemocnění přenosných přímo nebo nepřímo mezi zvířaty vnímavých druhů a jiných onemocnění zvířat a jejich zdolávání, ochranu zdraví lidí před nemocemi přenosnými ze zvířat na člověka,*
- *péči o zdravotní nezávadnost živočišných produktů a krmiv a ochranu zdraví lidí před jeho poškozením nebo ohrožením živočišnými produkty,*
- *ochranu území České republiky před zavlečením nákaz zvířat a nemocí přenosných ze zvířat na člověka a před dovozem zdravotně závadných živočišných produktů a krmiv ze zahraničí,*
- *ochranu životního prostředí před nepříznivými vlivy souvisejícími s chovem zvířat, výrobou a zpracováním živočišných produktů, jakož i ochranu zvířat a jejich produkce před riziky ze znečištěného životního prostředí,*
- *veterinární asanaci,*
- *dozor nad dodržováním povinností a požadavků stanovených k zajištění těchto úkolů tímto zákonem (pozn.aut. veterinárním zákonem), zvláštními právními předpisy a předpisy Evropské unie (státní veterinární dozor).*

Jasně zde tedy vidíme, že pojem veterinární péče v právním smyslu je nepoměrně širší, nežli jak je toto slovní spojení vnímáno laickou veřejností, která si jej spojuje především s oblastí veterinárního lékařství, které jest ovšem především exaktněji zaměřeným vědním oborem, jenž se zabývá především praktickou stránkou problematiky, tedy léčením nemocí a úrazů zvířat a přináší také poznatky z hlediska šíření nákaz přenosných ze zvířat na člověka (tzv. zoonóz), jenž se potom normotvůrce snaží zohlednit při tvorbě právních předpisů z oblasti veterinární péče.

2. Historický vývoj veterinární péče a postavení zvířete v českém právu

2.1. Historický vývoj veterinární péče a právní úpravy týkající se zvířat

Než se dostaneme k současnosti, vraťme se po časové ose poněkud nazpět a podívejme se, z jakých kořenů vlastně dnešní podoba veterinární péče vyrůstá.

Soužití člověka a zvířat se datuje vlastně tak hluboko, jak se datuje vývoj člověka jako druhu. Vždyť člověk byl právě jedním ze zvířat, tedy z druhů které se vyvíjely a zanikaly na planetě Zemi. Teprve mnohem později se člověk napřímil, a to i po duševní stránce, začal pociťovat jiný druh sebeuvědomění a sám sebe počal považovat za něco jiného nežli jsou ostatní zvířata. Následně člověk s růstem svých dovedností a inteligence pochopil, že může

zvířata využívat, a to nejen jako zdroj potravy přímý (kdy tedy části zvířete pozře), ale i zprostředkovaný, že tedy může využít například tažné síly zvířat či je užít jako nosiče nákladu při svých zemědělských snahách. Již tehdy byly položeny základy dnešních velkofarm, tedy jakýchsi továren na maso.

Člověk začal tedy zvířata ochočovat a připoutávat ke svým sídlům, tedy začal je domestikovat, to se časově nacházíme zhruba v období 10 000 př.n.l., tj. v době neolitické revoluce, tehdy dochází ke vzniku sámého zemědělství a související životní změny lidského druhu. Prvními zvířaty, která byla domestikována, byly dobře zvládnutelné ovce a kozy. Ve stejném období se objevují jakési prapůvodní veterinární snahy.

Začneme-li se zajímat o otázky právní reglementace ve vztahu ke zvířatům, pak jsou prameny, ze kterých můžeme čerpat poznání minulosti poměrně dost skromné. V dobách hlubší historie totiž zvířata nestála právě v centru pozornosti normotvůrců a vůbec v centru pozornosti lidské společnosti, která se zmiřovala v kolotoči hledání filosofických postulátů, morálních hodnot a v neposlední řadě nekonečných válek, bojů o moc a samo uspořádání společnosti a jejího směřování. Právo se tedy zvířatům věnovalo spíše okrajově a kazuisticky.

O ochraně zvířat v právu v takovém obsahovém vymezení, jak jej vnímáme v současnosti po většinu historie lidstva nemohlo být řeči. Ochrana zvířat v právu je velmi mladý přírůstek do pomyslné právní rodiny a snahy o to, aby právo vůbec zohledňovalo i zájmy zvířat jako cítících bytostí se datují teprve od devatenáctého století (kolébkou těchto snad byla Velká Británie) a více se rozvinuly až ve století dvacátém.

Pokud jde o péči o zdraví zvířat, tak první veterinární lékař (s rezervou řečeno), o kterém se prameny zmiňují byl muž půvabného jména Urlugaedina, který žil v příslovečné kolébce lidské civilizace, tj. v Mezopotámii, a to kolem roku 2200 před Kristem. Ze starověku ovšem o veterinárním lékařství nacházíme střípek třeba i v Chammurapiho zákoníku. Tam bylo nalezeno ustanovení o tom, jak je záhodno odměňovat, nebo naopak trestat veterináře. Tak například pokud léčba nebyla právě úspěšná a zvíře zahynulo, musel zvěrolékař zaplatit pokutu, a to ve výši čtvrtiny ceny zvířete. Dlužno podotknout, že jeho vědecký kolega, který tehdy léčil lidi, mohl v případě svého pochybení být stížen trestem daleko přísnějším, sankcí byla pro něj totiž ztráta končetiny.

Pokud ovšem budeme hledat první písemný pramen, který nám poskytne aspoň drobnější náhled do samé zvěrolékařské praxe, musíme zamířit do starověkého Egypta. Že tam žil lid v těsném kontaktu se zvířaty, je známo již každému malému dítěti, které vidělo reprodukce tamních nástěnných maleb. Právě odtud také pochází nejstarší písemná památka v oboru, které se říká Kahunský rukopis. Našinec by si v ní však příliš nepočítal, sic je psána hieroglyfickým písmem. V předmětném textu se píše o různých nemocech, které tehdy stíhaly psy, býky nebo ptáky. Nejdeme zde také informace o tehdejších způsobech léčby, které by se v dnešní době spíše uplatnily v nějakém nízkorozpočtovém hororu, šlo totiž například o vykuřování nebo pouštění žilou. Už tehdy se ale používaly i méně dramatické a zřejmě i

účinnější metody, tedy použití bylin obsahujících účinné látky. Tehdejší zvěrolékaři se také zabývali způsoby, jak zvýšit užitek zvířat a porodnictvím.

Antika obohatila velmi mnoho oborů, z našeho pohledu je nejzajímavější její přínos právu, ovšem i v otázkách lékařství a veterinárního lékařství došlo k významnému pokroku. V současné době je odlišení vědních disciplín poněkud ostřejší, tehdy však kráčelo právo ruku v ruce s filosofií, teologií a etikou a veterinární lékařství bylo daleko blíže tomu humanitnímu. Tehdejší vědci využívali především paralel mezi anatomií zvířat a lidí, poznatky z pitev zvířat se pak snažili používat i pro návrhy léčebných postupů pro lidi. Sám velký Aristoteles je autorem díla *Historia animalium*, kde najdeme poznatky z anatomie zvířat, kapitoly věnované jejich reprodukci i poznatky o jednotlivých nemocech zvířat.

Poznatky Egypťanů a Řeků potom rozvíjeli Římané. Při jejich častých vojenských výbojích se do popředí pozornosti dostávala otázka zdraví koní, kteří vozili jezdce do výprav a slavných bitev. Právě péči o zdraví koní se zabírají ty nejzajímavější veterinární texty z období kolem 5. století. Mezi známými lékaři starověku najdeme muže jménem Apsyrτος, nebo Publius Vegetius Renatus, který napsal rozsáhlou vědeckou práci nazvanou *Ars Veterinaria*.

Středověk dostal své temné pověsti i v oblasti vývoje veterinárního lékařství a péče. V období středověku dochází k úpadku medicíny i zvěrolékařství. Většina evropského území byla pod vlivem křesťanského náboženství, které označovalo léčení zvířat za druhořadou a podřadnou činnost vyhrazenou především příslušníkům nižších společenských vrstev. Vyplyvalo to z názoru, že zvířata ve srovnání s člověkem jsou méněcenní tvorové.¹

Zřejmě teprve až velká pohroma vrátila zrak společnosti a jejích vědeckých elit zpět k otázkám veterinární péče. Neštěstí nechodí totiž jenom po lidech, ale chodí také po krávcích, a tak v první polovině 18. století nastala další morová rána skotu, který se touto nemocí potýkal po mnohá staletí. Skočíme-li na okamžik od současnosti, pak pozitivní informací je, že v říjnu 2010 Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) vydala prohlášení, že mor skotu byl na naší planetě zcela vymýcen. Avšak na počátku 18. století byla situace zcela jiná. *Kulminačního bodu dosáhly morové rány v 18. století, odhaduje se, že v Evropě padlo za oběť moru během století okolo 200 milionů kusů skotu.²* Právě to bylo jedním z rozhodujících impulsů k rozvoji veterinárního lékařství.

Různě po Evropě jsou pak zakládány jednotlivé akademické instituce pro studium veterinárního lékařství. Nejstarší veterinární škola byla založena v Lyonu roku 1762, tematickými okruhy, které se zde učily, byly jak chirurgie a anatomie, tak třeba i

1 Šindelář, J., cit. *Stručné dějiny veterinární medicíny - od pravěku do konce 19. století*, 1. vydání, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, Brno 2005

2 <http://www.vfu.cz/media-verejnost/informace-pro-media/tz/2011-12-16-boj-s-morem-skotu-skoncil.html>

podkovářství. Další školy potom vznikly například v Berlíně, Vídni, Kodani, Madridu nebo v Budapešti.

Pokud jde o české území, samostatná veterinární škola zde nebyla ještě po velmi dlouhou dobu. Zvěrolékařství však dostalo prostor alespoň v rámci vzdělávání lékařů lidských, kdy od roku 1784 se vyučovalo v rámci jejich studijního programu na Univerzitě Karlově. Pouze v rámci obecného studia na lékařské fakultě pak veterinární aspekty vyučovala i druhá nejstarší česká univerzita v Olomouci.

Až poté, co utichly poslední výstřely první světové války, podařilo se prosadit do praxe myšlenku samostatné vysoké školy zabývající se veterinárním lékařstvím. Jejím zakladatelem se stal prof. MUDr. Edward Babák, který stanul i v čele této vysoké školy, jejímž domovem se stalo Brno.

Tato vysoká škola, která v současnosti nese název Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, je podnes jedinou vysokou školou v Česku, kde mohou absolventi získat akademický titul MVDr. potřebný pro výkon povolání zvěrolékaře.

Vývojem během času neprošlo ovšem pouze institucionální zajištění výuky veterinárního lékařství, ale i její vědecká úroveň a zaměření. V minulosti, kdy zvířata byla používána převážně pro hospodářské účely, tedy jako zdroj masa, kůže, mléka a tažné síly a jako dopravní prostředek, byli v centru pozornosti veterinářů zejména koně a skot. Jak ovšem koně coby dopravní prostředek a tažnou sílu nahradili jeho ošklivější nepoetické kovové (dnes již spíše karbonové) alternativy, došlo v tomto smyslu ke změně. Dnes naopak ordinace veterinářů plní hlavně zvířata chovaná pro potěchu duše člověka coby členové jeho rodiny, a to tedy psi, kočky, morčata, fretky nebo drobní okrasní ptáci.

Úroveň vědeckého pokroku, šíře poznatků, dignostických i léčebných metod jsou nyní srovnatelné s humánní medicínou. Dokonce v některých oblastech (mj. i s ohledem na poněkud nižší etické a právní nároky na zacházení se zvířaty oproti vědecké práci na lidských bytostech) veterinární lékařství předbíhá to lidské. Jde například o klinické studie v oblasti léčby za pomoci kmenových buněk. Česká republika v této oblasti nijak nezaostává. Již koncem roku 2011 čeští vědci představili výsledky klinické studie, kdy se jim pomocí terapie kmenovými buňkami podařilo vyléčit téměř imobilního psa či koně s těžkými problémy šlach. Tato metoda léčby je v Česku dostupná už dokonce i zvířecím pacientům z řad veřejnosti, jako první společnost jí smí nabízet nová česká biotechnologická společnost EponaCell, s.r.o.

Poznatky z kmenové léčby zvířat jsou neocenitelným zdrojem i pro vývoj humánní medicíny, kdy právě od terapie kmenovými buňkami si vědci slibují skutečně mnoho. Lze totiž předpokládat, že by mohla pomoci v boji s dosud nevléčitelnými nemocemi jako jsou Parkinsonova nebo Alzheimerova choroba. Ostatně v oblasti využití této léčby u lidí jsou čeští vědci z IKEMu velmi daleko. V roce 2012 dokonce *jako vůbec prvního lékaře z Česka ocenila Americká diabetologická asociace na mezinárodním kongresu v San Diegu MUDr.*

Michala Dubského z pražského IKEMu za léčbu tzv. diabetické nohy transplantací pacientových kmenových buněk.³

Sice by se mohlo zdát, že s rozkvětem veterinární medicíny svitlo zvířatům v jejich vývoji, přirozeně i nuceně svázaném s tím lidským, na lepší časy. Bohužel paralelně s rozvojem veterinárního lékařství docházelo k rozvoji i v další oblasti veterinární péče, tedy ve využití zvířat v zemědělství, a to zejména pro zisk živočišných produktů.

Velkochovy hospodářských zvířat zbudované po průmyslovém způsobu se začaly ve větším měřítku objevovat ve Spojených státech amerických po první světové válce, v Evropě tomu tak bylo až po druhé světové válce. Šlo o reakci na zvyšující se poptávku po živočišných produktech, přičemž tato poptávka dramaticky eskaluje až do dnešních dnů. Například nosnic je dle odhadů v současnosti chováno po světě 5,5 miliardy, přičemž valná část z toho je chována v klecových chovech, které připomínají spíše jakési šuplíky na zboží nežli prostředí, ve kterém by se snad uspokojivě mohlo vyvíjet a žít něco živého.

Bohužel od počátku tohoto vývoje platí, že velkochovy (též industriální farmy) byly zřizovány podle stejných principů jako jakékoli jiné továrny, podle ekonomického klíče: se zvyšováním počtu zvířat se snižují náklady na jednotku (jednotlivé zvíře) a tím se zvyšuje zisk podnikatele. Pro podnikatele je tedy nejvýhodnější podnik s vysokým počtem zvířat stejného druhu na nejmenším prostoru, který právní regulace velkochovů připouští, s takovým nejnižším zajištěním životních podmínek zvířat, které ještě umožní vysokou produkci. Velkochovy hospodářských zvířat byly historicky zřejmě první formou chovů, které přestaly dodržovat mnoho do té doby víceméně respektovaných potřeb hospodářských zvířat.⁴

Při pohledu na skutečný život a smrt hospodářských zvířat ve velkochovech nelze než konstatovat, že právo jakkoli jinak v současnosti sofistikované a směřující (alespoň v části světa) k dobru v této oblasti jako prostředek spravedlnosti a vyjádření morálních a etických hodnot poněkud selhává. Pod taktovkou ekonomicko-politické reality a kvůli zajištění jiných hodnot jsou zde zcela zašlapávány do země miliardy cítících bytostí, které tráví svou krátkou existenci na tomto světě v deprivaci a utrpení. Nicméně tato práce jen skromně monitoruje platnou a účinnou právní úpravu vytčené oblasti, a tak v ní od těchto etických a hodnotících aspektů bude ve větší části v rámci zachování její věčnosti odhlédnuto.

2.2. Současné pojetí zvířete v českém právu (soukromoprávní pohled) a změny v této oblasti obsažené v novém občanském zákoníku.

Než pokročíme dále ve zkoumání právní úpravy veterinární péče v jejich mezinárodních i vnitrostních podobách a souvislostech, zastavme se ještě na okamžik. Dosud

³ <http://www.iem.cas.cz/press/press/120402-americka-cena-miri-do-cech.html>

⁴ Müllerová, Hana, Stejskal, Vojtěch, Ochrana zvířat v právu, Academia, Praha 2013.

totiž v tomto textu nebyl přiblížen sám středobod této právní úpravy, a to její základní objekt, tedy zvíře. Podívejme se tedy krátce na pojetí zvířete v českém právu.

V roce 2012 (s účinností od 1.1.2014) došlo k velké rekonstrukci soukromého práva, když byl přijat občanský zákoník č. 89/2012 Sb., zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) a předpis č. 91/2012 Sb., tedy zákon o mezinárodním právu soukromém.

Základní soukromoprávní vymezení pojmu zvíře nalezneme v občanském zákoníku. Právě ten v souladu s moderním nazíráním přinesl velký obrat v pojetí zvířete oproti dřívější úpravě, podle které bylo zvíře věcí v právním smyslu. *Počínaje dnem 1.1.2014 se zvíře pojímá jako živý tvor schopný vnímat bolest a navazovat emocionální vazby ke svému pánovi. Proto (obdobou s civilními kodexy Rakouska, Německa či Švýcarska) zvíře není věcí (§ 494).*⁵ Takto specifická právní povaha je však dopřána zvířeti toliko živému, tělo mrtvého zvířete je věcí bez dalšího.

Ohniskem právního postavení zvířete tedy je ustanovení § 494 občanského zákoníku, které stanoví: *Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze.* Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku (NOZ) k tomu říká: *ustanovení o živých zvířatech, která nemají být nadále považována za věci, se po vzoru dalších evropských úprav a jejich vývoje v posledních dvaceti letech vymaňuje z dogmatu římského práva o „bučících nástrojích“⁶.*

To, že se přesto žádná revoluce v právním režimu nakládání se zvířaty nekoná je patrné z explicitního příkazu obdobného použití ustanovení o věcech na zvířata. Jistým nadějným limitem zde měla být formulace „pokud to neodporuje jeho povaze“, která ale dále legálně definována není a proto je posud poněkud vágní, nežli ji alespoň částečně obsahově ukotví (silou přesvědčivosti) judikatura. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku dává pouze jediný příklad, který by se dle normotvůrce měl pod formulaci „pokud to neodporuje jeho povaze“ subsumovat coby nakládání, které takové povaze právě odporuje, a to když říká, že *by bylo např. v rozporu s povahou zvířete jako živého tvora použít jako zástavu psa lpícího na svém pánovi s tím, že pes bude předán zástavnímu věřiteli jako osobě zvířeti cizí a vystaven stresu.*⁷ Zdali se však budou brát ohledy například i na hospodářská zvířata, která přes nepěkný osud, který pro ně jejich hospodář chystá, k němu citově přilnula a

5 Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1., Díl první: Obecná část, Wolters Kluwer, Praha 2013

6 Důvodová zpráva k NOZ, tj. k zákonu č. 89/2012 Sb. občanskému zákoníku

nyní by měla být předmětem zástavního práva, je ne zcela jednoznačné. Zejména je otázkou zdali zdánlivě velký a pozitivní obrat v nazírání zvířete jako živé bytosti není úspěchem spíše lingvistického charakteru, tedy pěknou literou zákona, která však na skutečném postavení zvířat nevylepší zhola nic.

Zvířatům se i po systematické stránce občanský zákoník účinný od 1.1.2014 věnuje obdobně jako věcem, a to tedy zejména ve vztahu k nabývání vlastnického práva k nim a jejich kategorizace. Vedle tradičního dělení na divoká a domácí zvířata pak občanský zákoník liší zvířata na zajatá, zkrocená, chovaná a opuštěná. Nově se také setkáváme se zmínkou o dobytku, roji včel, zvířeti chovaném v zoologické zahradě nebo rybě v rybníce.

Rozdílně od soukromoprávního přístupu k otázce vymezení zvířete přistupují předpisy veřejnoprávní, které jsou také méně konzistentní, pokud jde o použité pojmosloví. Jednou ze stěžejních norem pro veřejnoprávní reglementaci nakládání se zvířaty je například Zákon České národní rady na ochranu zvířat proti týrání, tj. předpis č. 246/1992 Sb. S ohledem na svůj specifitější účel (ochrany zvířat před týráním) tento zákon přistupuje oproti základnímu soukromoprávnímu kodexu k vymezení zvířete daleko úžeji, kdy pod pojem zvíře subsumuje pouze obratlovce odlišné od člověka, a ne už tedy živočichy bezobratlé.

2.3. Shrnutí kapitoly

Soužití člověka a zvířat se datuje vlastně od vzniku samého života na zemi, nebo tedy od dob, kdy se člověk začal evolučně (kreacionisté prominou) vydělovat jako samostatný druh a vzdalovat se tak ostatním zvířatům. Spolu s růstem své inteligence a schopností si začal člověk některá zvířata podmaňovat, ochočovat a využívat je při cestě za uspokojováním svých potřeb. K tomuto jevu dochází v období tzv. neolitické revoluce okolo roku 10 000 př.n.l., kdy se prvně člověk stává zemědělcem.

Pokud jde o péči o zdraví zvířat (tedy nejzákladnější složku veterinární péče), prvním prameny doloženým veterinářem byl jistý mezopotámský muž s krásným jménem Urlugaedina, který žil ve dvaadvacátém století před našim letopočtem. Zmínky o zvěrolékařské problematice najdeme i v proslulém Chammurapiho zákoníku, kde byla nalezena ustanovení o odměnách veterinářům a také trestech pro ně v případech, kdy se jejich léčba jaksi nevydařila.

Nejstarší přímo veterinární písemná památka, která pojednává přímo o nemocech zvířat a tehdejších metodách jejich léčení, potom pochází se starověkého Egypta a říká se jí Kahunský rukopis. Poznatky Egyptanů pak rozvíjeli Řekové, kdy v antickém období se blíže

7 Důvodová zpráva k NOZ, tj. k zákonu č. 89/2012 Sb. občanskému zákoníku

prolínaly poznatky veterinárního a humánního lékařství, podobně jako se snoubilo například i právo s filosofií a náboženstvím.

Sám velký Aristoteles se věnoval i této problematice a je autorem díla *Historia animalium*, kde můžeme naléznout partie o anatomii zvířat, kapitoly věnované jejich reprodukci i informace o jednotlivých nemocech zvířat. Učení Egypťanů a Řeků v této oblasti pak rozvinululi Římané, ti se zejména zabývali veterinární péčí o koně, nebo ti byli coby tehdejší bojové dopravní prostředky esenciální složkou pro jejich časté vojenské výboje.

Středověk přinesl úpadek veterinárního lékařství, které bylo pod vlivem rozmáhajícího se křesťanství vnímáno jako cosi podřadného. Zřejmě až velké morové rány skotu, které kulminovaly v 18. století, obrátili zrak společnosti zpět k péči o zdraví zvířat.

V Evropě jsou tedy tehdy zakládány jednotlivé akademické instituce pro studium veterinárního lékařství. Nejstarší veterinární škola byla založena v Lyonu roku 1762. Na českém území se na samostatnou veterinární školu muselo čekat poměrně dost dlouho. Zvěrolékařství však dostalo prostor alespoň v rámci vzdělávání lékařů lidských, kdy od roku 1784 se vyučovalo v rámci jejich studijního programu na Univerzitě Karlově a jako dopněk studia humánních lékařů veterinární aspekty vyučovala i druhá nejstarší česká univerzita v Olomouci.

Samostatná vysoká škola veterinárního zaměření vznikla na našem území až po první světové válce. Založil ji prof. MUDr. Edward Babák, který stanul i v jejím čele. Domovem této instituce se stalo Brno. Dnes nese jméno Veterinární a farmaceutická univerzita Brno a je podnes jedinou vysokou školou v ČR, kde mohou absolventi získat akademický titul MVDr. potřebný pro výkon povolání zvěrolékaře.

Vývoj veterinárního lékařství po vědecké stránce nesmírně pokročil a je srovnatelný s medicínou lidskou. V určitých oblastech (i kvůli širším právním mantinelům pro nakládání se zvířaty nežli s lidmi v oblasti experimentů a požití některých eticky kontraverních metod) dokonce lidské lékařství předbíhá, nebo je lépe řečeno zdrojem poznání pro něj. Tak je tomu například v oblasti rozvoje léčby kmenovými buňkami.

Dnes jako neodmyslitelný doplněk právní úpravy veterinární péče vnímáme právní úpravu ochrany zvířat. Nicméně při pohledu do hlubší historie tomu tak nebylo a právní prameny v této oblasti jsou historicky velmi vzácné. Ochrana zvířat v právu v takové podobě, jako ji známe ze současné platné úpravy v právu České republiky potažmo Evropské unie, je věcí novodobou. První výrazné snahy o to, aby právo skutečně zohledňovalo i zájmy zvířat jako cítících bytostí spadají do devatenáctého století a více se rozvinuly až ve století dvacátém.

Nicméně ani dnes nejde o vyhranou bitvu, neboť i v členských státech EU, které jsou jedny z nejnávštěvnějších na světě, úpí miliony zvířat v průmyslových podmínkách zemědělských velkochovů vzdáleny pomyslné tisíce mil od svého dřívějšího svobodného způsobu života a především vzdáleny něčemu, co se za skutečný uspokojivý život dá považovat.

Pokud bychom si měli vymezit sám pojem zvíře, který bude výchozím pro celou tuto práci, v našem současném vnitrostátním právu, musíme se pohroužit do stále ještě novotou vonícího občanského zákoníku, tj. zákona č. 89/2012 Sb., který byl přijat v rámci rozsáhlé soukromoprávní rekodifikace a nabyl účinnosti dne 1.1.2014. Tento právní pramen přinesl mnohé významné a snad i pozitivní změny, jednou z nich je i výslovná deklarace, že živé zvíře (jako živý tvor schopný vnímat bolest a emoce) není věcí, jak tomu podle posavadní právní úpravy bylo. Nicméně i nadále se ustanovení o věcech na živá zvířata použijí obdobně, ovšem jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jejich povaze.

Specificky (k odlišení od obecného a základního vymezení pojmu zvíře v soukromoprávní oblasti) přistupují k vymezení pojmu zvíře jednotlivé předpisy veřejnoprávní. Například jedna ze stěžejních norem pro veřejnoprávní úpravu nakládání se zvířaty, tedy zákon na ochranu zvířat proti týrání, i s ohledem na svůj specifitější účel přistupuje oproti základnímu soukromoprávnímu kodexu k vymezení zvířete úžeji, kdy pod tento pojem řadí pouze obratlovce odlišné od člověka, a ne už tedy živočichy bezobratlé.

3. Právní úprava ochrany zvířat a veterinární péče na mezinárodní úrovni - welfare zvířat

3.1. Welfare zvířat jako ústřední pojem péče o zvířata

O vývoji veterinární péče v užším smyslu (tedy jako veterinárního lékařství) bylo krátce pojednáno již výše, otázek soužití člověka s ostatními živočišnými druhy je však nepoměrně více. Vztah člověka a zvířat se v průběhu času významně vyvíjel, a to jak po stránce faktické, tak i po stránce filozofické, etické a právní. Jak člověk s poznáním a vývojem vědy a techniky zvyšoval svou moc nad okolím, podmanil si valnou část zvířat k hospodářskému i jinému využití a upřel jim jejich přirozené životní podmínky a tato (zejména hospodářská) zvířata zůstala plně odkázána na milost a nemilost lidí.

S populační explozí se nároky lidstva na množství zemědělské produkce zvýšily a intenzifikace zemědělství vedla k tomu, že se životní podmínky zvířat staly v masovém měřítku žalostnými. *Soužití s hospodářskými zvířaty se v extrémních případech 20. století*

*stalo pouze sledovaným druhem výrobní produkce a biologie zvířat v takových případech silně podléhala antropomorfickým vlivům, zejména technizaci. V této době se také poprvé začaly uplatňovat objektivní kritické vědecké názory směřující k ochraně zvířat a péči o jejich pohodu.*⁸

A tak poněkud pozdě (ale přece) se v druhé polovině 20. století začal zrak některých vyspělých států obracet k ochraně životního prostředí a zlepšení životních podmínek zvířat. Zejména v evropském prostředí se ústředním pojmem v otázkách péče o zvířata v lidské péči a zajištění stal pojem welfare zvířat, tj. jakási pohoda zvířat.

S pokusem pozitivně definovat kritéria potřebná pro chov zvířat, který jim nepřináší nezměrné utrpení, přišla v polovině šedesátých let ve Velké Británii na parlamentní a vladní úrovni tzv. **Brambellova komise**, která stanovila jakýchsi **pět základních svobod**, která by zvířatům měla být dopřána k zajištění jejich **pohody, tj. welfare**. Nejde ovšem o žádnou hitparádu ve smyslu stále rostoucího katalogu základních práv a svobod člověka. Šlo o požadavky daleko skromnější, a to sice prostorově umožnit zvířatům si lehnout, nátáhnout si končetiny, otočit se, vstát a očistit se.

O několik desítek let později, a to v devadesátých letech 20. století, britská Rada pro ochranu hospodářských zvířat tato pravidla přijala v přepracované a podstatně obsáhlejší podobě, kdy obsah pěti svobod zajišťujících pohodu zvířat byl stanoven jako následující:

a) *bezproblémový přístup k čerstvé vodě a krmivu, dostačující k zachování plného zdraví a síly zvířete;*

b) *poskytnutí vhodného prostředí včetně přístřeší a pohodlného místa k odpočinku*

c) *předcházení bolesti, zranění, nemoci včetně rychlé diagnózy a léčení;*

d) *poskytnutí dostatečného prostoru, vhodného vybavení a společnosti zvířat téhož druhu;*

e) *zabezpečení podmínek, jež vylučují mentální strádání.*⁹

Z uvedených zásad pak vychází i **Deklarace o životní pohodě zvířat**, která byla přijata na mezinárodní konferenci o předmětném tématu, která se konala v roce 2003 v

⁸ Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010.

⁹ Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010.

Manile. Tato smlouva měla přispět k upoutání pozornosti na tuto dloho opomíjenou tematiku s cílem zlepšit životní podmínky zvířat a poskytnout k tomu jisté vodítko v podobě uvedených zásad.

3.2. Nejvýznamnější mezinárodní smlouvy v této oblasti

Uvedené sympozium samozřejmě nebylo jedinou aktivitou v této oblasti na nadnárodní úrovni. I s ohledem na fakt, že dle článku 10 Ústavy České republiky, tj. ústavního zákona č. ústavního zákona č. 1/1993 Sb. v aktuálně účinném znění, jsou **vyhlášené mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána**, pokud k jejich ratifikaci dal souhlas Parlament, **součástí našeho právního řádu** (a dokonce v případě rozporu se zákonem mají před ním aplikační přednost), se ještě před započítáním vzhledu do unijního práva a práva vnitrostátního podíváme na mezinárodní smlouvy v této oblasti. Pojednáno bude o smlouvách, které jsou právně závazné (tzv. hard law) a nikoli pouze něco prohlašující či doporučující.

Uvedené mezinárodní smlouvy vznikly hlavně na základě snah vespělých států ekonomicky vyvinutého Severu. Tyto kontrakty byly dohodnuty na půdě evropské mezivládní organizace **Rady Evropy**, která téměř padesát evropských zemí, a to včetně Česka. Společným neduhem, jímž uvedené smlouvy přes svůj bohužel obsah trpí, je, že u nich chybí systém kontroly přijatých závazků a také jsou (ač právně závazné) vlastně zcela nevynutitelné.

První z dohod, které bych zde chtěla zmínit, je **Evropská dohoda o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely**, k jejímu přijetí v rámci Rady Evropy došlo v roce 1976 ve Štrasburku a platit začala o dva roky později (pro Českou republiku je závazná od roku 1999). Předmětem úpravy jsou životní podmínky hospodářských zvířat, které se vztahují zejména k intenzivním chovům. Obsahově se dotýká výživy zvířat, jejich ustájení a jejich ošetřování. Dopadá na zvířata, která jsou chována jako zdroj potravin, kůže a kožešin atd. Text smlouvy není obsáhlý, neboť na jejím základě vznikl při Radě Evropy stálý výbor, který má za úkol přijímat obsáhlejší a aktuální doporučení v předmětné oblasti za použití nejnovějších vědeckých a chovatelských poznatků. Vynutitelnost této dohody sama o sobě je ovšem, jak bylo uvedeno výše, velmi nízká a zůstává tak pouze v rovině konstatování, že smlouvy se mají dodržovat.

Zvířat, která jsou chována nikoli pro zemědělské účely, nýbrž pro účely potěchy člověka, aby mu v jeho domově a jinde poskytovala milou společnost, se týká **Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu**. Dohoda byla ujednána opět ve Štrasburku, a to v roce 1987, a platí od roku 1992 (pro Českou republiku smlouva v platnost vstoupila až v roce 1999). Úmluva jednak stanovuje zásady chovu zvířat pro jiné než hospodářské účely

(kulturní, sportovní), jednak stanoví i podmínky, které musí být dodržovány při obchodování s nimi, lékařské péči o ně i jejich případného utrácení. Týká se ale i omezování počtu toulavých zvířat, právní úpravy útulků pro zvířata či svodů zvířat.

Obzvláště citlivé oblasti z hlediska ochrany zvířat, a to sice jejich usmrcení za účelem výroby potravin, se týká **Evropská dohoda o ochraně jatečných zvířat**. I ona byla podepsána ve Štrasburku, a to v roce 1979, kdy začala platit až v roce 1982, pro Česko platí potom od roku 2003. V textu dohody je poměrně podrobně reglementován celý proces porážky jatečných zvířat. Je normován způsob, jakým je zvíře dopraveno na jatka, následně jsou upraveny i požadavky na jeho omráčení a zabití, kdy jsou popsány i nástroje, které k uvedeným činnostem lze použít. Ani tato dohoda neustanovuje žádné kontrolní orgány a neukládá sankce za případné své porušení. Její obsah tedy může skutečné vynutitelnosti doznat pouze reflexí v právních rádech jejích signatářů.

Otázky přepravy zvířat, to ovšem pouze té mezinárodní, řeší na konci 60. let 20. století přijatá **Evropská dohoda o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě**. Pokud jde o zvířata, na jejichž mezinárodní přepravu se vztahuje, její záběr je široký a zahrnuje jak hospodářská zvířata, tak i ptáky, psy, nebo kočky. Při mezinárodní přepravě pod dohodu zahrnutých zvířat musejí smluvní strany dodržovat standardy vymezené touto dohodou a přijímat případně opatření k zabránění utrpení zvířat při náhlých událostech při přepravě. Ani porušením této dohody však nevznikají žádné závažné právní následky.

3.3. Shrnutí kapitoly

V podmínkách rozvoje zemědělské výroby ruku v ruce s populační explozí se ve dvacátém století situace ve velkochovech hospodářských zvířat stala brutálně mechanizovanou a vedla k nezměrnému utrpení zvířat, která zde jsou pěstována snad s menší péčí a ohledy než brambory, a tak se postupně na volání některých myslitelů, aktivistů i politiků, začaly zraky vyspělých států obracet k ochraně životního prostředí a zlepšení životních podmínek zvířat. Vůdčím elementem v této oblasti v evropském kontextu byla Velká Británie, kde také v 70. letech 20. století začal krystalizovat pojem welfare (tedy pohoda či dobré životní podmínky) zvířat a jeho obsah, který se v průběhu času rozšiřoval směrem od původních pěti svobod někam daleko dále. Významnou úlohu v tom sehrály jistě i mnohé mezinárodní smlouvy.

Jako velmi důležitou si zmiňme Evropskou dohodu o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely přijatou v rámci Rady Evropy v roce 1976 (pro ČR je závazná od roku 1999), která upravuje životní podmínky hospodářských zvířat zejména v intenzivních chovech (výživa zvířat, ustájení a jejich ošetřování).

Ochrany zvířat chovaných nikoli pro zisk živočišných produktů, nýbrž pro potěchu člověka, účely společenské a sportovní, se týká Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu. Životních podmínek poněkud méně osudem obdařených zvířat se potom dotýká obsah Evropské dohody o ochraně jatečných zvířat, která poměrně podrobně upravuje postup porážky jatečných zvířat s cílem minimalizovat jejich utrpení v tomto jinak brutálním procesu. Požadavky jsou tu kladeny na dopravu na jatka, omráčení i samo zabíjení zvířat a použité nástroje.

Otázky přepravy zvířat, to ovšem pouze té mezinárodní, řeší již na konci 60. let 20. století přijatá Evropská dohoda o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě, jež se vztahuje na hospodářská zvířata, stejně tak ale i na ptáky, psy, nebo kočky.

Význam uvedených smluv je zejména v udávání trendů a směrů vnitrostátních úprav signatářů, neboť vynutitelnost těchto smluv samých spočívá v podstatě jen v možnosti konstatovat, že smlouvy se mají doržovat, mechanismy vynucení zde chybí, což ovšem je častou bolestí celé oblasti mezinárodního práva, sic zde ultimátním prostředkem donucení jest válečný konflikt, kterému se většina mezinárodního společenství oprávněně touží vyhnout (a to mnohdy za vysokou cenu).

4. Právní úprava veterinární péče v EU

4.1. Úvod do úpravy veterinární péče v EU

Od doby podepsání Římských smluv mezi šesti evropskými velmocemi a založení zárodků dnešní Evropské unie (dále někdy jen „EU“) v podobě tehdejšího vzniku Evropského hospodářského společenství a Evropského společenství pro atomovou energii již uplynulo více než půl století.

Za tuto dobu míra intervence EU narostla od velmi základních pokusů o harmonizaci obchodních pravidel mezi členskými státy ohledně několika vybraných komodit až k plné regulaci procedur a standardů pro uvádění hospodářských zvířat a živočišných produktů na trh, jejich přepravy a obchodování s nimi.¹⁰ Za těchto několik dekad také dramaticky narostl počet členských států EU a tudíž i územní dosah předmětných pravidel.

Během svého vývoje se EU postupně propracovala k relativně vysokému stupni ochrany zdraví spotřebitelů prostřednictvím přísných kritérií na živočišné a rostlinné výrobky. Ovšem i legislativní direktivy v oblasti welfare (tj. pohody) zvířat jsou jedny z nejprísnejších na světě, což (jak je již uvedeno výše) je někdy dokonce kritizováno. Přesto však samozřejmě

¹⁰ Batho, Howard, et. al. The EU Veterinarian: Animal health, welfare and veterinary public health developments in Europe since 1957. 2008 (vlastní překlad)

nelze život hospodářských zvířat považovat za plný život v pravém slova smyslu, avšak spíše za bytí na živu se snahami ze strany člověka o minimalizaci utrpení, což má být vymezeno zásadami welfare zvířat, jak o nich bylo pojednáno již výše.

Pokud bychom měli charakterizovat evropské právo po stránce jeho charakteru, pak je *evropské právo možno chápat jako hybridní systém, zahrnující elementy mezinárodního a vnitrostátního práva.*¹¹ Evropské právo můžeme lišit na právo primární (stojící na vrcholu pomyslné pyramidy významu a právní síly) tvořené mezinárodními smlouvami, které upravují samu existenci Evropské unie (resp. Evropských společenství), ustavují její orgány a mechanismy a směry a cíle fungování a směřování EU, v současnosti tedy Smlouva o fungování Evropské unie a Smlouva o evropské unii (stejnou právní sílu má třeba ale i Listina základních práv Evropské unie, která součástí zakládajících smluv není).

Sekundární právo (či dnes již správně řečeno právní akty Evropské unie), pak je tvořeno akty vydávanými orgány Evropské unie a zařadíme sem nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska, z nichž poslední dvě jmenované kategorie postrádají právní závaznost. Nařízení a po marném uplynutí lhůty k jejich vnitrostátnímu provedení také směrnice vyvolávají přímé účinky na území členských států. Pro rozpor mezi vnitrostátním právem a závaznými právními akty EU platí zásada aplikační přednosti evropského práva, která se ustálila v judikatuře Evropského soudního dvora a logicky vyplývá již z faktu přesunu některých pravomocí států na EU a její orgány.

4. 2. Nejdůležitější primární prameny práva Evropské unie (Evropských společenství) a koncepční dokumenty s dopady do oblasti veterinární péče a ochrany zvířat

Úpravu ochrany zvířat a jejich zdraví nalezneme na nejvyšší a fundamentální úrovni, tj. v oblasti primárního práva EU, ve Smlouvě o fungování Evropské unie (dále jen „SoFEU“). Nejedná se však, jak by se mohlo nabízet, o hlavu nazvanou Životní prostředí (ta se ovšem dotýká například otázek ochrany volně žijících živočichů), nýbrž předmětná ustanovení nalezneme v hlavě III. Zemědělství a rybolov. Dominantní část sledované problematiky spadá do tzv. společné zemědělské politiky, kdy v této oblasti se uplatňuje sdílená pravomoc EU a členských států (vyjma výlučné pravomoci EU v otázkách zachování biologických mořských zdrojů v rámci společné rybářské politiky), tudíž v těchto věcech mohou závazné normy přijímat jak jednotlivé členské státy tak Evropská unie, stejně tak je to tomu i ve společné politice ochrany životního prostředí.

¹¹ Boguszak, Jiří, Čapek, Jiří a Gerloch, Aleš. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004.

Společná zemědělská politika se od počátečního pojetí zaměřeného zejména na vytvoření společného trhu se zemědělskými produkty a tržní aspekty proměnila a také prohloubila ve smyslu zaměření zraku EU také na otázky ochrany životního prostředí v těchto souvislostech a ochranu zvířat. Do otázek veterinární péče se pak prolínají i některé aspekty kapitoly SoFEU, která se týká veřejného zdraví.

Pokud jde o vývoj právní úpravy na úrovni primárního práva, speciálně se Smlouva o EHS/ES ochraně zvířat nevěnovala. O významu ochrany zvířat v lidské péči svědčil snad pouze obsah Protokolu o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, připojený ke Smlouvě o založení ES Amsterdamskou smlouvou (1997).¹² V citovaném dokumentu zazněl požadavek, aby společenství i členské státy braly při tvorbě svých politik v potaz požadavky na dobré životní podmínky zvířat.

Relativně významný průlom do primárního práva ve sledované oblasti přišel roce 2009 s Lisabonskou smlouvou. Jednak Lisabonská smlouva ve svém třetím článku přímo říká, že EU usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, který je mimo jiné založen i na vysokém stupni ochrany životního prostředí. Nejpodstatnější (pro touto prací sledovanou oblast) ovšem je, že Lisabonská smlouva okamžikem své účinnosti vložila do SoFEU článek 13, který praví: *Při stanovování a provádění politik Unie v oblastech zemědělství, rybolovu, dopravy, vnitřního trhu, výzkumu a technologického rozvoje a vesmíru zohledňují Unie a členské státy plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí; přitom zohlední právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím.*

Význam tohoto ustanovení je samozřejmě poněkud oslaben větou za středníkem, která umožňuje z požadavku na dobré podmínky zvířat slevovat například ve jménu určitých zažitých náboženských obřadů (rituální porážka atp.).

Článek 13 SoFEU obsahuje v podstatě princip integrace (podobně jako článek 11 SoFEU týkající se integrace politiky životního prostředí do jiných politik EU) týkající se zajištění dobrých životních podmínek zvířat. Na rozdíl od čl. 11 SoFEU se však integrace v případě zajištění animal welfare týká pouze taxativně uvedených politik, resp. oblastí zájmu EU a členských států.¹³

12 Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010.

13 Müllerová, Hana, Stejskal, Vojtěch, Ochrana zvířat v právu, Academia, Praha 2013.

Důležité, a to nejen v souvislosti s aplikací předmětného článku SoFEU, je vymezení pojmu zvíře, tedy vyřešení otázky, které entity lze vlastně pod tento pojem subsumovat. Na úrovni primárního práva bychom ovšem definici pojmu zvíře hledali marně. Pokud se podíváme na sekundární unijní právo, pak se zde setkáme s podobným pojetím, jaké můžeme nalézt například v českém zákoně na ochranu zvířat proti týrání, tedy kdy výrazem „zvíře“ je obvykle míněn obratlovec (odlišný od člověka). I zde se ovšem lze setkat s výjimkami, tak například pro účely pokusů na zvířatech rozumí evropské právo zvířetem i hlavonožce.

Již v roce 2005 Evropská komise výrazněji obrátila svou pozornost k otázkám ochrany zdraví zvířat na území Unie, kdy přišla s Akčním plánem Společenství v oblasti dobrých životních podmínek a ochrany zvířat 2006-2010 (dále jen „Akční plán“). V tomto dokumentu Komise vytyčila následující cíle:

a) Jasněji definovat směřování politik společenství v oblasti dobrých životních podmínek a ochrany zvířat pro nadcházející roky;

b) Nadále prosazovat přísné normy týkající se dobrých životních podmínek zvířat v EU;

c) Lépe koordinovat stávající zdroje a určit budoucí potřeby;

d) Podporovat budoucí vývoje ve výzkumu v oblasti dobrých životních podmínek a alternativní metody k pokusům na zvířatech další podporou tří „R“ (Replacement, Reduction, Refinement), tj. nahrazení (pokusů na živých zvířatech), snížení (počtu používaných pokusných zvířat) a zdokonalení (metod pokusů);

e) Zajistit důslednější a koordinovanější přístup k ochraně a dobrým životním podmínkám zvířat ve všech oblastech politik Společenství, také s přihlédnutím k aspektům, jakým je sociálně-ekonomický dopad případných nových opatření.¹⁴

Ačkoli předmětná úprava jistě přinesla dílčí pozitivní změny, hlavním problémem zůstává i nadále prosazování rozsáhlé unijní (a dřívější komunitární) normotvorbou v praxi. Toto si uvědomuje vedle Evropského parlamentu i Evropská komise. Ta na počátku roku 2012 přišla s dalším dokumentem, kterým na citovaný akční plán navazuje. Jde o sdělení o Strategii Evropské unie v oblasti ochrany a dobrých životních podmínek zvířat pro období 2012 – 2015 (dále je „Strategie“). Tento dokument se na základě poznatků získaného za období uskutečňování Akčního plánu snaží načrtnout opatření pro následující roky.

¹⁴ Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010.

Strategie se pokusila popsat hlavní deficity, které brání dosažení skutečně uspokojivých podmínek zvířat na území EU. Jde jednak o již zmiňované nedostatečné prosazování litery evropských norem v každodenní praxi v jednotlivých členských státech, dále o nedostatečnou informovanost ohledně životních podmínek zvířat, a to jak na straně subjektů, které s nimi v každodenní praxi při výkonu svého povolání zacházejí, ale i na straně koncového spotřebitele. Vyslovena byla i potřeba zjednodušení a zpřehlednění pravidel EU na daném úseku.

4. 3. Nejdůležitější sekundární prameny práva Evropské unie (právní akty Evropské unie) s dopady do oblasti veterinární péče a ochrany zvířat

Zejména s ohledem na skutečnost, že vzhledem k členství České republiky v EU jsou některé akty právní akty orgánů EU bezprostředně závazné na našem území, je nutné pozastavit se i u nejdůležitějších sekundárních unijních předpisů ve sledované oblasti.

Jako první zde uvedu normu, která se týká pohody zvířat při jejich přepravě v rámci EU, a to sice **Nařízení Rady (ES) č. 1/2005 o ochraně zvířat během přepravy a souvisejích činností**. Tento předpis dopadá na případy přepravy obratlovců pro komerční účely s cílem zabránit zbytečnému utrpení a zraněním zvířat při jejich transportu.

Sirší dopad má další z významných evropských nařízení, které vedle obratlovců (samozřejmě vyjma člověka) chrání i další zvířata schopná pociťovat bolest, jakými jsou například chobotnice či sépie. Řeč je o **Směrnici Evropského parlamentu a Rady o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely**. Tato směrnice také omezuje použití subhumánních primátů pro pokusy a u lidoopů jejich použití pro pokusné účely omezuje pouze na výjimečné případy. Česká vnitrostátní úprava byla s požadavky směrnice uvedena do souladu. Blíže o problematice bude pojednáno v samostatné kapitole, která zmapuje právě oblast pokusů na zvířatech.

Další velmi citlivou oblastí a činností, ke které samozřejmě v rámci produkce živočišných produktů a dalších lidských činnostech masově dochází, je samo zabíjení zvířat. Této problematice se v rovině sekundárních předpisů EU věnuje **Nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování**. Toto nařízení nahrazuje dřívější směrnici a dopadá hlavně na případy usmrcování zvířat při porážce za účelem zisku živočišných produktů. Naopak tato norma nedopadá na usmrcování zvířat v rámci pokusů na nich, lovu nebo, pokud veterinář provádí eutanázii či zabíjení králíků a drůbeže pro osobní potřebu v domácnostech.

S ohledem to, že zvířata dle platné úpravy EU zbožím, vztahuje se na i na ně zákaz množstevního omezení dovozu, vývozu nebo tranzitu s výhradou případů odůvodněných ochranou veřejné mravnosti, veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti, ochranou zdraví a života lidí a zvířat, ochranou národního kulturního pokladu, průmyslového nebo obchodního vlastnictví. V této oblasti můžeme zmínit například **nařízení** Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 998/2003 ze dne 26. května 2003 **o veterinárních podmínkách pro neobchodní přesuny zvířat v zájmovém chovu**, **nařízení** Komise (ES) č. 136/2004 ze dne 22. dubna 2004, **kterým se stanoví postupy veterinárních kontrol produktů dovážených ze třetích zemí na stanovištích hraniční kontroly Společenství**, **nařízení** Komise (ES) č. 282/2004 ze dne 18. února 2004, **kterým se zavádí doklad pro celní prohlášení u zvířat dovážených do Společenství ze třetích zemí a pro veterinární kontroly těchto zvířat v platném znění**, **nařízení** Komise č. 599/2004 ze dne 30. března 2004 **o přijetí harmonizovaného vzoru osvědčení a inspekční zprávy pro obchod se zvířaty a produkty živočišného původu uvnitř Společenství**, **nařízení** Komise (ES) č. 745/2004 ze dne 16. dubna 2004, **kterým se stanoví opatření týkající se dovozu produktů živočišného původu pro osobní spotřebu** nebo **nařízení** Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 882/2004 ze dne 29. dubna 2004 **o úředních kontrolách za účelem ověření doržování právních předpisů týkajících se krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat**.

Alespoň dílčího úspěchu ve snaze o zlepšení života zvířat na území EU bylo dosaženo v oblasti testování chemických látek na zvířatech. Bylo přijato **nařízení** Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 ze dne 30. listopadu 2009, **o kosmetických přípravcích**, to nahradilo dřívější směrnici se shodným předmětem úpravy, a to Směrnicí 76/768/EHS. Uvedené nařízení zabývá složením a označováním kosmetických přípravků s cílem ochrany zdraví a dostatečné informovanosti spotřebitelů. Vedle toho se ovšem jeho ustanovení věnují také otázkám hodnocení bezpečnosti dotčených přípravků, v této souvislosti norma zakázala zkoušky kosmetických přípravků na zvířatech, kdy tyto musí být nahrazeny existujícími metodami alternativními (u testů snášenlivosti). Dále se zakazuje uvádět na trh EU kosmetické výrobky, u nichž konečné složení bylo testováno na zvířatech či jejichž jednotlivé přísady byly takto testovány. Vyjimka ze zákazu uvádění na trh byla udělena do 11. března 2013, pokud byla testována toxicita po opakované dávce, toxikokinetika či toxicita pro reprodukci.

Mezi dalšími sekundárními normativními akty EU lze zmínit ještě směrnici Rady 1999/22/ES o chovu volně žijících živočichů v zoologických zahradách, směrnici Rady 2008/119/ES, kterou se stanoví minimální požadavky pro ochranu telat, směrnici Rady 2008/120/ES, kterou se stanoví minimální požadavky pro ochranu prasat, směrnici Rady

1999/74/ES, kterou se stanoví minimální požadavky pro ochranu nosnic a Směrnici Rady 2007/43/ES o minimálních pravidlech pro ochranu kuřat chovaných na maso.

4. 4. Shrnutí kapitoly

Od dob vzniku zárodků dnešní podoby Evropské unie na konci padesátých let dvacátého století se míra intervence EU (nejen) v oblasti veterinární péče, ochrany zvířat a souvisejících otázkách rozšířila od prvních snah o harmonizaci obchodních pravidel mezi členskými státy ohledně několika vybraných komodit až k poměrně podrobné regulaci pravidel pro uvádění hospodářských zvířat a živočišných produktů na trh EU, jejich transportu a obchodování s nimi. Postupně se také od čistě ekonomických aspektů pozornost Evropských společenství obracela také na otázky ochrany zvířat a zajištění uspokojivých životních podmínek pro ně v rámci procesu zisku živočišných produktů a dalších situací, ve kterých zvířata figurují, stejně tak jako se EU více začala věnovat otázkám trvale udržitelného rozvoje a ochraně životního prostředí před ničivými aktivitami lidstva.

V rámci primárního práva je základním pramenem úpravy na daném úseku Smlouva o fungování Evropské unie, která se problematice věnuje v rámci kapitoly Zemědělství a rybolov, kdy předmětná problematika je řešena v rámci společné zemědělské politiky, v jejímž rámci sdílejí pravomoc EU i členské státy. Významné bylo relativně nedávné začlenění článku 13 do Smlouvy o fungování Evropské unie, které provedla Lisabonská smlouva. Ten stanoví, že Unie i členské státy při stanovování a provádění politik v oblastech zemědělství, rybolovu, dopravy, vnitřního trhu, výzkumu a technologického rozvoje a vesmíru zohledňují plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí.

V oblasti sekundární normotvorby je oblast bohatě reglementována, a to zejména formou nařízení (přímo závazných na území členských států) a směrnic (které jsou závazné co do výsledku a při marném uplynutí transpoziční lhůty i působí na území zemí Unie přímo).

Sekundární právní akty Unie upravují ochranu zvířat před týráním v rámci přepravy (Nařízení Rady (ES) č. 1/2005 o ochraně zvířat během přepravy a souvisejích činnostech), dále se zabývají úpravou zacházení se zvířaty při jejich použití pro hospodářsko-zemědělské účely (např. Nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování) nebo také upravují otázky související s použitím zvířat v zájmu vědy, tj. při pokusech na nich. Významným úspěchem je zejména Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 ze dne 30. listopadu 2009, o kosmetických přípravcích, které zakazuje zkoušky kosmetických přípravků na zvířatech (pokud jde o testy snášenlivosti) a taktéž zakazuje uvádět na trh EU kosmetické výrobky, u nichž konečné složení nebo jednotlivé složky byly testovány na zvířatech.

S ohledem na fakt, že zvířata jsou dle platné evropské právní úpravy zbožím vztahuje se na ně jistě také zákaz množstevních omezení dovozu, vývozu a tranzitu (s výjimkami např. v zájmu ochrany veřejného pořádku či zdraví lidí a zvířat atd.).

V této oblasti najdeme řadu nařízení, která regulují veterinární požadavky a upravují příslušné kontroly živočišných produktů, tady můžeme zmínit například nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 998/2003 o veterinárních podmínkách pro neobchodní přesuny zvířat v zájmovém chovu, nařízení Komise (ES) č. 136/2004, kterým se stanoví postupy veterinárních kontrol produktů dovážených ze třetích zemí na stanovištích hraniční kontroly Společenství, nařízení Komise č. 599/2004 o přijetí harmonizovaného vzoru osvědčení a inspekční zprávy pro obchod se zvířaty a produkty živočišného původu uvnitř Společenství nebo nařízení Komise (ES) č. 745/2004, kterým se stanoví opatření týkající se dovozu produktů živočišného původu pro osobní spotřebu.

Komise se otázkami dobrých životních podmínek zvířat stále intenzivně zabývá, v roce 2012 přišla se sdělením o Strategii Evropské unie v oblasti ochrany a dobrých životních podmínek zvířat pro období 2012 – 2015. Tento dokument se na základě poznatků získaných z poslední doby v předmětné oblasti snaží načrtnout opatření pro následující roky, když identifikuje hlavní deficity, které brání dosažení skutečně uspokojivých podmínek zvířat na území EU, kdy problém stále spočívá zejména v nedostatečné prosazování norem EU v každodenní praxi v jednotlivých členských státech a také v nedostatečné informovanosti a zájmu ohledně životních podmínek zvířat ze strany subjektů, které s nimi v praxi při výkonu svého povolání zacházejí, ale i na straně koncových spotřebitelů, tedy občanů Unie.

5. Česká právní úprava veterinární péče

5.1. Veterinární péče jako součást zemědělského práva

Již v kapitole věnující se úpravě veterinární péče a souvisejících témat v právu EU jsme poznali, že tato problematika je upravena v rámci věcného okruhu zemědělství. K podobnému poznání dojdeme i při pohledu na českou vnitrostátní právní úpravu veterinární péče, neboť právní úprava této oblasti je součástí zemědělského práva. Jde o oblast, která není kodifikována, proto se zde setkáme s velkým množstvím jednotlivých zákonů i prováděcích předpisů, protínat se zde budou normy veřejnoprávní s těmi z ranku práva soukromého. Pokud bychom systematicky postupovali ještě k větším celkům pak zemědělské právo zařadíme jako součást práva životního prostředí. Pokud bychom postupovaly od pramenů vnitrostátního práva nejvyšší právní síly, tedy od ústavních předpisů, přímo o problematice veterinární péče se zde nepojednává. Ostatně sama ústava ČR, tj. ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů, se nezmiňuje výslovně ani o ochraně životního prostředí. Ovšem *preambule Ústavy ČR vyjadřuje mimo jiné také odhodlání zděděné přírodní bohatství a v*

článku 7 zavazuje stát povinností dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství.¹⁵

Bližší ústavní základy ochrany životního prostředí (v podobě zakotvení práva každého - tedy dle judikatury pouze každé fyzické osoby - na příznivé životní prostředí, dále na informace o jeho stavu a také zákaz poškozování a ohrožování životního prostředí nad míru stanovenou zákonem) nalezneme v další ze součástí ústavního pořádku ČR, a to v Listině základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb).

Vraťmě se tedy opět od obecnějšího ke konkrétnějšímu a podívejme se blíže na soubor právních norem, které tvoří zemědělské právo. Zemědělské právo tvoří rozmanitý soubor právních norem, které jsou spojeny svým společným předmětem. *Předmětem zemědělského práva je úprava právních vztahů v zemědělství a souvisejících lidských činnostech (potravinářství, myslivosti, rybářství, lesnictví atd.), a to tak, aby byly právem podporovány, popř. zajišťovány jeho hlavní funkce. Na druhé straně je předmětem zemědělského práva ale také ochrana před nepříznivými vlivy zemědělství především na životní prostředí.*¹⁶

Jako i u ostatních právních odvětví, můžeme u zemědělského práva rozeznávat jistou vnitřní strukturu, kdy jej systematicky můžeme rozdělit na část obecnou a část zvláštní. V obecné části zemědělského práva se dozvídáme o samém předmětu úpravy a systému tohoto odvětví, o jeho funkcích, příčinách a cílech či jeho institucionálním zajištění. Zvláštní část je vhodné si rozdělit podle věcného kritéria, kdy zde potom nacházíme zejména úpravu ochrany půdy, úpravu nakládání s hnojivy a jinými chemickými látkami, rostlinné výroby nebo živočišné výroby, kteréžto zejména si v této práci povšimnu.

5.2. Šlechtění a plemenitba hospodářských zvířat

Nežli přejdu k vlastním ustanovením z norem reglementujících jádro právní úpravy veterinární péče, tzn. zejména k veterinárnímu zákonu a předpisům souvisejícím a prováděcím, krátce se ještě pozastavím nad oblastí na vývojové ose (alespoň po biologické stránce) a po věcné stránce předcházející, tudíž právní úpravě, která směřuje k okamžiku vlastního zrodu zvířat, tedy k otázkám šlechtění a plemenitby.

Tato problematika je upravena v plemenářském zákoně, tj. v zákoně č. 154/2000 Sb., o šlechtění plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat (dále jen plemenářský zákon). Uvedený zákon je proveden několika vyhláškami a jeho hlavním cílem, jak je uvedeno v jeho §1 odst. 3 *je stanovit podmínky a pravidla pro šlechtění a plemenitbu vyjmenovaných hospodářských zvířat, pro ochranu, uchovávání a využívání genetických zdrojů zvířat, pro označování označovaných zvířat a pro evidenci evidovaných zvířat, chovaných na území České republiky*

15 Damohorský, Milan, et al. Právo životního prostředí, 3. vyd. C. H. Beck, Praha 2010.

16 Damohorský, M., Smolek, M. Zemědělské právo, IFEC, Praha 2001.

tak, aby tato činnost byla, za podpory ze státních prostředků, nástrojem pro zvelebování populací těchto zvířat a zachování jejich genetické rozmanitosti.

Mezi základní pojmy, s nimiž plemenářský zákon pracuje, patří v první řadě pojem **plemenné zvíře**, kterými jsou vyjmenovaná hospodářská zvířata evidovaná v plemenné knize. Plemenou knihou potom rozumíme zvláštní evidenci těchto plemenných zvířat. Tyto evidence potom vedou uznaná chovatelská sdružení. Knihy obsahují údaje o identifikaci, původu, výkonnosti, plemenné hodnotě a využití zvířat toho kterého plemene a jejich přímých potomků. Pokud jde o drůbež, včely a plemenné ryby, u nich plní funkci plemenné knihy plemenářská evidence.

Dalším z ústředních pojmů je **chovatel**, kdy tím je dle § 2 odst. 1 písm. d) *každý, kdo zvíře nebo zvířata vlastní nebo drží, anebo je pověřen se o ně starat, ať již za úplatu nebo bezúplatně, a to i na přechodnou dobu; pro účely zápisu do plemenné knihy se za chovatele považuje osoba, z jejíhož chovu zvíře pochází.* Skupina evidovaných zvířat (nebo i tato jednotlivě), která drží jeden chovatel či více chovatelů společně, a to za účelem jejich rozmnožování, zisku produktů z nich či jatečných zvířat či také za účelem jejich zájmového či sportovního užití pak nazýváme **chovem**. Jednotivá **plemena** jsou potom populacemi zvířat shodného druhu a fylogenetického původu, jež jsou spojena příznačnými vlastnostmi a znaky téhož druhu a shodného fylogenetického původu s charakteristickými vlastnostmi a znaky, které přenáší na své potomky a která jsou schopná se rozmnožovat.

V čem ovšem vlastně spočívá ono **šlechtění** zvířat? Jde o záměrné využívání a vylepšování souboru dědičných znaků a vlastností u populací hospodářských zvířat. Jinými slovy jde o cílevědomou a odbornou činnost, která má za cíl udržovat vysokou kvalitu hospodářské produkce živočišných produktů. Z národohospodářského hlediska je to velmi zásadní činnost, proto je tato činnost svěřena jen určitým institucím, nad kterými stát vykonává kontrolu mj. již procesem jejich uznávání. Mezi tyto instituce patří uznaná chovatelská sdružení (kde se sdružují chovatelé za účelem zabezpečování společných zájmů právě v oblasti šlechtění a plemenitby), chovatelské podniky (kde jsou jejich hlavním cílem už přímo probíhají hybridizační programy, tj. křížení za účelem zlepšování genofondu) a šlechtitelské chovy.

Plemenitbou potom rozumíme záměrné rozmnožování hospodářských zvířat přirozenou cestou, inseminací, přenosem embryí a dalšími biotechnologickými postupy. Ať už ovšem půjde o plemenitbu přirozenou nebo jaksi umělou (zejména inseminace a přenos embryí), platí, že lze použít pouze plemeníky (či jejich genetický materiál), kteří jsou zapsáni ve Státním registru plemeníků.

Inseminaci ovšem podle zákona nemůže provádět kdokoli, nýbrž pouze odborně způsobilá osoba, a to za použití odpovídajícího technického vybavení. Mezi povinnosti osoby, která inseminaci hospodářských zvířat provádí, patří doržování postupů stanovených prováděcím předpisem (vyhláškou) a vést o inseminaci zápisy, které potom předává jednak chovateli a pak také osobě vedoucí ústřední evidenci.

Existují dokonce i celé inseminační stanice, což jsou zvláště pro účely inseminace zřízená zařízení provozovaná oprávněnou osobou k zisku, pracovní, skladování a vydávání spermatu plemeniků pro plemenné účely. Tyto stanice musí disponovat odborným personálem, relevantním technickým vybavením, mít posudek veterinární správy k zavedení a provozu stanice. Ten se poté předkládá ministerstvu.

V posledních letech se opět do popředí dostává plemenitba přirozená, ať už v souvislosti s aspekty praktickými či etickými, což jde ruku v ruce s rozvojem nadějného konceptu ekologického zemědělství.

5.3. Úvod do oblasti veterinární péče a základní pojmy dle veterinárního zákona

Problematika veterinární péče je v České republice již dekádu a půl relativně komplexně upravena v **zákoně č. 166/1999 Sb., o veterinární péči** (dále jen „veterinární zákon“). Je zde však celá řada zákonů a prováděcích předpisů, které jsou ovšem pro oblast veterinární péče relevantní, a to například zákon č. 381/1991 Sb., o Komoře veterinárních lékařů České republiky, zákon č. 91/1996 Sb., o krmivech, zákon č. 356/2004 Sb., o sledování zoonóz a původců zoonóz, zákon 147/2002 Sb., o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském, zákon 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích, zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů a mnohé další. O valné části z nich bude pojednáno v jednotlivých věcně tematizovaných následujících pasážích této práce.

Sám pojem **veterinární péče** jsem podrobněji vymezila coby její ústřední pojem již v ranějších pasážích této práce, zde tedy pouze shrnu, že do jejího obsahu spadá péče o zdraví zvířat, a to nejen v souvislostmi s nakažlivými nemocemi zvířat a nemocemi přenosnými i na člověka, dále otázky nezávadnost živočišných produktů, ochrany životního prostředí před nepříznivými vlivy souvisejícími s chovem zvířat, výrobou produktů z nich a také dozor nad doržováním právních předpisů na těchto úsecích a další související otázky.

Jak už z naznačeného vyplývá veterinární ochrana zvířat má zásadní význam nejen z hlediska zabezpečení zdravého výboje chovaných i volně žijících zvířat, ale i z hlediska zbezpečení zdraví obyvatelstva, neboť významně reguluje podmínky pro výrobu zdravotně nezávadných potravin a ostatních surovin a živočišného původu.

Nedodržování právních předpisů v této oblasti může vést k ohrožení zdraví velkého počtu pobytelstva a požadavek na respektování právní úpravy je proto zcela nezbytný.¹⁷

Kdo zejména bude subjektem povinností uloženým veterinárním zákonem je **chovatel**. Pojem chovatele vymezuje veterinární zákon v § 3 odst. 1 písm. a), kde se říká, že chovatelem je každý, kdo zvíře nebo zvířata vlastní nebo drží, anebo je pověřen se o ně starat, ať již za úplatu nebo bezúplatně, a to i na přechodnou dobu.

17 Kocourek, Jiří. Veterinární péče a ochrana zvířat, Eurounion, Praha 1997.

Pokud jde o objekty práv a povinností stanovených veterinárním zákonem, pak platí, že zákon se vztahuje jak na zvířata chovaná pro potěchu v zájmových chovech, tak na hospodářská zvířata. **Hospodářskými zvířaty** rozumíme ta zvířata, která jsou využívána převážně k chovu, práci, vykrmení a dalším a účelům hospodářského charakteru. Zákon druhy zvířat, která jsou hlavně spadají konkretizuje příkladným výčtem, když sem jmenovitě řadí skot, koně, prasata, ovce, kozy, osli a jejich křížence, drůbež, králíky, zvěř ve farmovém chovu, běžce, kožešinová zvířata, ryby a jiné vodní živočichy a včely. Jatečnými zvířaty jsou pak ta z hospodářských zvířat, která jsou určena na porážku za účelem zisku jejich masa pro výživu lidí.

Mezi dílčími pojmy, které dále zákon vymezuje si jmenujme ještě termín **svod zvířat**, což je soustředění hospodářských zvířat od různých chovatelů na určitém místě za určitým účelem, to ovšem za předpokladu, že jde o zvířata evidovaná podle plemenářského zákona. Svod zvířat lze pořádat jen pod státním veterinárním dozorem, za podmínek stanovených krajskou veterinární správou, a to po předchozím povolení dotčené obce, které si před konáním svodu vyžádal pořadatel.

V souvislosti s otázkami nález je důležitý například pojem **zvířata podezřelá z nákazy** zvířat, což jsou zvířata, u kterých se projeví klinické příznaky či posmrtné změny vyvolávající podezření, že jde o určitou nákazu zvířat, anebo také zvířata, a ty u nichž na nutné pořízení z nákazy ukazují výsledky vyšetření. Takto podezřelá zvířata mohou být umístěna do **karantény**, což znamená jejich dočasné oddělení od ostatních zvířat v chovu, kdy tato zvířata jsou diagnostikována a eventuálně i léčena tak, aby nedošlo k rozšíření případné nákazy.

Další důležité pojmy, jako například pojem živočišných produktů, budou vymezeny v dalších partiích práce, které se jich přímo a podrobněji budou týkat.

5.4. Zdraví zvířat a zdravotní nezávadnost živočišných produktů

Oblast ochrany zdraví zvířat tvoří samo jádro právní úpravy veterinární péče a je jistým základem a je také jistým obecným prevenčním činitelem, který má mimo jiné i zabránit některým nežádoucím situacím v této oblasti, jako je šíření nákazy nebo problémy stran zdravotní nezávadnosti živočišných produktů.

Jak jsem už naznačila výše, **hlavními povinnými subjekty** podle veterinárního zákona a stejně tak podle druhé hlavy veterinárního zákona věnované právě zdraví zvířat a jeho ochraně, jsou **chovatelé**. Nicméně povinnosti jsou ukládány vedle chovatelů i osobám dalším jako jsou například veterinární odborníci jako i osoby další.

Pokud nahlédneme sumu povinností uložených chovatelům ze systematického hlediska, můžeme si tyto povinnosti rozdělit na ty základní a ty zvláštní, které nastupují až v případě výskytu nebezpečné nákazy a při jejím zdolávání.

Základní a jaksi obecné povinnosti chovatelů veterinární zákon koncentruje ve svých paragrafech 4 a 5 resp. 5a (poslední jmenovaně se týká povinností chovatele ohledně chovu živočichů pocházejících z akvakultury).

Pokud si odcitujeme výběr z paragrafů 4 a 5 veterinárního zákona, dostaneme jasnější představu o obsahu a rozsahu těchto povinností. Chovatel je tedy především povinen *chovat zvířata způsobem, v prostředí a podmínkách, které vyžadují jejich biologické potřeby, fyziologické funkce a zdravotní stav a předcházet poškození jejich zdraví, sledovat zdravotní stav zvířat, v odůvodněných případech jim včas poskytnout první pomoc a požádat o odbornou veterinární pomoc, bránit vzniku a šíření nálezů a jiných onemocnění zvířat a plnit povinnosti stanovené tímto zákonem nebo na jeho základě k zvládání těchto nálezů nebo jiných onemocnění zvířat, podávat zvířatům léčivé přípravky, jejichž výdej je vázán na předpis veterinárního lékaře, jen podle jeho pokynů*. Uvedené povinnosti stíhají jak chovatele zvířat ze záliby (např. psi, kočky, fretky atp.; u psů, jakož i lišek a jezevců držení v zajetí je povinností chovatele zajistit jejich pravidelnou vakcinaci proti vzteklině), tak chovatele zvířat hospodářských.

Nadto chovatelé hospodářských zvířat mají uložen katalog dalších povinností, jejichž obsah stanoví § 5 veterinárního zákona, kde je stanoveno, že chovatel musí umožnit provádění vyšetření a dalších úkonů v rámci veterinární kontroly zdraví, dále také zabezpečit v rozsahu, který odpovídá druhu chovaných zvířat, způsobu chovu a ustájení čištění, dezinfekci, dezinfekci a deratizaci stájí i dalších prostor, v nichž jsou zvířata chována, jakož i čištění technologických zařízení, nástrojů a dalších věcí při chovu používaných.

Dále jsou chovatelé povinni k preventivním úkonům ve věcech ochrany před nálezami, jako je například udržování ve funkčním stavu zařízení sloužících k ochraně před nálezami. Chovatel hospodářských zvířat je také povinen k napájení zvířat používat pouze vodu zdravotně nezávadnou (jak pro zdraví zvířat tak nezávadnou z hlediska stavu živočišných produktů z těchto zvířat získaných) a ke krmění zvířat používat jen zdravotně nezávadná krmiva.

Problematiku krmiv blíže upravuje **zákon č. 91/1996 Sb. o krmivech**, kde jsou stanoveny povinnosti provozovatelů, kteří vyrábějí krmiva, například co do dodržení nejvyšších přípustných limitů nežádoucích látek. Provozy, které vyrábějí krmiva musí projít minimálně registračním řízením a i výstupy následné výroby krmiv jsou pak podrobeny kontrole. Odborný dozor a zkoušení v této oblasti provádí Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský. Naše legislativa je v souladu s touto evropskou, z unijního práva v této oblasti můžeme jmenovat například nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1831/2003 ze dne 22. září 2003 o doplňkových látkách

používaných ve výživě zvířat nebo nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 882/2004 ze dne 29. dubna 2004 o úředních kontrolách za účelem ověření dodržování právních předpisů týkajících se krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 767/2009 ze dne 13. července 2009 o uvádění na trh a používání krmiv.

Veškerá na trh uváděná krmiva (tj. látky a produkty včetně doplňkových látek určené ke krmení zvířat orální cestou) uváděná na trh musí být bezpečná a označená v souladu s příslušným evropským nařízením.

Dále smí chovatel zvířatům podávat pouze **léčivé přípravky** a v souladu s pravidly pro jejich používání, a to takové, které jsou podávání zvířatům schválené podle zákona, dále smí používat pouze doplňkové látky v souladu se zvláštními právními předpisy a musí se zdržet podávání jakýchkoli zakázaných látek zvířatům, a to například za účelem dosažení lepších přírůsků atp. Blíže se (nejen) otázkám veterinárních léčivých přípravků věnuje **zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech**.

Chovatelé, kteří chov zvířat provozují jako své podnikání, dále mají ohledně svého podnikání oznaovací povinnost vůči krajské veterinární správě a také smějí na trh uvídnout pouze zvířata, kterým nebyly podávány nepovolené nebo zakázané látky, zajistit, aby práce při ošetřování zvířat a získávání jejich produktů konaly jen osoby k tomu způsobilé podle zvláštních právních předpisů atd.

Zvláštní povinnosti chovatelů přicházejí na řadu až v případě nebezpečných nálezů, kterých se týká § 10 a násl. veterinárního zákona. Ve zmiňovaném ustanovení zákon nejprve stanoví spektrum činností, které v oblasti prevence a zdočování nálezů vykonává Státní veterinární správa, kdy ta zjemněna monitoruje situaci s ohledem na možný výskyt nálezů a přijímá odpovídající opatření ke zdočování nálezů a nemocí, které jsou přenosné ze zvířat na člověka, a jiných onemocnění zvířat a k zabránění jejich šíření.

Zvláštní povinnosti chovatelů spočívají především v **povinnosti ohlašovací**. Veterinární zákon tuto ohlašovací povinnost ve svém § 11 stanoví chovatelům, jím zaměstnaným osobám při chovu, přepravě, svodu a prodeji zvířat, jakož i dalším osobám, které přicházejí do styku se zvířaty, živočišnými produkty nebo jejich vzorky a které vzhledem ke svému povolání, kvalifikaci a zkušenostem mohou rozpoznat příznaky nasvědčující podezření z výskytu nebezpečné nálezů nebo nemocí přenosné ze zvířat na člověka. Tato povinnost spočívá se realizuje vůči krajské veterinární správě.

Ustanovení § 10 odst. 2 stanoví, že *seznam nálezů, jejichž výskyt musí být podle právních aktů Evropské unie upravujících hlášení nálezů a výdaje ve veterinární oblasti hlášen Evropské komisi a členským státům, se uveřejňuje ve Věstníku Ministerstva zemědělství. Nálezů, včetně nemocí přenosných ze zvířat na člověka, které jsou považovány za nebezpečné, a jejich původci podléhají hlášení krajskou veterinární správou Ústřední veterinární správě Státní veterinární správy (dále jen „Ústřední veterinární správa“) a jsou*

uvedeny v příloze č. 2 k veterinárnímu zákonu. Mezi tyto druhé zmíněné nebezpečné nákazy patří například mor skotu, horečka Údolí Rift, slintavka a kulhavka, listerióza nebo leptospiróza. Dále jsou to potom také nemoci specifické pro jednotlivé druhy zvířat jako třeba anaplasmóza, theilerióza a hlavnička u skotu či mor malých přežvýkavců a klusavka u ovcí a koz. Podrobnosti (způsob a lhůty) ohledně ohlašování těchto nákaz stanoví prováděcí předpis.

Vedle již zmíněné kategorizace nákaz na ty jejichž výskyt je povinně hlášen Evropské komisi a členským státům EU a nákazy, které se považují za nebezpečné, ještě můžeme rozdat třídění nákaz podle způsobu respektive rozsahu poskytování náhrady nákladů a ztrát podle § 67 veterinárního zákona.

Když se nyní navrátíme zpět k otázce zvláštních povinností chovatelů, pak si řekněme, že poté, kdy v souladu se zákonem chovatel či jiná povinná osoba provede příslušné ohlášení o podezření z výskytu nákazy, pak do určité míry iniciativa a odpovědnost za další vývoj přechází na orgány veterinární správy, která je povinna podnikat celou řadu kroků a opatření ke zjištění skutečného stavu nákazy, kdy dotčená zvířata mj. vyšetří a zajišťuje i případné laboratorní testy.

Nicméně chovatel, na jehož zvířatech se projevují příznaky nasvědčující podezření z výskytu nebezpečné nákazy, je samozřejmě povinen počínat si tak, aby nedošlo k případnému šíření nákazy, tedy je mu uloženo, aby do příchodu veterináře zvířata podezřelá z nákazy udržel na jejich původním stanovišti, aby produkty z nich skladoval odděleně a tyto nebyly používány natož uváděny do oběhu. Prostory, kde jsou dotčená zvířata ustájena mají být desinfikovány a osoby, které o ně pečují, by neměly přicházet do styku s jinými zvířaty.

V případě, že se skutečně nebezpečná nákaza vyskytla a toto je potvrzeno, nařídí příslušný orgán **ochranná a zdolávací opatření**. O jejich obsahu se dozvídáme v příkladném výčtu těchto v § 15 veterinárního zákona. Jde zejména o vymezení a označení ohniska nákazy, zřízení ochranného pásma kolem tohoto místa, utracení popř. porážení nakažených či z nákazy podezřelých zvířat, stanovení pravidel pro přemísťování, přepravu a vyšetřování těchto zvířat, zničení kontaminovaných živočišných produktů a krmiv, čištění (a dezinfekce, dezinfekce a deratizace) dotčených prostor či očkování. V odůvodněných případech se dokonce v ohnisku nákazy vykonává soustavný státní veterinární dozor.

Zmíněná opatření náleží mezi **mimořádná veterinární opatření**, která jsou vymezena (neuzavřeným) výčtem v § 54 veterinárního zákona. Zařadíme sem vedle již uvedených opatření, opatření veterinárně hygienického charakteru, která nastupují v případě zjištění zdravotně závadných živočišných produktů, vody či krmiv či opatření ochrany území ČR před zavlečením nákazy ze zahraničí, tedy tzv. **opatření k veterinární ochraně státního území**.

Konkrétní podoby mimořádných veterinárních opatření jsou velmi pestré a sahají od nařízení veterinárního vyšetření a očkování zvířat, uvedeného vymezení ohniska nákazy, přes nařízenou karanténu, omezení nebo zákaz přemísťování, prodeje, obchodování, volného pohybu, porážení a plemenitby zvířat a provádění pokusů na zvířatech, omezení či zákazy

pastvy či svodů zvířat, pozastavení nakládání se živočišnými produkty nebo krmivý až po závažná omezení v podobě omezení nebo zákazu volného pohybu a styku osob a jejich shromažďování, omezení nebo zákaz pohraničního styku osob či třeba v případě výskytu slintavky a kulhavky, lze nařídit dokonce i uzávěru obce nebo její části.

Neboť následky těchto opatření a vůbec samého působení nákaz, jak je chápe veterinární zákon, mohou znamenat významný zásah do práv chovatelů a dalších osob a nést s sebou velké náklady pro osoby, které danou situaci nezavinily, upravuje veterinární zákon v § 67 až 70 otázku poskytování **náhrad nákladů a ztrát vzniklých v souvislosti s nebezpečnými nákazami**.

Podle § 67 odst. 1 platí, že chovateli se poskytuje náhrada nákladů a ztrát, vzniklých v důsledku provádění mimořádných veterinárních opatření, které mu byly nařízeny ku zdolání nebezpečné nákazy či nemoci přenosné ze zvířat na člověka, které jsou uvedeny příloze č. 2 k veterinárnímu zákonu, a k ochraně před jejich šířením, anebo při nálezů původce této nákazy nebo nemoci. To ovšem za podmínky, že neprodleně uplatňoval opatření zahrnují nejméně izolaci zvířat v hospodářství a zákaz jejich přemísťování od doby vzniku podezření z výskytu nákazy a po potvrzení jejího výskytu.

Taková náhrada potom zahrnuje mimo jiné například náklady na utracení nebo porážku nemocných či z nákazy podezřelých zvířat, náhradu za takto zemřelá zvířata či náklady na očistu hospodářství a jeho zařízení nebo nařízené očkování. Náhrada by se však neposkytla v případě, že chovatel nesplnil svou výše zmíněnou ohlašovací povinnost vůči krajské veterinární správě nebo jinou závažnou povinnost uloženou mu veterinárním zákonem k předcházení vzniku, zamezení šíření a zdolávání nebezpečných nákaz nebo nemocí přenosných ze zvířat na člověka nebo porušil nařízená ochranná a zdolávací opatření. Zákon dále upravuje i náhradu ve specifických případech (např. v případě nebezpečné nákazy včel) nebo podmínky, při nichž se náhrada snižuje, když chovatel nedostal některým svým dílčím povinností.

Pokud jde o výši náhrady, pak ustanovení § 68 stanoví, že náhrada podle § 67 se poskytuje ve výši prokázaných účelně vynaložených nákladů a vzniklých ztrát. Pokud má být nahrazována hodnota usmrceného zvířete (utracením či porážkou), přísluší náhrada ve výši obvyklé ceny zdravého exempláře zvířete daného druhu a kategorie v místě a době vzniku škody, snížené o to, co bylo chovateli poskytnuto za užitkovatelné části těla zvířete a užitkovatelné produkty a o 20 % v případě, kdy bylo zvíře utraceno či poraženo kvůli nebezpečné nákaze, jestliže chovatel nevyužil možnosti preventivního očkování, pro které byla schválena očkovací látka.

Z prováděcích předpisů v oblasti ochrany zdraví zvířat můžeme zmínit například **vyhlášku č. 342/2012 Sb., o zdraví zvířat a jeho ochraně**, o přemísťování a přepravě zvířat a o oprávnění a odborné způsobilosti k výkonu některých odborných veterinárních činností.

Spolu s otázkou veterinární ochrany zdraví zvířat jde ruku v ruce druhá velice podstatná součást právní úpravy veterinární péče, a to sice **zdravotní nezávadnost živočišných produktů**, respektive tedy její zajištění. Tato problematika je ve veterinárním zákoně systematicky zařazena do třetí hlavy. **Základní veterinární požadavky na živočišné produkty** jsou rozvedeny v § 18 veterinárního zákona, § 19 pak pojednává o podávání léčivých přípravků a dalších látek, kdy stanoví, *že zvířatům, jejichž produkty jsou určeny k výživě lidí, lze podávat nebo u nich používat jen doplňkové látky, léčivé přípravky a další přípravky určené pro tato zvířata, které byly vyrobeny a uvedeny do oběhu v souladu s veterinárním zákonem a zvláštními právními předpisy.*

Živočišné produkty musí být především zdravotně nezávadné a bezpečné, a to jak z hlediska zdraví lidí, tak i zvířat, rozhodně nesmí být zdrojem šíření nálezů nebo snad nemocí přenosných ze zvířat na člověka. Dále tyto výrobky musí odpovídat kritériím na jejich výrobu, zpracování, skladování, přepravu a uvádění do oběhu, stanoveným právním řádem ČR včetně unijního práva. Živočišné produkty musí též vyhovovat mikrobiologickým kritériím a nesmějí obsahovat rezidua a kontaminující látky a musí být označeny v souladu se zákonem.

Dále veterinární zákon také stanoví povinnost veterinárního vyšetření živočišných produktů před jejich uvedením do tržního koloběhu, když ukládá každému, kdo uvádí do oběhu maso nebo orgány jatečných a dalších zvířat nebo výrobky z nich určené ke konzumaci lidmi či zvířaty, učinit tak až poté, co tyto produkty byly posouzeny, vyšetřeny a označeny v souladu se zákonem a předpisy Evropské unie, pokud to tedy výsledky vyšetření umožňují.

Podrobné nároky na živočišné produkty z hlediska hygieny a další dílčí otázky upravují prováděcí předpisy. V této oblasti můžeme jmenovat například vyhlášku č. 289/2007 Sb., o veterinárních a hygienických požadavcích na živočišné produkty, které nejsou upraveny přímo použitelnými předpisy Evropských společenství nebo vyhlášku č. 580/2006 Sb., o náhradě nákladů spojených s výkonem veterinární prohlídky jatečných zvířat a masa, s vyšetřením a posouzením živočišných produktů a se sledováním přítomnosti některých látek a jejich reziduí u zvířat a v jejich produktech nebo vyhlášku č. 373/2003 Sb., o veterinárních kontrolách při obchodování se živočišnými produkty či vyhlášku č. 291/2003 Sb. o zákazu podávání některých látek zvířatům, jejichž produkty jsou určeny k výživě lidí, a o sledování (monitoringu) přítomnosti nepovolených látek, reziduí a látek kontaminujících, pro něž by živočišné produkty mohly být škodlivé pro zdraví lidí, u zvířat a v jejich produktech.

Z přímo použitelných předpisů práva EU zde zmíním jednak obecně potravinového práva se týkající Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin, nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 852/2004 ze dne 29. dubna 2004 o hygieně potravin. Specificky do oblasti reglementace živočišných produktů pak spadají nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 853/2004 ze dne 29. dubna 2004, kterým se stanoví zvláštní hygienická pravidla pro potraviny živočišného původu, nařízení Evropského parlamentu a

Rady (ES) č. 854/2004 ze dne 29. dubna 2004, kterým se stanoví zvláštní pravidla pro organizaci úředních kontrol produktů živočišného původu určených k lidské spotřebě, nebo nařízení EP a Rady č. 1774/2002, kterým se stanoví hygienická pravidla týkající se vedlejších živočišných produktů, které nejsou určeny k lidské spotřebě.

5.5. Obchodování se zvířaty a živočišnými produkty, dovoz a tranzit

Z hlediska ochrany zvířat před nevzhodným zacházením a také nákazami a ochrany zdraví lidí před zoonózami (nemoci přenosné mezi zvířaty a lidmi) a zdravotně závadnými živočišnými produkty je třeba podrobné úpravy přepravy zvířat a živočišných produktů.

Vnitrostátní přeprava zvířat je upravena v ustanoveních § 6 veterinárního zákona.

Není-li zákonem (nebo předpisy EU) stanoveno jinak, je chovatel, od něhož je zvíře přemísťováno, povinen zajistit si veterinární osvědčení k přemístění zvířete do shromažďovacího střediska. Toto osvědčení je potřeba také k přesunu pokusného zvířete (pokud nejde o zvíře z chovného nebo dodavatelského zařízení) či včel mimo území kraje. Takovéto osvědčení je třeba si vyžádat také k přemístění zvířete v rámci ochranného pásma nebo pásma dozoru, popřípadě dalšího pásma s omezením, anebo i mimo tato pásma, dochází-li k přemístění zvířete v rámci mimořádných veterinárních opatření v případech, kdy předpisy umožňují vůbec povolit výjimku ze zákazu přemísťování zvířat.

Zákon stanoví, že shromažďování, nakládání a vykládání zvířat k transportu musí být prováděno za dozoru chovatele nebo jím pověřené osoby a místa, kde k tomuto dochází, musí odpovídat požadavkům na ochranu welfare zvířat a mají být pravidelně čištěna a dezinfikována. Zvířata lze přepravovat jen za podmínek stanovených veterinárním zákonem, zákonem na ochranu zvířat proti týrání a předpisy Evropské unie upravujícími ochranu zvířat během přepravy, na to mají dohlížet úřední veterinární lékaři. K přepravě zvířat pak lze používat pouze dopravní prostředky a zařízení, která konstrukcí odpovídají požadavkům na přepravu toho kterého druhu zvířat, jsou čistá a zabezpečená proti vypadávání nebo vytékání vody, krmiv, steliva, výkalů a podobně. Je také povinností dopravce, který je držitelem povolení k přepravě skotu, prasat, ovcí nebo koz vydaného orgánem veterinární správy, zajistit, aby přepravovaná zvířata byla provázena požadovanými průvodními doklady.

Litera zákona v oblasti vnitrostátní přepravy zvířat je dále podobněji rozvedena **vyhláškou č. 4/2009 Sb., o ochraně zvířat při přepravě**. Pokud jde o přímo použitelnou legislativu EU, zmiňme **nařízení Rady (ES) č. 1/2005 o ochraně zvířat během přepravy a souvisejících činností**.

Z hlediska ochrany území České republiky před zavlečením nějaké nakažlivé nemoci zvířat či zoonózy či také ochrany obyvatelstva před zdravotně závadnými potravinami živočišného původu je velmi důležitá podrobná **právní úprava pohybu těchto komodit přes hranice státního území ČR**. Veterinární zákon se této problematice věnuje ve svých § 28 až 38.

Ze zřejmých důvod zákon přistupuje zvláště k úpravě Obchodování se zvířaty a živočišnými produkty s členskými státy Evropské unie a zvláště se věnuje úpravě dovozu těchto z třetích zemí. Předmětem obchodování mezi členskými státy mohou být pouze zvířata a živočišné produkty, jež odpovídají požadavkům stanoveným veterinárním zákonem, zvláštními právními předpisy i předpisy unijními, jsou zdravotně nezávadné a jsou řádně označené a provází je průvodní doklad (popř. vyžaduje-li se, veterinárním osvědčením).

Veterinární podmínky dovozu nebo vývozu stanoví Státní veterinární správa a konkrétní veterinární osvědčení, pak vydávají úřední (či státem pověřeni) veterinární lékaři v zemi původu. *Naopak k vývozu zvířat je nutné veterinární osvědčení vydané českou stranou, strana země určení určuje stanovuje veterinární podmínky přepravy.*¹⁸ Samozřejmě výše uvedeným není nijak dotčena působnost zvláštních právních předpisů v některých případech, jde zejména o zákon č. 16/1997 Sb., o podmínkách dovozu a vývozu ohrožených druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Dále veterinární kontrola se pak realizuje i při příchodu na místo určení, a to jak namátkovou kontrolou exemplářů zvířat tak kontrolou potřebných dokladů a osvědčení.

V některých zákonem stanovených případech ovšem veterinární osvědčení potřebné není, to například nehrozí-li nebezpečí zavlečení nákazy zvířat nebo nějaké zoonózy. Pokud jde o dovoz předmětného zboží z třetích zemí, platí, že zvířata, produkty z nich pocházející a ostatní veterinární zboží mohou vstoupit na české území jen přes stanoviště veterinární hraniční kontroly České republiky nebo jiného členského státu EU. Celní orgány pak nesmí propustit takto kontrolované zboží do oběhu dříve, než je opatřeno dokladem potvrzující provedení pohraniční veterinární kontroly s příznivým výsledkem a uhrazení nákladů spojených s pohraniční veterinární kontrolou.

Zákon na ochranu zvířat proti týrání také stanoví, že týráním je mj. přepravovat zvířata nebo je pohánět způsobem, který vyvolává nepřiměřenou bolest, utrpení nebo poškození zdraví anebo vede k jeho neúměrnému fyzickému vyčerpání. Ochrana zvířat se citovaný předpis věnuje ve své třetí části, kdy např. stanoví, že doba trvání cesty při vnitrostátní přepravě zvířat, jež jsou určena na porážku nesmí být delší 8 hodin. Osoby, které se na přepravě podílejí musí absolvovat školení. Chovatel musí při přepravě zajistit zvířatům vodu a potravu, odpočinek ve vhodných časových intervalech, event. zraněnému zvířeti první pomoc či veterinární ošetření. Přepravovat lze také pouze k tomu zdravotně způsobilá zvířata. Zákon obsahuje i další podrobnosti například pro přepravu zvířat v kontejnerech.

Podrobnosti samozřejmě rozvíjejí také prováděcí předpisy: o vyhlášce č. 4/2009 Sb., o ochraně zvířat při přepravě jsme již hovořili, podobně jako o relevantních unijních předpisech (jako je např. nařízení o ochraně zvířat během přepravy a souvisejících činnostech), doplníme tedy ještě zmínku o nařízení Rady (ES) č. 1255/97 ze dne 25. června 1997 o kritériích

¹⁸ Damohorský, M., Smolek, M. Zemědělské právo, IFEC, Praha 2001.

Společenství pro místa zastávek a o změně plánu cesty uvedeného v příloze směrnice 91/628/EHS.

Při přepravě zvířat je samozřejmě třeba vzít na zřetel i mezinárodní smlouvy v této oblasti, jako například Evropskou úmluvu o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě, ovšem výše uvedené předpisy jsou s nimi v souladu, což situaci dost usnadňuje.

5.6. Odborná veterinární činnost a její výkon

Pokud opustíme právní terminologii a podíváme se na vnímání pojmu veterinární péče při běžné komunikaci, uvědomíme si, že veterinární péče je v očích laické veřejnosti vnímána především jako činnost veterinárních lékařů, kteří pečují o zdraví zvířat v případě zranění, nemoci a preventivně, obdobně jako činí lékaři v humánní medicíně u lidí. Problematika činnosti veterinářů je ve **veterinárním zákoně** upravena v sedmé hlavě v § 58 a násl. a také v **zákoně č. 381/1991 Sb., o Komoře veterinárních lékařů České republiky** ve znění zákona č. 318/2004 Sb.

Ustanovení § 58 odst.1 přináší obsahové vymezení pojmu **odborná veterinární činnost**, když uvádí, že odbornou veterinární činností je veterinární preventivní činnost, vyšetřování, stanovení diagnózy a léčení zvířat a chirurgické zákroky na zvířatech, předepisování léčiv, veterinárních přípravků a veterinárních technických prostředků, podávání léčiv a veterinárních přípravků, jejichž prodej a výdej jsou vázány na předpis veterinárního lékaře, prohlídka jatečných zvířat a masa a vyšetřování ostatních živočišných produktů, diagnostika zdravotního stavu zvířat, včetně veterinární laboratorní diagnostiky, veterinární asanační činnost, další odborné činnosti, k nimž je třeba odpovídající kvalifikace získané studiem a praxí ve veterinárním, popřípadě i jiném oboru.

Výkon těchto činností veterinární zákon svěřuje orgánům veterinární správy, pokud jde o úkoly související s výkonem státní správy, dále státním veterinárním ústavům a referenčním laboratořím, příslušným orgánům ministerstev obrany a vnitra, jakož i fyzickým a právnickým osobám, a to v rozsahu a za podmínek stanovených veterinárním zákonem a zákonem o Komoře veterinárních lékařů České republiky. Lze se setkat i s výkonem odborné veterinární činnosti vysoké školy a střední odbornými školami veterinárního oboru.

V personální rovině je výkon činností spadajících do ranku odborné veterinární činnosti svěřen osobám k tomu způsobilým, za něž zákon považuje především veterinární lékaře, kteří jsou absolventy alespoň pětiletého studijního programu v oblasti veterinárního lékařství a hygieny a mají tak potřebné znalosti. Dále se našem území za veterinární lékaře považují také osoby, které dosáhly obdobného vzdělání v jiném členském státě EU. K výkonu veterinárních činností, a to ovšem již pouze v rozsahu a způsobem odpovídajícím jejich odborné způsobilosti, jsou dále oprávněny například i osoby, které osoby vysokoškolské vzdělání studiem v bakalářském studijním programu v oblasti veterinární hygieny a ekologie, úplné střední odborné vzdělání nebo vyšší odborné vzdělání ve veterinárním oboru či třeba

získali odbornou způsobilost k výkonu některých odborných veterinárních činností odbornou přípravou.

O tom, že veterinární lékaři mohou zvířatům podávat pouze schválené léčivé přípravky a látky, bylo již pojednáno výše v souvislosti s otázkami zdravotní nezávadnosti živočišných produktů. Relevantní je zde zejména zákon č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů. Činnost v oblasti regulace veterinárních léčiv, veterinárních přípravků a veterinárních technických prostředků vykonává Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv, který také vede jejich seznamy.

Z dosud nezmíněných právních předpisů, uveďme kupříkladu vyhlášku č. 290/2003 Sb., o veterinárních přípravních a veterinárních technických prostředcích, kdy veterinární přípravky jsou takové výrobky, které jsou určeny pro zvířata nebo přichází do styku s nimi či slouží k in vitro diagnostice v oblasti veterinárního lékařství, ovšem nejde o léčivé přípravky, biocidy, krmiva.

Vraťme se ale ke zvěrolékařům samým. Soukromí veterinární lékaři vykonávají potom veterinární léčebnou a preventivní činnost na základě osvědčení podle zákona o Komoře veterinárních lékařů České republiky, což je stavovská organizace s povinným členstvím. Každý soukromý zvěrolékař musí oznámit bez odkladu krajské veterinární správě zahájení a skončení své veterinární činnosti a také má vůči ní oznamovací povinnost v případě podezření z výskytu nebezpečné nákazy a informuje ji i o dalších relevantních skutečnostech z hlediska veterinární péče a veřejného ochrany veřejného zájmu v souvislostech s ní.

Pokud jde o úlohu **Komory veterinárních lékařů ČR**, která je zřízena výše zmíněným zákonem č. 381/1991 Sb., o Komoře veterinárních lékařů České republiky (ve znění zákona č. 318/2004 Sb.), tato sídlí v Brně a plní celou řadu velmi podstatných úkolů. Můžeme mezi nimi jmenovat například to, že dohlíží a vyvíjí činnosti k tomu, aby její členové vykonávali svoje povolání odborně, v souladu s jeho profesní etikou a v souladu s právními i stavovskými předpisy, zaručuje odbornost svých členů, jejichž seznam vede, potvrzuje splnění podmínek k výkonu odborných veterinárních činností. Komora také hájí práva a oprávněné sociální, profesní a hospodářské zájmy svých členů, spolupracuje s komorami veterinářů (či obdobnými právníckými osobami) v ostatních členských státech EU a také v jiných smluvních státech Dohody o Evropském hospodářském prostoru a ve Švýcarské konfederaci, a je to také ona, kdo vydává osvědčení o splnění podmínek pro výkon veterinární léčebné a preventivní činnosti stanovených veterinárním zákonem a další potřebná potvrzení.

Komora disponuje vůči zvěrolékařům, pro něž je členství v ní, jak uvedeno výše, povinné (vyjma hostujících lékařů, tj. veterinářů z jiných členských států EU zde působících) disponuje rozsáhlými pravomocemi, právě zejména v souvislosti se zápisem a eventuálním vyškrtnutím ze seznamu svých členů, který vede, a přijímá také stížnosti na činnost svých členů a uplatňuje nad nimi disciplinární pravomoc. Vedle toho komora samozřejmě věnuje svou pozornost také odborným otázkám veterinární péče, když například vydává stanoviska k

odborným problémům poskytování veterinární péče, výzkumu, školství a jiným oborům souvisejícím s veterinární problematikou.

Mezi základní práva členů komory pak patří volit a být volen do orgánů komory (sněm, představenstvo, prezident, revizní komise a čestná rada) nebo zaměstnávat jiné veterináře, kteří jsou jejími členy. **Z povinností zvěrolékařů** je to především povinnost vykonávat své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným obecně závaznými právními předpisy i předpisy stavovskými. Ti veterináři, kteří vykonávají veterinární činnost jako podnikání dále musí například vést průkaznou evidenci o výkonu své odborné veterinární činnosti, vést účetní evidenci, řádně platit komoře příspěvky nebo být pojištěn v rozsahu stanoveném komorou.

Z prováděcích předpisů, které se týkají této problematiky uveďme vyhlášku č. 342/2012 Sb., o zdraví zvířat a jeho ochraně, o přemísťování a přepravě zvířat a o oprávnění a odborné způsobilosti k výkonu některých odborných veterinárních činností, kde najdeme například výčet odborných veterinárních úkonů, které vedle veterinárních lékařů mohou provádět i tzv. **soukromí veterinárními technici**, jejichž oprávnění vykonávat tyto úkony podnikatelským způsobem vzniká dle veterinárního zákona rozhodnutím krajské veterinární správy o jejich registraci. Mezi těmito úkony lze jmenovat některé případy kastrací zvířat, jednoduché chirurgické zákroky nevyžadující celkové znecitlivění, přípravu, vedení a pomoc při porodech zvířat s normálním průběhem či označování zvířat.

5.7. Veterinární asanace

Z hlediska ochrany zdraví zvířat a lidí před nebezpečnými nákazami, zonózami a dalšími riziky je mimořádně důležitá otázka veterinární asanace. Veterinární zákon se této problematice věnuje v § 39 a násl., kdy mezi asanační činnosti řadí jednak shromažďování svoz a neškodné odstraňování a další zpracovávání vedlejších živočišných produktů, dezinfekci, deratizaci, dezinfekci, jakož i odchyt toulavých a opuštěných zvířat (a také jejich umístění do karantény či izolace). K uvedených činnostem je třeba povolení Státní veterinární správy.

Ze snadno prozřetelných důvodů vedlejší živočišné produkty, které nejsou vhodné ke krmení zvířat či k dalšímu zpracování, musí být bez průtahů neškodně odstraněny, a to zahrabáním na určeném místě nebo spálením, popřípadě jinak neškodně odstraněny způsobem v souladu s právními předpisy ČR i EU.

Povinnost zajistit toto neškodné odstranění stíhá chovatele, jakož i další a osoby zacházející se živočišnými produkty, a to ohledně vedlejších živočišných produktů, které vzniknou v souvislosti s jejich činností nebo v jejich zařízení. Výskyt předmětného biologického odpadu je třeba hlásit osobě, která provádí jeho shromažďování (sběr) a přepravu (svoz). Není-li jasné z činnosti jakého chovatele vedlejší živočišné produkty vzešly, má povinnost oznámení učinit ten, komu náleží nebo kdo spravuje místo nálezu kadavéru (mrtvé tělo zvířete), odklizení pak bude hradit obec.

Pokud se dojde k úhynu zvířete v zájmovém chovu, může, nerozhodla-li Státní veterinární správa z nálezových důvodů jinak, chovatel sám na vlastním pozemku přikročit k neškodnému odstranění kadavéru zvířete, pokud ovšem mrtvé tělo nepochází od zvířete náležejícího mezi přežvýkavce nebo prasata, anebo ze zvířete nemocného nebezpečnou nákazou nebo podezřelého z takové nákazy. Neškodným odstraněním pak bude zahrabání na místě vhodném z hlediska ochrany zdraví lidí a zvířat a také ochrany životního prostředí. Zdechlinu je pak třeba v takovém případě zahrabat alespoň 80 cm hluboko a za současného použití dezinfekčních prostředků.

5.8. Institucionální zajištění veterinární správy v ČR

Aby celý systém pravidel chování v oblasti veterinární péče fungoval a dodržování pravidel bylo kontrolováno a eventuálně pak i vynucováno, je třeba institucionálního zajištění těchto úkonů, kdy jsou zákonem vytčeny orgány, které vykonávají státní správu ve věcech veterinární péče. Mezi tyto orgány dle § 43 patří Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo obrany a Ministerstvo vnitra, obce a orgány veterinární správy.

Ústředním orgánem státní správy v oblasti veterinární péče je **Ministerstvo zemědělství**, které zejména stanovuje dominantní směry rozvoje a úkoly veterinární péče a kontroluje jejich plnění, celkově řídí výkon státní správy v této oblasti a také rozhoduje o opravných prostředcích proti rozhodnutím Ústřední veterinární správy, koordinuje činnost ústředních orgánů státní správy při plnění úkolů souvisejících s prevencí nebezpečných nálezů a jejich zdoláváním a rozhoduje o náhradě nákladů a ztrát vzniklých v souvislosti s nimi. Ministerstvo také zřizuje státní veterinární ústavy a ústav pro vědeckovýzkumnou činnost v oboru veterinárního lékařství a na návrh Státní veterinární správy schvaluje národní referenční laboratoře. Ministr si také jako svůj trvalý poradní orgán zřizuje Ústřední nálezovou komisi.

Ministerstvo obrany a Ministerstvo vnitra pak v oboru své působnosti organizují provádění mimořádných veterinárních opatření, pokud ta byla nařízena jinými orgány, popř. činí v dohodě s těmito orgány vlastní mimořádná veterinární opatření, poskytují také Státní veterinární správě informace relevantní stran předcházení vzniku a šíření nebezpečných nálezů a otázek zdravotní nezávadnosti živočišných produktů či vykonává státní veterinární dozor a činí opatření v objektech a zařízeních, která spravují v souvislosti s plněním svých úkolů (např. u Ministerstva obrany jde o objekty důležité pro obranu státu).

Svou úlohu v záležitostech veterinární péče sehrávají i **obce**. Po určení veterinárních podmínek krajskou veterinární správou obce schvalují místa, na nichž lze konat svody zvířat a vůbec povolují konání těchto trhů a svodů. Obec také vydává na návrh krajské veterinární správy nařízení obce o nařízení mimořádných veterinárních opatření, kontroluje jejich provedení a ukončuje je. Pokud jde o pořádek v obci, ale také o ochranu zvířat, je důležitá také možnost obcí (sama nebo ve spolupráci s jinou obcí nebo jinou osobou) zřizovat a provozovat útulek pro opuštěná odchycená zvířata.

Nejvýznamnější a odbornou úlohu však v otázkách veterinární péče sehrává **Státní veterinární správa**, kterážto je správním úřadem s celostátní působností podřízeným Ministerstvu zemědělství a organizační složkou státu. Dalším orgánem veterinární správy se specifickým úkolem je Ústav pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv, který má na starosti oblast veterinárních přípravků a veterinárních technických prostředků, a o níž jsme již hovořili.

Státní veterinární správa je tedy hlavním odborným orgánem dozoru nad dodržováním povinností v oblasti veterinární péče, kdy bdí nad zdravím zvířat, nad tím, aby nebyla týrána (dle zákona na ochranu týrání viz dále), dohlíží nad dodržováním kritérií pro zdravotní nezávadnosti potravin živočišného původu a také činí úkony k ochraně území ČR před možným zavlečením nebezpečných nákaz nebo jejich nositelů.

Státní veterinární správa je organizována hierarchicky, a to dvoustupňově, kdy je tvořena Ústřední veterinární správou a na nižším stupni krajskými veterinárními správami, jež vykonávají svou působnost ve věcech veterinární péče na území shodném s územím krajů a Městskou veterinární správou v Praze, jež má působnost krajské veterinární správy na území hlavního města Prahy. V čele Státní veterinární správy s řídicí funkcí stojí ústřední ředitel jmenovaný ministrem zemědělství. Ústřední ředitel pak sám jmenuje, odvolává a řídí jednotlivé ředitele krajských veterinárních správ.

V působnosti **Ústřední veterinární správy** je zpracovávání koncepcí ochrany zdraví zvířat a péče o zdravotní nezávadnost produktů z nich a víceletých plánů kontrol s cílem pravidelně ověřovat dodržování právních předpisů v oblasti zdraví a pohody zvířat a zdravotní nezávadnosti živočišných produktů a také zajišťuje realizaci těchto plánů a koncepcí.

Ústřední veterinární správa dále předkládá ministerstvu zemědělství ke schválení návrhy programů ozdravování zvířat od nebezpečných nákaz, řídí krajské veterinární správy, rozhoduje o opravných prostředcích proti jejich rozhodnutím a proti rozhodnutím Ústavu pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv, vykonává státní veterinární dozor a vydává závazné pokyny k odstranění zjištěných nedostatků, uděluje také například povolení k provádění laboratorní, popřípadě jiné veterinární diagnostické činnosti, jejíž výsledky mají být využívány pro účely státního veterinárního dozoru, či k provozování asanačního podniku, prověřuje, zda pohraniční veterinární stanice splňují zákonné požadavky nebo také celkově shromažďuje informace z oblasti veterinární péče včetně údajů a vede, provozuje a rozvíjí informační systém v oblasti veterinární péče v souladu se zvláštními právními předpisy.

Kompetence, které mají **krajské veterinární správy**, obsahově vymezuje veterinární zákon v § 49. Do její působnosti tak patří vypracovávání a aktualizace krajských pohotovostních plánů (v souladu s celostátními pohotovostními plány) a jejich kontrola a plnění. Krajská veterinární správa také organizuje činnost krajského krizového centra tlumení nákaz, organizuje provádění povinných preventivních a diagnostických úkonů k předcházení vzniku a šíření nákaz a k jejich zdolávání, jejich případný výskyt pak ohlašuje Ústřední veterinární správě a poté i příslušnému krajskému úřadu, obci (na území hl.m. Prahy

městským částem Prahy), orgánu Policie České republiky a místně příslušnému orgánu Komory veterinárních lékařů ČR (výskyt nemoci přenosné ze zvířat na člověka též příslušnému orgánu ochrany veřejného zdraví). Významné je též rozhodování o nařízení, změně a ukončení mimořádných veterinárních opatření v obvodu kraje.

Krajská veterinární správa může také například z nakažových důvodů naříditi chovateli, aby předvedl zvíře k vyšetření, očkování nebo k provedení jiného veterinárního úkonu a také jednostranně určuje podmínky a dobu trvání karantény a izolace, uplatňuje stanoviska k územním a regulačním plánům a závazná stanoviska v územním řízení z hlediska veterinární péče a z těchto hledisek se účastní i stavebního řízení. Krajská veterinární správa také určuje veterinární podmínky pro konání svodů zvířat i podmínky pro pokusy na zvířatech, registruje cirkusy a provádí v nich kontrolní činnost. Krajské veterinární správy provádí prohlídky jatečných zvířat a masa, jakož i veterinární vyšetření ostatních živočišných produktů a posuzují jejich použitelnost. O provedených kontrolách vydávají osvědčení a odpovídají za jejich správnost.

Nejvýznamnější složkou činnosti krajských veterinárních správ je ovšem **výkon státního veterinárního dozoru** (§ 52 veterinárního zákona). Orgány státní veterinární správy při něm dozírají nad dodržováním povinností stanovených veterinárním zákonem a zvláštními právními předpisy (a to i unijní legislativu, kdy orgány veterinární správy např. kontrolují soulad se specifikacemi podle předpisů EU u zemědělských produktů, které jsou tzv. zaručenými tradičními specialitami) a v této souvislosti vydávají závazné pokyny k odstranění zjištěných nedostatků a přijímají vhodná opatření na základě výsledků kontrol a auditů, za nesplnění nebo porušení povinností ukládají orgány veterinární správy pokuty. Vedle jiného je obsahem státního veterinárního dozoru i sledování nakažové situace v prostředí volně žijících zvířat.

Specifickými formami státního veterinárního dozoru jsou potom veterinární kontrola zdraví a dědičnosti zdraví, kontrola označování a evidence zvířat, kontrola nezávadnosti krmiv, prohlídka jatečných zvířat a masa, pohraniční veterinární kontrola a veterinární kontrola při příchodu na místo určení.

Veterinární inspektoři (úřední veterinární lékaři orgánů veterinární správy a zvěrolékaři Ministerstva obrany a Ministerstva vnitra pověřeni výkonem státního veterinárního dozoru) mohou pak na místě pozastavit nebo znehodnotit a neškodně odstranit živočišné produkty, nebo v případě porušení právních předpisů dokonce omezit nebo zakázat výrobu, zpracování nebo uvádění živočišných produktů do oběhu na přiměřenou dobu. O kontrole a jejich výsledcích sepisují veterinární inspektoři obligatorně protokol.

5.9. Shrnutí kapitoly

Právní úprava veterinární péče v českém vnitrostátním právu, a to obdobně jako v právu Evropské unie, upravena v rámci zemědělského práva, které upravuje právní vztahy v zemědělství a souvisejících činnostech takovým způsobem, aby byla zajištěny jeho hlavní

úkoly a funkce, ale také ochrana životního prostředí před vlivy z něj (např. otázky kontaminace půdy či ochrany zvířat a podobně).

Veterinární péče a podrobná reglementace této oblasti je esenciální pro ochranu zdraví a pohody lidí i zvířat, jejichž osudy se v této oblasti výrazně proplétají. Pojem veterinární péče zahrnuje pečování o zdraví zvířat (a to s akcentem na prevenci a boj zejména s nakažlivými nemocemi zvířat a zoonózami), zajištění zdravotní nezávadnosti živočišných produktů, ochranu životního prostředí před nepříznivými vlivy souvisejícími s chovem zvířat, výrobou produktů z nich a také dozor nad dodržováním právních předpisů na těchto úsecích.

Reglementace oblasti veterinární péče je v České republice již cca dekádu a půl komplexně obsažena ve veterinárním zákoně. Je zde ovšem samozřejmě mnoho dalších zákonů a prováděcích předpisů, které jsou pro oblast veterinární péče relevantní, a to například zákon Komoře veterinárních lékařů České republiky, zákon o krmivech, zákon o sledování zoonóz a původců zoonóz, zákon o Ústředním kontrolním a zkušebním ústavu zemědělském, zákon o potravinách a tabákových výrobcích, zákon o léčivech a mnohé další. Ustanovení veterinárního zákona a související legislativy jsou pak podrobně rozvedeny ve velkém počtu prováděcích předpisů, a to zejména vyhlášek. Na nadnárodní úrovni samozřejmě je třeba mít na paměti přímo použitelné předpisy Evropské unie (Evropských společenství), s níž je však naše vnitrostátní právo v souladu.

K biologickému počátku putování zvířat koloběhem zemědělství a ostatně života samého se váže otázka právní úpravy šlechtění (záměrné využívání a vylepšování souboru dědičných znaků) a plemenitby zvířat, která je upravena v plemenářském zákoně. Ten směřuje k ochraně, uchovávání a využívání genetických zdrojů vybraných druhů hospodářských zvířat pomocí právní úpravy jejich umělého i přirozeného množení (resp. právní úpravy zásahů člověka do této oblasti např. inseminací) a jejich podrobné evidence.

Ústředním pojmem v oblasti veterinární péče, se kterým pracuje veterinární zákon, je pojem chovatel, jímž je dle zákonné dikce každý, kdo zvíře nebo zvířata vlastní nebo drží či je pověřen se o ně starat (ať již za úplatu nebo bezúplatně), a to i na přechodnou dobu. Jsou to především chovatelé, kterým zákon ukládá povinnosti k zajištění svého účelu. Veterinární zákon se vztahuje jak na zvířata hospodářská, využívaná hlavně k chovu, práci, vykrmení a dalším účelům hospodářského typu, i na zvířata chovaná pro potěchu lidského ducha v chovech zájmových.

Ústřední oblastí veterinární péče a předpokladem pro úspěšné naplnění jejich ostatních součástí je úprava ochrany zdraví zvířat a zajištění zdravotní nezávadnosti živočišných produktů. K úpravě ochrany zdraví zvířat přistupuje veterinární zákon prostřednictvím stanovení katalogu povinností, které ukládá jejich chovatelům (a dalším osobám). Tyto povinnosti si můžeme rozdělit na ty obecné (základní) a zvláštní, které se aktivizují v případě výskytu nebezpečné nákazy a při jejím zdolávání. Základní povinností chovatelů je zejména chovat zvířata způsobem a v podmínkách odpovídajících jejich potřebám a stavu, předcházet poškození jejich zdraví a sledovat jeho stav, zajišťovat zvířatům odbornou veterinární pomoc

a bránit vzniku a šíření nákaz a jiných onemocnění a případně činit úkony k jejich zdolání v rámci přijatých opatření. Se zdravím zvířat úzce souvisí otázka jejich krmení, které se podrobněji věnuje zákon o krmivech. Krmení nezávadnými krmivy je zajišťováno již povinným registračním procesem provozů vyrábějících krmiva, správné fungování této oblasti má na starosti Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský.

Pokud jde o zvláštní povinnosti chovatelů v případě podezření z výskytu nebezpečných nákaz, je to zejména povinnost ohlašovací, poté již iniciativu přebírají orgány veterinární správy, které situaci řeší mj. i pomocí mimořádných veterinárních opatření (vyšetření, karanténa, omezení volného pohybu osob na určitém území, porážení zvířat podezřelých z nákazy atd.), kdy za nezaviněné náklady v této souvislosti přísluší chovatelům ve většině případů náhrada.

Veterinární zákon k zajištění ochrany zdraví obyvatelstva stanoví základní veterinární požadavky na živočišné produkty, ty musí být především zdravotně nezávadné a bezpečné a odpovídat požadavkům právních předpisů na výrobu, skladování a distribuci, označování a uvádění do oběhu, blíže (mimo jiné) tuto problematiku upravuje zákon o potravinách a tabákových výrobcích, také se v této oblasti uplatňují četné vyhlášky a na úrovni nadnárodní pak samozřejmě přímo použitelné předpisy EU.

Zákonem upravena je i vnitrostátní a přeshraniční přeprava zvířat, kdy je kladen důraz na to, aby se zvířaty manipulovaly proškolené osoby, zvířata byla přepravována po co nejkratší dobu v odpovídajících prostorách, byla nakrmena a napojena a bylo minimalizováno riziko poškození jejich zdraví a jejich vystavení stresu. U přeshraničního pohybu zvířat a živočišných produktů je kladen důraz ochranu území ČR před zavlečením nebezpečných nákaz, který je realizován prostřednictvím veterinárních kontrol v zemi původu a při vpouštění zboží z třetích zemí také při celní kontrole.

Odbornou veterinární činnost (prevence, vyšetřování, diagnóza a léčení zvířat) svěřuje zákon především veterinárním lékařům vzdělaným v pětiletém vysokoškolském studijním programu v oboru veterinárního lékařství, kteří jsou povinně členy Komory veterinárních lékařů ČR. V této oblasti ovšem působí i další odborně vzdělané osoby, který je umožněno vykonávat některé odborné úkony v této oblasti, a to např. soukromí veterinárními technici. Veterinární lékaři mohou zvířatům podávat pouze schválené léčivé přípravky a látky, což je u hospodářských zvířat také předpokladem zdravotní nezávadnosti živočišných produktů, u těchto zvířat je tedy i stanoveno, které látky jím vůbec být podávány nesmějí.

Z hlediska ochrany zdraví zvířat a lidí před nebezpečnými nákazami, zonózami a dalšími riziky je mimořádně důležitá otázka veterinární asanace, kam spadá shromažďování svoz a neškodné odstraňování a další zpracovávání vedlejších živočišných produktů, dezinfekce, deratizace, dezinfekce, jakož i odchyt toulavých a opuštěných zvířat (a také jejich umístění do karantény či izolace). K uvedených činnostem je třeba povolení Státní veterinární správy. Chovatelé mají v této souvislosti hlavně ohlašovací povinnosti, některé

úkony mohou, pokud zde není riziko nákazy, provádět sami, např. odstranění kadavéru zvířete v zájmovém chovu chovatelem odpovídajícím způsobem na jeho pozemku.

Nezbytné pro fungování celého systému právní úpravy veterinární péče a zajištění kontroly doržování předpisů v této oblasti je její institucionální zajištění. Státní správu ve věcech veterinární péče tak dle veterinárního zákona vykonávají Ministerstvo zemědělství, které má ústředí řídicí roli a stonoví hlavní úkoly rozvoje v této oblasti, Ministerstvo obrany a Ministerstvo vnitra, která v oboru své působnosti organizují provádění mimořádných veterinárních opatření a konají veterinární dozor v objektech, které spravují, a dále obce, které v oblasti veterinární péče zejména schvalují místa, na nichž lze konat trhy zvířat a živočišných produktů a svody zvířat a povolují jejich konání, obec také vydává na návrh krajské veterinární správy nařízení obce o nařízení mimořádných veterinárních opatření i kontroluje jejich provedení. Obce též mohou zřizovat a provozovat útulky pro opuštěná zvířata. Nejvýznamnější a odbornou úlohu však v otázkách veterinární péče sehrává Státní veterinární správa coby správní úřad s celostátní působností.

Státní veterinární správa je hierarchicky dvoustupňově organizována, kdy je zřízena Ústřední veterinární správa a na nižším stupni pak krajské veterinární správy (a Městská veterinární správa v Praze). Státní veterinární správa je tedy hlavním odborným orgánem dozoru nad dodržováním povinností v oblasti veterinární péče (výkon státního veterinárního dozoru je nejdůležitější složkou její činnosti).

Pokud jde o vymezení kompetencí, Ústřední veterinární správa vypracovává koncepcie ochrany zdraví zvířat a péče o zdravotní nezávadnost produktů z nich a víceletých plánů kontrol a zajišťuje jejich realizaci, dále předkládá ministerstvu zemědělství ke schválení návrhy programů ozdravování zvířat od nebezpečných nákaz, řídí krajské veterinární správy či rozhoduje o opravných prostředcích proti jejich rozhodnutím.

Krajská veterinární správa potom vypracovává a aktualizuje krajské pohotovostní plány, organizuje provádění povinných preventivních a diagnostických úkonů k předcházení vzniku a šíření nákaz a k jejich zdolávání, rozhoduje o nařízení, změně a ukončení mimořádných veterinárních opatření v obvodu kraje.

Krajská veterinární správa může také například z nálezových důvodů naříditi chovateli, aby předvedl zvíře k vyšetření a jednostranně určuje podmínky a dobu trvání karantény a izolace, uplatňuje také stanoviska z hlediska veterinární péče v územním a stavebním řízení, také určuje veterinární podmínky pro konání svodů zvířat i či pokusů na zvířatech, registruje cirkusy a provádí v nich kontrolní činnost. Krajské veterinární správy provádí prohlídky jatečných zvířat a masa, jakož i veterinární vyšetření ostatních živočišných produktů a posuzují jejich použitelnost.

Jak už bylo výše řečeno, dominantní složkou činnosti státní veterinární správy je výkon státního veterinárního dozoru, kdy bdí nad zdravím zvířat, nad tím, aby nebyla týrána (dle zákona na ochranu zvířat proti týrání viz dále), dohlíží nad dodržováním kritérií pro

zdravotní nezávadností potravin živočišného původu a také činí úkony k ochraně území ČR před možným zavlečením nebezpečných nákaz nebo jejich nositelů. V této souvislosti mají orgány státní veterinární správy právo vydávat závazné pokyny k odstranění zjištěných nedostatků a přijímat vhodná opatření na základě výsledků kontrol a auditů, za nesplnění nebo porušení povinností ukládají orgány veterinární správy pokuty. Vedle jiného je obsahem státního veterinárního dozoru i sledování nakažové situace v prostředí volně žijících zvířat.

6. Právní rámec ochrany zvířat v ČR

6.1. Ochrana zvířat v právním řádu ČR: Zákon na ochranu zvířat proti týrání a další právní předpisy v této oblasti v souvislostech

Zvíře je pouze objektem práva, ostatně ani význam práva nechápe. Lidská společnost i její zákonodárci byli dlouho zaneprázdněni řešením jiných ekonomických a mocenskopolitických otázek a konfliktů, a tak práva zvířat, ostatně i s otázkami ochrany životního prostředí, zůstávaly dlouho mimo jejich zájem. Od 70. let 20. století se však situace, jak již bylo poznamenáno výše, začala obracet k lepšímu a začaly být přijímány právní normy, jejichž hlavním cílem bylo poskytnout přímo ochranu zvířatům, a to ne pouze v úzkém zacílení na kvalitu živočišných produktů, ale skutečnou ochranu zvířat samých před utrpením způsobovaným člověkem.

Ohniskem současné právní úpravy ochrany zvířat je na našem území **zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání**. Dříve tato problematika byla řešena pouze v rámci úpravy veterinární péče. *Zákon byl vydán v roce 1992 na základě mezinárodních předpisů Rady Evropy a předpisů Evropských společenství a zakazuje týrání divoce žijících i člověkem chovaných zvířat a současně i formu propagace jejich týrání všem fyzickým i právnickým osobám na území státu. Ve smyslu tohoto zákona se rozumí zvířetem jakýkoliv obratlovec vyjma člověka, nikoliv však plody nebo embrya těchto zvířat. Zákon ukládá všem osobám chránit zvířata před týráním.*¹⁹

Hodnotové a etické materiální prameny právní úpravy ochrany zvířat tímto zákonem jsou vyjádřeny v jeho preambuli, kde se praví, že *zvířata jsou stejně jako člověk živými tvory, schopnými na různém stupni pociťovat bolest a utrpení, a zasluhují si proto pozornost, péči a ochranu ze strany člověka. Účelem zákona na ochranu zvířat proti týrání je tedy poskytnout zvířatům, na něž se zákon vztahuje (tj. obratlovcům vyjma člověka), ochranu před týráním, protiprávním poškozováním jejich zdraví či bezdůvodným usmrcováním, k nimž dochází v důsledku činnosti člověka (buď i z nedbalosti).*

¹⁹ Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010 (kapitola Obecná ochrana zvířat z hlediska různých zákonů - JUDr. Jana Prchalová)

Zákon obsahuje jednak ustanovení společná pro všechny zvířata v jeho působnosti a pak pasáže věnované jednotlivým kategoriím zvířat v lidské péči (zvířata v zájmovém chovu, hospodářská zvířata, pokusná zvířata) a také volně žijícím zvířatům. Zmínkou o otázkách ochrany volně žijících zvířat se dostávám k vhodnému okamžiku pro vymezení **vztahu zákona na ochranu zvířat proti týrání k zákonu č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**. Ten se odlišuje už v základních pojmech, když pracuje s pojmem živočich, do jehož vymezení spadají i zvířata bezobratlá. S ohledem na poněkud odlišný účel, tedy obecnou ochranu přírody a krajiny, zde není ochrana zacílena na zvířecí jednotlivce, nýbrž jsou zde chráněny obecně druhy zvířat, eventuálně jejich populace, zákon na ochranu zvířat pak naproti tomu chrání konkrétní exempláře zvířat jakožto samostatné biologické entity schopné cítit utrpení a strážet bez ohledu na příslušnost k tomuto kterému druhu (tedy s výhradou působnosti pouze na obratlovce). V této souvislosti mohu zmínit též druhově zaměřený zákonný předpis č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (**zákon o obchodování s ohroženými druhy**), který upravuje otázky právního obchodu s vybranými druhy živočichů z důvodu jejich ohroženosti na existenci coby druhů. Na úrovni mezinárodního práva se té samé problematiky pak týká Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (**CITES**). Tato dohoda ze 70. let 20. století si klade za cíl ochranu ohrožených druhů živočichů a rostlin před vyhubením v přírodě v souvislosti s jejich využíváním pro obchodní účely.

Než blíže pojednám o obsahu zákona na ochranu zvířat proti týrání, zmiňme se ještě o jeho **vztahu k veterinárnímu zákonu**, ten se zaměřuje hlavně na ochranu zdraví zvířat před nemocemi a nákazami a řešení těchto situací, pokud nastanou, stanovením podmínek na jejich welfare a výrazný akcent klade hlavně na souvislost zdraví zvířat se zdravím lidí, kdy se zabývá otázkou nezávadnosti živočišných produktů. Naproti tomu zákon na ochranu zvířat klade důraz na ochranu zvířat samých před utrpením působeným člověkem, které sice neohrožuje na zdraví lidskou populaci, ale má mu být zbráněno z etických důvodů, jak jsou popsány v preambuli zákona na ochranu zvířat proti týrání a jde tu tedy o **zásadu ochrany jednotlivých zvířat před týráním**. Uvedené předpisy se prolínají a do této oblasti dopadají okruhem své působnosti četné další normy, z nichž některé již byly zde i zmíněny, jmenovat můžeme třeba plemenářský zákon, zákon o krmivech, rybářský zákon, myslivecký zákon a celou řadu předpisů spadajících do blasti práva životního prostředí. Uvedená mnohost zakládá ovšem jistou rozstříštenost, a to nejen pojmovou, která znesnadňuje orientaci v problematice i odborníkům, natož pak laikům.

Pokud se vrátíme k obecné části zákona na ochranu zvířat proti týrání, pak si řekněme, že zákon v úvodu stanoví definice základních pojmů a následně také určitý katalog základních

zákazů, které konkretizují podobu obecné ochrany zvířat, jde o zákaz týrání zvířat, zákaz propagace týrání zvířat, zákaz vykonávat bolestivé zásahy na zvířatech, zákaz bezdůvodného usmrcení zvířete (jsou taxativně stanoveny povolené důvody pro usmrcení, např. využití zvířete pro zisk živočišných produktů, nevyлéčitená nemoc či poranění zvířete nebo bezprostřední ohrožení člověka zvířetem) a zákaz opuštění zvířete s úmyslem se ho zbavit nebo je vyhnat.

Ustanovení § 4 zákona pak obsahuje výčet činností, které jsou považovány za týrání. Za týrání se tak například považuje nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly, podrobit zvíře výcviku nebo veřejnému vystoupení anebo obdobnému účelu, je-li toto pro zvíře spojeno s bolestí, utrpením, zraněním nebo jiným poškozením či má vést k agresivnímu chování zvířete, z jiných než zdravotních důvodů omezovat zvíře na výživě či ho omezovat bezdůvodně na pohybu tak, že mu to působí utrpení, cvičit nebo zkoušet zvíře na jiném živém zvířeti, provádět chirurgické zákroky za účelem změny vzhledu nebo jiných vlastností zvířete (např. kupírování uší), chovat zvířata v nevhodných podmínkách nebo tak, aby si sama nebo vzájemně ubližovala, podávat zvířeti bez souhlasu zvěrolékaře veterinární léčiva a přípravky s výjimkou těch, které jsou volně v prodeji, provádět krvavé zákroky, pokud nejsou prováděny osobou odborně způsobilou, usmrtit zvíře způsobem působícím nepřiměřenou bolest nebo utrpení, opustit zvíře s výjimkou zvířete volně žijícího s úmyslem se ho zbavit nebo zvíře vyhnat a dále utrpení způsobující restrikce pohybu zvířat. Výčet jednání uzavírá zbytková glauzule, která říká, že týráním je i jiné tímto zákonem zakázané jednání, v jehož důsledku dojde k utrpení zvířete, tudíž výčet jednání znamenajících týrání zvířete je pouze **demonstrativní**. Zákon se zabývá ochranou zvířat i v dalších souvislostech, jako je třeba přeprava zvířat, o této problematice bylo však již pojednáno výše. Vedle zakázaných činností zákon také normuje požadavky kupříkladu na usmrcování zvířat v souladu s právem, například při jejich porážce na jatkách, kdy stanoví odborné požadavky na osoby, které se tohoto procesu účastní či požadavky na vybavení jatek a podmínky v nich. Najdeme tu kupříkladu i ustanovení upravující dovolenou domácí porážku králíků, zajíců či drůbeže, i zde s cílem minimalizovat jejich utrpení. Je ale jasné, že v tomto případě kontrola dodržování zákona prakticky neexistuje.

6.2. Správněprávní rozměr ochrany zvířat – správní delikty

Stejně jako bohužel prakticky všechny normy (ať již právní či etické) jsou i normy v oblasti práva veterinární péče a ochrany zvířat porušovány. Aby systém těchto předpisů byl vůbec smysluplným a životaschopným, je třeba, aby dodržování norem bylo vynucováno a jednání v rozporu s objektivním právem byla postihována.

Jedním z právních následků některých specifických protiprávních jednání je trestání, které můžeme dělit na **trestání správní a trestní** a podle toho také dělit delikty na správní a trestní, nyní se blíže podíváme na kategorii správní deliktů, a to ve vztahu k v této práci sledované věcné oblasti.

Správním deliktem rozumíme *protiprávní jednání, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní orgán trest stanovený normou správního práva.*²⁰ Mezi správní delikty zařadíme přestupky (ty může spáchat jen fyzická osoba - člověk), správní disciplinární delikty, správní pořádkové delikty a jiné správní delikty, mezi než spadají zejména jiné správní delikty právnických osob, správní delikty právnických osob a delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob. Vedle základní úpravy oblasti přestupkového práva v přestupkovém zákoně a tam obsažených skutkových podstat přestupků jsou mnohé další skutkové podstaty přestupků a všech ostatních správních deliktů rozesety po zvláštních zákonech, což činí právní úpravu poněkud nepřehlednou.

Jedněmi z takových zvláštních zákonů, které obsahují skutkové podstaty správních deliktů, jsou v námi sledované oblasti právě veterinární zákon a zákon na ochranu zvířat proti týrání.

Správní delikty ve veterinárním zákoně najdeme v jeho desáté hlavě v paragrafech 71 až 74. Je zde stanoveno několik přestupkových jednání, která vždy spočívají v nesplnění či porušení některé z povinností uložených veterinárním zákonem, tak se například přestupku dopustí ten, kdo nesplní nebo poruší některou ze základních povinností chovatele stanovenou v § 4 či § 5 k zajištění základních ochrany zdraví a životních podmínek zvířat nebo ten, kdo vykonává činnost, k níž je třeba povolení orgánu veterinární správy, schválení tímto orgánem nebo registrace u tohoto orgánu bez tohoto povolení či také ten, kdo nesplní nebo poruší povinnost vyplývající pro ni z mimořádných veterinárních opatření. Za přestupek lze uložit **pokutu** v blokovém řízení do výše 5 000 Kč, vyšší pokuty lze pak uložit v řádném řízení, a to odstupňovaně podle druhu přestupku až do výše 10 000, 20 000 respektive 50 000 Kč.

Veterinární zákon obsahuje i správní delikty právnických osob a podnikajících fyzických osob, které vyžadují jako svůj subjekt, jak jejich označení samo říká, právnickou osobu či fyzickou osobu, která jedná v rámci své podnikatelské činnosti. Opět je zde sankcionováno porušení povinností stanovených veterinárním zákonem, opět například od porušení základní povinností chovatele až po nesplnění požadavků na přepravu zvířat či porušení některé povinnosti provozovatele cirkusu či pořadatele svodu zvířat. U fyzické osoby podnikatele pak delikt může spočívat v porušení některé z povinností stanovených pro činnost zvěrolékaře. Katalog sankcí opět obsahuje pokuty různé výše podle toho, kterého přestupku se

20 Hendrych, Dušan a kolektiv. Správní právo: Obecná část 8. vydání. Praha : C.H. Beck, 2012.

pachatel dopustil, a to od pokuty do 20 000 až po pokutu, kterou lze ukládat ve výměře až do 2 000 000 Kč (to když pachatel nesplní nebo poruší povinnost vyplývající mu z mimořádných veterinárních opatření). Pro správní delikty právnických osob vycházející z principu objektivní odpovědnosti také zákon stanoví liberační důvod, a to sice když právnická osoba prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila, pak za správní delikt neodpovídá.

Veterinární zákon obsahuje i procesní ustanovení, kdy stanoví, že správní delikty, které sám tento zákon upravuje, v **prvním stupni projednává krajská veterinární správa**, v jejímž obvodu ke spáchání správního deliktu došlo (u některých deliktů je dána příslušnost celního úřadu resp. Ústavu pro státní kontrolu veterinárních biopreparátů a léčiv). Pokuty vybírá orgán, který je uložil a výnosy z nich plynou do státního rozpočtu.

Správní delikty v zákoně na ochranu zvířat proti týrání jsou upraveny v jeho sedmé části (§ 27 a násl.). Opět zde najdeme mnoho skutkových podstat přestupků postihujících pachatele, kteří porušili povinnosti respektive přestoupili zákazy stanovené tímto zákonem. Tak se například přestupku dopustí ten, kdo týrá zvíře nebo utýrá zvíře, propaguje týrání zvířat, usmrtí zvíře v rozporu se zákonem či třeba ten, kdo vyrobí, doveze nebo prodá čelist'ovou nebo lepicí past či provede pokus na zvířeti, ačkoli k tomu není oprávněn. Skutkových podstat je zde celá řada a obdobná jednání jsou potom obsahem i skutkových podstat správních deliktů právnických a podnikajících fyzických osob, které zákon na ochranu zvířat také upravuje, a které sankcionují jednání lidí – podnikatelů a právnických osob, postihována jsou porušení povinností při chovu hospodářských zvířat, pokusných zvířat, zvířat v zájmové chovu povinností při přepravě a mnohých dalších i zde existuje liberační důvod. Ukládat lze za správní delikty podle zákona na ochranu zvířat proti týrání jednak opět **pokuty** v různém rozpětí, ovšem **obecní úřad obce s rozšířenou působností může rozhodnout i o uložení zákazu chovu zvířat** (jestliže je důvodná obava, že pachatel správního deliktu bude v týrání zvířete pokračovat, neposkytne týranému zvířeti potřebnou péči či začne obdobně závadně chovat další zvířata) **či propadnutí zvířete** (lze uložit pokud zvíře náleží pachateli a je obava, že pachatel bude v týrání pokračovat nebo zvířeti neposkytne postřebou péči, vlastníkem zvířete se právní mocí rozhodnutí stane stát; pokud nelze tento trest uložit, ale je třeba dosáhnout obdobného výsledku, například když týrané zvíře nepatří pachateli, lze uložit zabránění týraného zvířete). Pokud obecní úřad některý z dvou výše uvedených trestů uloží, musí současně pachatel i pokutovat.

Dále zná zákon na ochranu zvířat i tzv. **zvláštní opatření**, která může na návrh krajské veterinární správy nařídit správním rozhodnutím obecní úřad obce s rozšířenou působností, jde například o možnost nařídit a zajistit umístění týraného zvířete do náhradní péče (vyžaduje-li to jeho zdravotní stav, nebo jej týrali opakovaně, existuje i možnost nařídit předběžnou

náhradní péči před vydáním rozhodnutí ve věci samé), dále lze nařídít chovateli zajistit opatření ke snížení počtu zvířat či pozastavení činnosti, při které dochází k týrání zvířat, a to do doby odstranění závad či nařídít vlastníku zvířete utracení jeho utracení odborně způsobilou osobou nebo umožnit provádění péče o zvíře jinou osobou v prostorách chovatele.

6. 3. Trestněprávní ochrana zvířat v liteře zákona i v praxi

Krajním prostředkem ochrany zájmů společnosti je trestní právo, které samozřejmě mezi jinými objekty chrání i zájmy a hodnoty vyjádřené v normách práva veterinární péče a ochrany zvířat. Pokud jde o **vymezení vztahu správních deliktů a deliktů soudních**, tj. trestných činů (resp.u mladistvých provinění), je prvním kritériem závažnost, kdy normy trestního práva postihují jen jednání nejvyšší společenské nebezpečnosti, což vyjadřuje **zásada subsidiarity trestní represe**, kdy *obvykle se tato myšlenka vyjadřuje formulací, že trestní právo představuje prostředek „poslední instance“ (ultima ratio)*²¹ Trestní právo chrání tedy pouze vybrané nejdůležitější zájmy společnosti, a to je zejména ochrana života a osobnosti člověka a jeho svobod, zatímco u správních deliktů je objektem deliktů, na něž pachatel útočí, primárně řádný výkon veřejné správy. Trestný čin je protiprávním činem, který zákon označuje za trestný a za nějž trest je stanoven normami trestního práva (co je trestným činem a jakou sankci za něj lze uložit smí stanovit jedině zákon). Základní hmotněprávní trestní normou je **zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**, pokud jde o mladistvé pachatele, pak k němu jako další trestní zákon přistupuje zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (**zákon o soudnictví ve věcech mládeže**), a dále **zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob** a řízení proti nim, kdy od doby účinnosti posledně zmíněného zákona může být pachatelem některých trestných činů za splnění určitých podmínek i právnická osoba. Procesní oblast potom upravuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (**trestní řád**), kdy zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob stanoví odlišnosti pro řízení proti mladistvým respektive právnickým osobám.

Trestné činy chránící zájmy spadající do námi sledované oblasti najdeme v samostatné **osmé hlavě zvláštní části trestního zákoníku**, která nese název trestné činy proti životnímu prostředí. Tato hlava je typická blanketními skutkovými podstatami, kdy tyto odkazují na právní předpisy o ochraně životního prostředí. Skutkových podstat je zde mnoho a prakticky u všech může pachatel nějak nepřímo zasáhnout do námi sledované sféry, a to například u nejobecnější skutkové podstaty trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí (a poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti) nebo také u trestných činů

21 Jelínek, Jiří a kol., Trestní právo hmotné – Obecná část. Zvláštní část. 3.vyd. Leges Praha 2013.

neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (směřující na druhovou ochranu zvířat) či trestného činu pytláctví nebo třeba odnímání nebo ničení živočichů a rostlin. Zmínit lze i trestný čin neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat směřující přímo do oblasti veterinární péče.

Já se zde ovšem zaměřím na skutkové podstaty dvou pro ochranu zvířat nejdůležitějších trestných činů, a to **trestný čin týrání zvířat** (§ 302 trestního zákoníku) a **zanedbání péče o zvíře z nedbalosti** (§ 303 trestního zákoníku), kdy druhý jmenovaný trestný čin přinesl do našeho právního řádu až současný trestní zákoník s účinností od 1.1.2010.

Trestného činu týrání zvířat se dopustí, kdo týrá zvíře zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo surovým či trýznivým způsobem veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném. Pokud jde o kvalifikované skutkové podstaty, pak přísněji trestný bude pachatel, který byl za takový čin již v posledních třech letech odsouzen či potrestán nebo který takovým činem způsobil zvířeti trvalé následky nebo smrt, nejpřísněji (trestem odnětí svobody na 1 až 5 let) je trestný pachatel, který se týrání zvířat dopustil na větším počtu zvířat.

Objektivní stránka trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti pak spočívá v tom, že pachatel zanedbá potřebnou péči o zvíře, které vlastní nebo je o něj povinen se starat z jiného důvodu, a tímto činem způsobil zvířeti trvalé následky na zdraví nebo smrt, přísněji trestné je dopustit se takového činu na větším počtu zvířat. Spáchat tento čin logicky může jen osoba, kterou stihá povinnost se o zvíře starat, hovoříme o speciálním subjektu, naproti tomu týrání zvířat se může dopustit kdokoli.

Co je ovšem velmi důležité, a to nejen z hlediska zajištění jedné ze základních funkcí trestního práva, tedy individuální a generální prevence, je ovšem prosazování litery zákona v praxi. *Většina deliktů, u nichž zjištěné indicie nasvědčují tomu, že může jít o týrání zvířat, jsou řešeny v rovině správních deliktů. Jen malá část případů je orgány činnými v trestním řízení prověřována pro podezření ze spáchání trestného činu zvířat.*²² Problematická se mnohdy jeví otázka prokázání úmyslného zavinění, které je pro naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu třeba, v této věci jistě je přínosem zavedení trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti. Z dostupných statistických dat (databáze ASPI, sbírky soudních rozhodnutí) lze konstatovat, že když už dojde k prokázání trestného činu týrání zvířat a pachatel je odsouzen, jsou ukládány maximálně tresty odnětí svobody krátkého trvání s podmíněným odkladem výkonu či peněžitě tresty, což opravdu příliš nepomáhá podporovat ve společnosti povědomí, že uvedená jednání jsou opravdu závažná a odsouzeníhodná a

22 Chmelík, J. a kol.: Ekologická kriminalita možnosti jejího řešení, Linde, Praha 2005.

pachatelé mají často pocit, že žádná vážná sankce jim za jejich protiprávní chování nehrozí. Největším nedostatkem právní úpravy ochrany zvířat v ČR je tedy zřejmě její nedostatečné a nedostatečně přísné a důsledné prosazování.

6.4. Shrnutí kapitoly

Základem současné právní úpravy ochrany zvířat je v české republice zákon na ochranu zvířat proti týrání. Tento předpis je naproti například veterinárnímu zákonu, jenž sleduje zdraví a životní podmínky zvířat hlavně v souvislosti s ochranou před nemocemi a nákazami a také akcentuje ochranu zdraví lidí prostřednictvím zajištění zdravotní nezávadnosti živočišných produktů, přímo zaměřen na ochranu zvířat před ubližujícím chováním člověka (ať už spočívá v konání či opomenutí a byť by se tak dělo z nedbalosti), které je v rozporu s právem. Pojmem zvíře uvedený zákon rozumí pouze obratlovce vyjma člověka, bezobratlá zvířata tedy nechrání. Norma vychází z přesvědčení (když budu parafrázovat preambuli zákona), že zvířata jsou coby živá stvoření schopna také na různém stupni cítit bolest a utrpení a jsou proto hodna pozornosti, péče a ochrany ze strany člověka. Zákon na ochranu zvířat zakazuje týrání zvířat, jeho propagaci a také bezdůvodné usmrcení zvířete, katalog povinností a zákazů je potom v zákoně rozvinut pro jednotlivé skupiny zvířat, tj. pro hospodářská zvířata, zvířata v zájmovém chodu či pokusné exempláře. Ochrana podle tohoto zákona je ochranou jednotlivých zvířat jakožto cítících organismů, naproti tomu například zákon o ochraně přírody a krajiny (který se vztahuje na živočichy, čítaje v to bezobratlé) je založen na ochraně celých druhů zvířat event. jejich populací (podobně tak zákon o obchodování s ohroženými druhy).

Veterinární zákon jakož i zákon na ochranu zvířat proti týrání zakotvují skutkové podstaty správních deliktů dopadající na porušování povinností uložených těmito zákony. Za přestupky a další správních delikty dle veterinárního zákona (řízení zpravidla v 1. stupni vedou kráské veterinární správy) hrozí rušiteli pokuty. Zákon na ochranu zvířat proti týrání umožňuje vedle pokut obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností ukládat i zákaz chovu zvířat, propadnutí (či zabrání) zvířete a různá zvláštní opatření (například umístění týraného zvířete do náhradní péče).

Ochranu zvířat a zájem na zdraví zvířat, zdravotní nezávadnosti živočišných produktů a dalších otázek regulovaných veterinárním zákonem mají jako jeden ze svých objektů i trestněprávní normy. Základem zde je trestní zákoník, který relevantní trestné činy upravuje v osmé hlavě své zvláštní části nazvané Trestné činy proti životnímu prostředí. Do oblasti veterinární péče vedle dalších zmíněných může dopadat například skutková podstata trestného činu neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat. Nejvýznamnějšími v oblasti ochrany zvířat jsou ovšem

skutková podstata trestného činu týrání zvířat a v našem právním řádu stále relativně nový trestný čin zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, kdy tento má pomoci postihnout jednání, která kvůli nemožnosti prokázat úmysl pachatele nemohla najít trestněprávní reakci v podobě odsouzení za trestný čin týrání zvířat, u něž je k naplnění skutkové postaty třeba zavinění úmyslného.

Negativně bohužel musím hodnotit fakt, že valná část případů, u nichž zjištěné skutečnosti svědčí na podezření ze spáchání trestného činu týrání zvířat je řešena „pouze“ v rovině správního práva. To spolu s velmi nízkými sankcemi (nejpřísněji je to krátký trest odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu či pokuta), které jsou ukládány v těch případech, kdy je obviněný shledán vinným trestným činem týrání zvířat, vede k tomu, že tato jednání veřejností nejsou vnímána jako společensky nebezpečná a potenciální pachatelé necítí nad sebou hrozbu výrazné sankce. Přitom jde často o činy velmi násilné povahy, které snad svou zavrženíhodností z etického hlediska předčí například majetkovou trestnou činnost a dále také není zřídka, že násilné činy na zvířatech u pachatele jsou předvojem k násilné trestné činnosti na lidech. A tak největší slabinou (vedle roztržitosti úpravy správních deliktů) naší právní ochrany zvířat je reálné vymáhání litery zákona v praxi a malá přísnost ukládaných sankcí nevystihující plně závažnost dotčených protiprávních jednání.

7. Srovnání české úpravy ochrany zvířat a veterinární péče s britskou

7.1. Právní úprava ochrany zvířat a veterinární péče ve Velké Británii a její srovnání s českou

Jak již bylo naznačeno výše, byla to Velká Británie, která v otázkách právní úpravy vztahu zvíře – člověk sehrála (zejména v evropském kontextu) klíčovou a směrodatnou úlohu. Byla to totiž právě tato země, kde jako první v Evropě zavedla zákonodárství, které si za svůj primární cíl bralo ochranu zvířat. To je také důvodem, proč jsem ji vybrala pro drobnou komparativní úvahu, která srovná naši právní úpravu veterinární péče a ochrany zvířat se situací jinde v zahraničí. Pojdme se tedy blíže podívat na britskou úpravu.

Velmi významné v rámci námi sledované oblasti bylo již vydání **zprávy tzv. Brambellovy komise** pojednávající o skutečné situaci hospodářských zvířat v Británii. *Tehdy bylo na úrovni vládního dokumentu poprvé výslovně uznáno, že zvířata vykazují neomylné známky toho, že jsou schopna trpět bolestí, vyčerpáním, úlekem, frustrací a mohou zakoušet pocity jako je vztek, strach, obava, zklamání a radost. Zpráva očividně reagující na ostrou kritiku tehdejších praktik velkochovů z pera proslulé britské propagátorky welfare Ruth Harrisonové shrnula obraz tehdejší regulace a praxe velkochovů a vytkla jako cíl přijmout*

*novou ochrannou legislativu, která by celkově zvýšila úroveň welfare hospodářských zvířat. Tento počín skutečně vedl k zásadním změnám v regulaci chovu hospodářských zvířat.*²³

Následně (1979) byla zřízena **Rada pro welfare (či ochranu) hospodářských zvířat** (FAWC), která následně vytyčila jistá etická východiska právní ochrany zvířat v podobě tzv. pěti svobod, které byly zmíněny již výše, a byly dale rozpracovávány do hlubšího katalogu požadavků na welfare zvířat, kdy toto teoretické pojmání bylo pak ohniskem právních aktů nejen v Británii samé, ale i jinde v Evropě a na světě.

Pokud jde právní úpravu životních podmínek zvířat chovaných v zájmových chovech, ta se dlouho ve Velké Británii řídila zákonem o ochraně zvířat pocházejícím už z roku 1911, to bylo napraveno v roce 2006 přijetím **zákona o welfare zvířat (Animal Welfare Act)**, kdy tento zákon se vztahuje i na chov hospodářských zvířat. Na veterinární péči o hospodářská zvířata a jejich ochranu se vztahuje vedle posledně jmenovaného zákona také **zákon o zemědělství a nařízení o welfare hospodářských zvířat z roku 2007**.

Ústředním orgánem zajišťování welfare a zdraví zvířat je ve Velké Británii Ministerstvo pro životní prostředí, potraviny a zemědělské záležitosti (Department for Environment, Food and Rural Affairs, DEFRA), k němuž byl přičleněn i Výbor pro welfare hospodářských zvířat.

Nyní se podívejme na samotnou právní úpravu, jak je obsažena v zákoně o welfare zvířat. **Podobně jak to vidíme v české vnitrostátní úpravě** je i v britském právu **zajištění welfare zvířat založeno na zásadě odpovědnosti a stanovení katalogu povinností chovatelů** (resp. držitelů, vlastníků) zvířat, což je jen logické, když jsou to právě tyto osoby a jejich zaměstnanci, kdo denně s předmětnými zvířaty přichází do styku a fakticky utváří jejich životní podmínky.

Tyto povinnosti směřují opět obdobně jako u nás třeba k zajištění vhodného prostředí pro zvířata a zajištění vhodných zdravotně nezávadných krmiv pro ně. Dále zde ovšem jsou požadavky i na zajištění možnosti, aby zvířata mohla uplatňovat své běžné vzorce chování, což u některých zvířat znamená chovat je v kontaktu s jinými zvířaty, u jiných zase chovat je odděleně. Chovatelé v británii mají tedy stanoven soubor povinností, kdy musí aktivně činit za účelem zajištění welfare jimi chovaných zvířat, předcházet jejich bolesti, utrpení, nemocem, zraněním a samozřejmě chránit je před týráním.

Britský zákon o welfare zvířat **pojmem zvíře** definuje v obdobně jako český zákon na ochranu zvířat proti týrání, kdy za zvíře považuje obratlovce vyjma člověka. Zákon tedy také (jako český) neřeší vývojové fáze života zvířat v době před porodem (embryo, plod). Pokud jde o věcnou působnost vztahuje se zákon na tamní běžně v lidské péči chovaná zvířata, která nežijí v divočině (tzv. chráněná zvířata). Rozdílně od české úpravy se zákon vůbec nepoužije na ochranu zvířat používaných pro vědecké pokusy. Je tomu tak proto, že v Británii je tato

23 Müllerová, Hana, Stejskal, Vojtěch, Ochrana zvířat v právu, Academia, Praha 2013.

věcná oblast upravena samostatným zákonem, a to sice **zákonem o vědeckých procedurách na zvířatech** (Animals Scientific Procedures Act, 1986).

S ohledem na shodné převažující vymezení pojmu zvíře v české i britské úpravě coby obratlovce kromě člověka se nabízí otázka, proč vlastně jsou takto vyčleňováni ze všech živočichů právě **obratlovci**. Vodítko k vysvětlení přináší úvahy obsažené v komentáři britského zákona, který to vysvětluje tak, že jsou chráněni jen obratlovci, neboť dle současného stavu poznání jsou to **jediná prokazatelně cítící zvířata**. Tomuto přístupu odpovídá institut, jehož zrcadlový obraz v naší úpravě nenajdeme, a to sice přímo uvedeným zákonem zakotvená možnost, aby úřad státního tajemníka rozšířil v budoucnu působnost zákona, pokud bude vědecky prokázáno, že bezobratlí jsou také schopni pociťovat nelad a utrpení.

Již jsem vytkla, že podobně jako v našem právním řádu, je v Británii welfare zvířat (a související otázky) upraven zejména prostřednictvím katalogu povinností chovatelů. Provedení uvedeného je však v britském právu výrazně jiné než v českém, jde o **formální odlišnost konstrukce relevantních britských norem**. Britská norma totiž vždy do jediného ustanovení spojuje stanovení povinnosti samé, označení jejího porušení za delikt a dokonce i následný procesní postup v případě vynucování stanovené povinnosti. Zákon u zakázaných jednání nepoužívá pojmu týrání, nýbrž pojmu zbytečné utrpení (unnecessary suffering), řada protiprávních jednání ve zmíněném zákoně však skutkově odpovídá jednání, která náš zákon kvalifikuje jako týrání. Obecně je tedy zákonem **zakázáno působit zvířatům zbytečné utrpení**. Některá jednání jsou potom zakázána zvláště a explicitně, jde například o pořádání psích zápasů, utětí ocasu psovi (nikoli ze zdravotních důvodů), podání jedu či provedení některého z vymezených zákroků na zvířeti.

Základní povinností stanovenou chovatelům zvířat v zájmovém chovu (a dalším odpovědným osobám) je na druhé straně **povinnost zajistit zvířatům welfare**, tj. zaopatřit jejich potřeby alepoň na úrovni jakési „dobré praxe“, kterou si můžeme definovat zajištění vhodného prostředí pro život, vhodné krmení a vhodnou péči, která nepůsobí zvířeti žádnou zbytečnou strážení. Jak má správná péče probíhat definují **tzv. kodexy praxe** jakožto právně nezávazné směrnice poskytující rady, jak o to které zvíře pečovat a dostát tak povinností uloženým zákonem. V případě zvířat hospodářských povinnost zajištění welfare uložena výše zmíněným nařízením o welfare hospodářských zvířat.

Kdo nevykoná potřebné a rozumně požadovatelné kroky k zajištění welfare zvířat, dopouští se deliktu. Takový delikt (jež může spočívat i v opuštění zvířete) však samozřejmě nemůže spáchat kdokoli, ale pouze osoba, která je za zvíře odpovědná. Pokud inspektor při kontrole dodržování právními předpisy zjistí porušení předmětné povinnosti, ihned udělí pokyn k nápravě a stanoví k provedení lhůtu. Pokud chovatel pokynům vyhoví, nemůže již pak být za tento delikt stíhán.

Již výše jsme hovořili o tom, že naproti našemu ústřednímu pojmu týrání se britská úprava opírá o **deliktní odpovědnost za způsobení zbytečného utrpení**, i tento delikt může

spočívat v opuštění zvířete či v nekonání, kdy postačí i zavinění z nevědomé nedbalosti. Není však protiprávním usmrcení zvířete v souladu s právem. Postihnout v souvislosti s předmětným ustanovením lze kdokoli, kdo se takového jednání dopustil a také osoby, která má za zvíře odpovědnost, pokud sice sama zbytečné utrpení nezpůsobila, ale umožnila jej, nebo mu nezabránila, ač mohla. Podobná povinnost zabránit utrpení zvířat osobě odpovědné je uložena široce, a proto je mnoho skutkových podstat, které jí lze takto přičítat.

Mimo zákon je v Británii postaveno i **kupírování psího ocasu** (z jiných než zdravotních důvodů) a deliktem je i veřejného předvádění takto kupírovaného zvířete a i zde je možné postihnout i chovatele, který dal k takovému činu pokyn či mu nezabránil. Jak bylo již vzpomenuto níže, ve Velké Británii je výslovně a zvláště upravena **otázka zákazu psích zápasů**. Deliktně lze v souvislosti s takovou příležitostí, kde jsou jakákoli zvířata chráněná podle předmětného zákona nucena k vzájemnému boji nebo drážděna, postihnout vedle pořadatele takové akce i toho, kdo přijímá peníze za vstup, akci propaguje, kdo uzavírá na výsledek sázky, kdo za takovým účelem zvíře trénuje jakožto i majitele prostor, kde mají být zápasy konány a dokonce i diváky a ty, jež by následně rozšiřovali videozáznam zápasů.

Dále zákon o welfare zvířat stanoví v části nazvané Animals in Distress (Zvířata v nouzi) celou řadu **oprávnění a postupů pro veterinární inspektory a policii** v situacích, kdy je zde podezření, že jsou zvířata chráněná zákonem vystavena utrpení, a také opatření, která jsou pak v souvislosti s delikty ukládána příslušným soudem. Za účelem prověření těchto podezření mají inspektoři a policisté široce formulované **oprávnění vstupu do objektů** (aut, plavidel apod.), kde by se zvíře v nouzi mohlo nacházet. Obdobná oprávnění mají kontrolující osoby i pokud jde o hospodářská zvířata, kde mohou takto vstupovat na místa jejich chovu vyjma osobních obydlí lidí.

Právo vstupu ale není dáno, jak uvedeno, pokud jde o soukromé obydlí (spadá sem i dvorek, zahrada nebo garáž), také nesmí policisté a inpektoři za tímto účelem vniknout do soukromých objektů královny a omezeno je to i u objektů koruny a vyloučena jsou i zařízení pro pokusy na zvířatech podle zvláštního zákona, neboť, jak už jsem popsala, pokusná zvířata nejsou pod ochranou tohoto zákona. Pokud je do prostor policistovi nebo inspektoru vstup odepřen, může se jej domoci, ale potřebuje k tomu **soudní příkaz** (warrant). Lze vydat i příkaz ke vstupu do obydlí, tato problematika je upravena v zákoně o policejních a kriminálních důkazech, za určitých okolností mohou také policisté zastavovat a prohlížet auta, plavidla či letadla.

Pokud inspektor nebo policista **na místě** zjistí že zvíře je opravdu vystaveno utrpení, má zde na volbu dva základní možné postupy, a to **zvíře odvést či v krajním případě usmrtit**, o nutnosti usmrcení však musí rozhodnout veterinární lékař (prováděl by jej pak sám policista nebo přivolaná osoba) leda by situace byla zcela naléhavá a jiné rozumné řešení zde prostě nebylo.

Odvedení zvířete se pak nedotýká vlastnického práva ke zvířeti (o tom se rozhoduje až v dalším řízení), nýbrž jde o prosté vymanění zvířete ze sféry osoby, která jí působí trápení

nebo jej trápení vydává. Bez přivolení zvěrolékaře pak lze zvíře odvést opět pouze v naléhavých případech. Odebírají se i na odebíraném zvířeti závislá mláďata. Zvíře je umístěno na bezpečné místo se zajištěnou péčí a o jeho osudu rozhoduje soud, příslušný je v těchto věcech ve Velké Británii soud nejnižšího stupně, tj. magistrátní soud.

Soud v následném deliktním řízení může uložit **trest** (až 51 týdnů vězení nebo pokuta až 20 000 liber) **nebo** také přikročit k uložení **zvláštního opatření**. Těmito zvláštními opatřeními jsou odnětí zvířete, zákaz chovu a příkaz k usmrcení zvířete (to se děje jedine v zájmu zvířete na základě vyjádření veterináře a zpravidla i vlastníka zvířete).

Odnětí zvířete, které znamená zbavení vlastnického práva, může být vysloveno pouze tehdy, když vlastník zvířete je pachatelem deliktu (pokud tomu tak je a soud vlastnické právo neodebere, musí to zdůvodnit). V rozhodnutí lze určit, komu má být zvíře svěřeno. Toto zvláštní opatření lze uložit vedle trestu či samostatně.

Zákaz chovu lze uložit osobě, která se dopustila deliktu podle zákona o welfare zvířat. Obsahově může spočívat buď zákazu vlastnit zvířata nebo je chovat či se péče o ně jakkoli účastit a může se vztahovat dle uvážení soudu na všechna zvířata či jen některé jejich druhy.

Nemalou roli na zajištění dodržování zákona má i nevládní organizace založená k ochraně zvířat **RSPCA** (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals, tj. Královská společnost pro prevenci krutosti na zvířatech), která je snad nejstarší svého druhu. Ta má dle zákona možnost vyhledávat případy zvířat vystavených utrpení člověkem a schromažďovat důkazní materiál, čímž pomáhá k následnému potrestání pachatelů. Tato instituce se těší i důvěře tamní veřejnosti, což přispívá k její reálné efektivitě, kdy například v roce 2011 přijala tato organizace přes 2000 podnětů a dosáhla obvinění 1 341 osob, z čehož 66 osob dostalo trest odnětí svobody.

Uvedla jsem už výše, že na právní poměry hospodářských zvířat dopadá hlavně **nařízení o welfare hospodářských zvířat** (Anglie). Hospodářskými zvířaty rozumí tato anglická norma zvířata, která jsou chovaná nebo držena pro účely produkce potravin, kůže, vlny a další hospodářské účely. Z působnosti nařízení jsou vyňaty ryby, obojživelníci, hmyz a zvířata používaná výhradně pro sportovní a kulturní účely, zvířata pokusná a volně žijící.

Je zde stanovena opět obecná povinnost pro osoby odpovědné za hospodářská zvířata učinit vše, co je rozumně požadovatelné, k zajištění pohody zvířat. Obsahově je tato povinnost rozvedena a konkretizována v příloze č. 1 k tomuto nařízení, kde jsou stanoveny poměrně podrobné požadavky na jednotlivé složky péče o zvířata, od nároků na personální substrát a prostředí chovu, po napájení, krmení a otázky zajištění sociálních potřeb zvířat. Tato příloha obsahuje určité minimální standardy, které by měly být dodržovány při chovu všech hospodářských zvířat. Požadavky pro chov jednotlivých druhů zvířat jsou pak specifikovány v dalších přílohách nařízení. Za porušení povinností uložených předmětným

nařízením lze uložit pokutu až 2 500 liber či trest odnětí svobody až na 51 týdnů či obě současně.

7.2. Shrnutí kapitoly

Pokud si krátce shrneme, jak si stojí vedle sebe úprava veterinární péče a ochrany zvířat v České republice a ve Velké Británii, je jasné, že britská úprava udávala té české (a ono i evropské) tón i směr. Pojmově zde najdeme shody, kdy obě úpravy pod pojem zvíře v hlavních přípisech na ochranu zvířat (v ČR zákon na ochranu zvířat proti týrání, ve Velké Británii zákon o welfare zvířat) subsumují obratlovce vyjma člověka, ale i rozdíly, kdy český zákon k označení jednání spočívajícího v zakázaném nakládání se zvířaty používá pojmu týrání, naproti tomu britský zákonodárce kriminalizuje působení zbytečného utrpení. České předpisy v dnešní době ovšem už obsahují velmi podobný standard ochrany. Podobné jsou například i možnosti zvláštních opatření, kterými je možné operativně zajišťovat ochranu týraných zvířat v akutním ohrožení.

Obě národní úpravy shodně zajištění welfare zvířat konstruují skrze stanovení katalogu povinností ukládaných chovatelům a dalším osobám odpovědným za welfare zvířat. Dále je upraven i systém kontroly a sankcí (ústředním orgánem zajišťování welfare a zdraví zvířat je ve Velké Británii Ministerstvo pro životní prostředí, potraviny a zemědělské záležitosti). Kontrolu na místě provádějí v Británii policisté a inspektoři, kteří mohou vstupovat do prostor, kde by se mohla vyskytovat zvířata v nouzi, do soukromých obydlí bez souhlasu majitele však mohou vstupovat jedině na soudní příkaz. Zvíře v případě zjištění vážných pochybení na místě může být odebráno či v krájním případě usmrceno (ve vlastním zájmu ze zdravotních důvodů ve většině případů jedině na pokyn zvěrolékaře), o vině pachatele deliktem, stejně jako například o odnětí vlatnického práva pachatele k němu a jeho svěření do jiné péče, rozhoduje magistrátní soud. Odlišností z formálního hlediska, je jiná konstrukce ustanovení zákona, britská norma totiž vždy do jediného ustanovení spojuje stanovení povinnosti samé, označení jejího porušení za delikt a dokonce i následný procesní postup v případě vynucování stanovené povinnosti.

Odlišností je také to, že ve Velké Británii je například otázka ochrany pokusných zvířat upravena zvláštním zákonem, a to zákonem o vědeckých procedurách na zvířatech, u nás je problematika upravena v zákoně na ochranu zvířat vedle ochrany dalších skupin zvířat (hospodářská, v zájmovém chovu, volně žijící) a ochrany obratlovců (vyjma člověka) jako takových. Další z relevantních britských norem je potom nařízení o welfare hospodářských zvířat.

V čem však česká situace za britskou pokulhává, je jednak povědomí veřejnosti v těchto věcech, kdy zde není až takový pocit náležitosti těchto otázek a závažnosti krutých

jednání směřujícího proti zvířatům, a hlavně (a ono to spolu úzce souvisí) je to důslednější vymáhání britských předpisů tamními orgány. V předchozí kapitole jsem naznačila, že u nás se pachatel trestného činu týrání zvířat dle zkušeností z praxe (ačkoli zákon umožňuje za týrání zvířat uložit několikaletý nepodmíněný trest odnětí svobody) vlastně nemusí obávat závažnější snacke natož pobytu za mřížemi. Ve Velké Británii není rozhodně ukládání trestu odnětí svobody za jednání obdobná naší definici týrání zvířat žádnou výjimkou. Svou roli zde jistě sehrává také velmi důležitá činnost zákonem přímo zmiňované nevládní organizace RSPCA, která přijímá podněty veřejnosti, aktivně schromažďuje důkazy (čím ulehčuje jinými záležitostmi zatíženým policejním orgánům) a sama situaci zvířat aktivně sleduje.

8. Právní úprava nakládání s pokusnými zvířaty.

8.1. Česká a evropská úprava pokusů na zvířatech

Nežli shrnu k jakých poznatkům, závěrům a výhledům v oblasti veterinární péče a ochrany zvířat jsem došla a společně se rozloučíme se stránkami této práce, chtěla bych se ještě pozastavit u právní úpravy jedné z oblastí, která je stran ochrany zvířat velmi citlivá. Pokusy na zvířatech hrály a hrají velice významnou (dříve nezastupitelnou, dnes už minimálně v některých případech o jejich nezastupitelnosti lze pochybovat) roli ve vědeckém pokroku, ovšem nesou s sebou také obrovskou sumu utrpení pro zvířata, která jsou jim podrobena.

Ochraně zvířat používaných pro pokusné účely se, jak už jsem naznačila výše, věnuje **zákon na ochranu zvířat proti týrání** (specificky zejména ve své části páté, tj. § 15 a násl.). Část zákona týkající se pokusných zvířat byla v relativně nedávné době novelizována, neboť bylo třeba transponovat **směrnici Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU ze dne 22. září o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely**. Systematika předmětné části zákona byla poněkud pozměněna, což s sebou přineslo i určitou nepřehlednost.

Změny doznala sama **definice pokusu** obsažená v ustanovení § 3 písm. t zákona na ochranu zvířat, kde se říká, že *pokusem se rozumí jakékoli invazivní či neinvazivní použití zvířete pro pokusné nebo jiné vědecké účely se známým nebo neznámým výsledkem nebo pro vzdělávací účely, které může zvířeti způsobit bolest, utrpení, strach nebo trvalé poškození nejméně o intenzitě odpovídající vpichu jehly podle běžné veterinární praxe. Pokusem se rozumí rovněž jakýkoli způsob jednání, který má nebo může vést k tomu, že se zvíře narodí nebo vylíhne nebo že vznikne a je zachována geneticky modifikovaná linie zvířete v takovém stavu; usmrcení zvířete pouze pro využití jeho orgánů nebo tkání se za pokus nepovažuje*. V podstatě jde o překlad definice z citované směrnice, jde o vymezení poněkud komplikované a ne zcela ideální. Není například zcela zřejmé, čeho se týká poslední věta za středníkem, když

zřejmě neodkazuje k porážce zvířete na jatkách, kterou by snad za pokus nenapadlo považovat vůbec nikoho, důvody k usmrcení zvířete, které patří mezi povolené, by měly být definovány jasně a vyjmenovány taxativně. Zde by zřejmě mohlo dojít i k vynětí zvířat z režimu ochrany zákona v některých případech jako pouhých zdrojů orgánů. Uvedené ustanovení tedy jasnosti výkladu v českém právním kontextu udělalo poněkud medvědí službu.

S ohledem na fakt, že **většina pokusů působí zvířatům utrpení, bolesti, psychickou strážení** a i trvalé poškození zákon toto předvídá a proto jsou tyto případy **vyňaty z pojmu týrání**, stejně tak jako ukončení pokusu na zvířeti je jedním z případů, kdy usmrcení zvířete je po právu. Toto vše se děje v zájmu vědeckého pokroku a na prospěch lidí, kterýžto je zákonodárci hodnocen jako převažující nad zájmem ochrany zvířat před utrpením. I sama citovaná evropská směrnice považuje testování na zvířatech za nezbytné k ochraně zdraví lidí, zvířat a životního prostředí. Přesto zákon související činnosti **normuje, aby utrpení bylo minimalizováno** na „nezbytnou“ míru a se zvířaty nebylo zacházeno jen jako s neživými pomůckami.

K ochraně zvířat zákon obsahuje řadu **povolovacích mechanismů**, kdy je třeba získat oprávnění k chovu, dodávce i použití pokusných zvířat (zákon místo česky vhodnějšího pojmu provádění pokusů se opět uchyluje k překladu a používá pojem *použití zvířat*, nositel oprávnění se pak označuje jako *uživatel zvířat*). Osoby bez oprávnění se provádění pokusů nesmí účastnit, zákon směřuje k zajištění toho, aby pokusy byly prováděny pouze v zařízeních k tomu vybavených po technické, vědecké i odborně-personální stránce. Oprávnění k používání zvířat k pokusům uděluje **Ministerstvo zemědělství**. Posuzována je zejména odborná způsobilost osob, které se na relevantních činnostech mají podílet, ta musí být provozovatelem poté zajištěna po celou dobu fungování pokusného zařízení. Je třeba, aby uživatelé zvířat měli zajištěny osoby odpovědné za péči o zvířata a veterinárního lékaře za účelem poradenství stran dobrých podmínek zvířat (pro účely dozírání nad nimi se zřizuje i speciální komise) a tak je povinností uživatele pokusných zvířat určit **vedoucího projektu pokusů** jako vysokoškolsky vzdělanou osobu v biologickém směru, ten pak mj. odpovídá za provádění pokusů v souladu s rozhodnutím o schválení projektu pokusu, součástí jeho úkolů je také snaha o minimalizaci utrpení pokusných zvířat.

Aby nebyly pokusy nadužívány, popřípadě dokonce zneužívány jako zástěrka pro jiné účely, je zde stanovena soustava pravidel charakterizujících **přípustnost pokusu**. Ta je vymezena pomocí několika kritérií: účel pokusu, druh použitých zvířat, nemožnost dosáhnout požadovaného výsledku jinak než za použití pokusného zvířete (zásada subsidiarity pokusů na zvířatech) a horní hranice bolesti.

Pokud jde o **účely pokusu**, sahá zákon k jejich pozitivními i negativnímu vymezení, kdy výčet přípustných důvodů je taxativní. Mezi povolené účely použití zvířat k pokusům patří dle § 18 zákona na ochranu zvířat proti týrání základní výzkum, translační nebo aplikovaný výzkum s cíly v oblasti léčby, diagnostiky a předcházení nemocem a špatnému zdravotnímu stavu lidí a zvířat, posouzení a regulace fyziologického stavu lidí a zvířat, testování nezávadnosti léčiv či krmiv, zlepšení životních podmínek a podmínek produkce zvířat chovaných k zemědělským účelům, či použití pokusných zvířat pro účely výzkumu zachování druhů, vyššího vzdělávání či trestního řízení.

Pokud jde o **testování kosmetických přípravků a ingrediencí**, uveďme zde, že testování finálních kosmetických produktů je na území Evropské unie zakázáno již od roku 2004. V roce 2009 přibyl zákaz testování i u ingrediencí těchto přípravků. Toto vedlo k tomu, že společnosti z EU testovaly kosmetiku na území třetích států a pak ji vozily na území unie, přechodné období, kdy toto bylo přípustné, ale skončilo v březnu roku 2013 a nyní tak v EU platí úplný zákaz obchodování s kosmetikou, jejíž přísady byly na zvířatech testovány bez ohledu na to, na území kterého státu se tak stalo. Bohužel je třeba doplnit, že **zákaz spadá jen testy snášenlivosti**, pokud jde o ověření zdravotních účinků (např. i alergie), zvířata lze bohužel dále vesele používat.

Pokud jde o **druhy zvířat**, obsahuje zákon některé zákazy, ovšem převažuje konstrukce zákazů relativních, tedy takových, z nichž lze udělit výjimku na základě naplnění zákonných znaků či povolení příslušného orgánu. Zákaz se týká použití volně žijících zvířat (lze však za kladného vyjádření orgánu ochrany přírody), toulavých a opuštěných zvířat a subhumánních primátů.

Výše uvedená **zásada subsidiarity využití živých zvířat při vědeckých pokusech** je vtělena zejména v § 18a, kde je stanoveno, že *uživatel pokusných zvířat nesmí pokus provádět a státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů nesmí pokus schválit, je-li pro dosažení žádaného výsledku dostupná jiná metoda či zkušební strategie, která nevyžaduje použití živého pokusného zvířete a která je uznána podle předpisů Evropské unie*. Dalšími požadavky na volbu metod jsou použití co nejmenšího počtu zvířat, použití druhů zvířat, která bolest prožívají co nejméně, či minimalizace délky a intenzity strážně zvířete a počtu usmrčených zvířat. Politika EU v oblasti welfare si jako jeden ze svých cílů vytkla postupného nahrazování postupů na zvířatech alternativními metodami, a to přednostně v oblasti testování kosmetiky a velmi masového a krutého testování podle evropského nařízení o chemických látkách (REACH).

Horní hranice bolesti se v zákoně na ochranu zvířat vyskytuje až od účinnosti výše zmíněné novely, tj. od roku 2013, kdy je stanoven zákaz provádění pokusů způsobujících

značnou bolest a strach, které budou dlouhodobé a nezmírnitelné. Takové pokusy jsou kvalifikovány jako závažné, ovšem jejich zákaz je opět relativní a lze z něj udělit výjimku. Blíže se posuzování a zařazování pokusů co do závažnosti věnuje prováděcí předpis (**vyhláška 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat**).

Nezbytným rámcem pro provádění pokusů je z formálního hlediska **projekt pokusů**, který podléhá schválení příslušným orgánem a který obsahuje veškeré údaje o cílech pokusů, metodách i druzích a počtech užitých zvířat. Netechnické shrnutí se také zveřejňuje. Projekty se pečlivě hodnotí a lze rozhodnout o jejich povolení jen, je-li hodnocení příznivé. Kompetence v oblasti povolování je rozdělena mezi jednotlivé věcně příslušné ústřední orgány státní správy, tj. klasicky jednotlivá ministerstva.

Nyní se dostávám k samému **provádění pokusů**, to musí být v souladu s veškerými relevantními ustanoveními zákona na ochranu zvířat, a to co do již rozebíraného odborného personálního zajištění, přes princip snižování utrpení zvířat, kdy provádění pokusu musí být v souladu s právními předpisy a také se schváleným projektem, který se týká i minimalizace bolesti a strachu zvířat, mimo jiné je stanoven požadavek znečitlivění (lokálního či celkového), pokud je to s ohledem na povahu pokusu možné.

Dále mimo provádění pokusů musí být zajištěna o zvířata péče ošetřovateli v odpovídajícím prostředí a podle provozního řádu zařízení. Za účelem kontroly má pokusné zařízení povinnost vést podrobné **záznamy a evidenci** o všech pokusných činnostech (protokoly o pokusech, záznamy o pokusných zvířatech, souhrnné roční správy atd), celkové statistiky vede potom Ministerstvo zemědělství, které je zveřejňuje a zasílá také Evropské komisi.

Pokud jde o **ukončení pokusu**, zákon není v jeho vymezení zcela jednoznačný, ale ke stanovení tohoto okamžiku dává jistá vodítka, a to sice, že v rámci pokusu už nemají být prováděna žádná pozorování či pokus už bylo dosaženo účelu pokusu a konečně vodítkem je i plánovaný čas ukončení podle projektu.

K okamžiku **ukončení pokusu** se váže **otázka usmrcení zvířete**. V úvodních ustanoveních zákona na ochranu zvířat proti týrání přímo figuruje ukončení pokusu jako jeden z legálních důvodů usmrcení zvířete (ledaže projekt pokusu stanoví jinak). V ustanoveních následujících však naproti tomu tato jednoznačnost je relativizovaná, když se pojednává o tom, jak zvěrolékař nebo jiná odborně způsobilá osoba rozhoduje o tom, zda zvíře bude ponecháno naživu, a to zcela bez vazby na schválený projekt pokusu. Zmiňme však rozhodně, že důvodem k usmrcení tu bude pravděpodobnost, že zvíře bude dlouhodobě trpět střední až značnou bolestí, strachem či poškozením. Kritérium minimalizace utrpení by zřejmě pro rozhodování o usmrcení zvířete mělo být rozhodující, a to z hlediska etického i z hlediska

argumentace účelem zákona na ochranu zvířat proti týrání. Pokud zvíře bude ponecháno naživu, je třeba mu zajistit potřebnou péči a v některých případech může být vypuštěno zpět do přírody či skončit v zájmovém chovu, bohužel v realitě se takováto rehabilitace příliš neděje, neboť proto v praxi nejsou nastaveny mechanismy. Pokud jde o usmrcení, zákon zde taxativně vypočítává povolené metody zabití zvířete (na rozdíl od obecné úpravy, kde naopak postupuje negativním vymezením metod nedovolených), ovšem i zde je možná výjimka a povolení i jiného způsobu usmrcení.

Celkové počty zvířat, které jsou v Česku použity k pokusným účelům, činí v ročním úhranu cca 400 000 zvířat, spadají sem však i pokusy, které nejsou prováděny v klasickém laboratorním prostředí a nejsou zdrojem až takového utrpení, jako např. kroužkování ptáků. I tak jde ovšem o číslo velmi vysoké.

8. 2. Shrnutí kapitoly

Otázka pokusů na zvířatech je velmi citlivá, neboť pokusy na zvířatech hrály a hrají velice významnou roli ve vědeckém pokroku, ovšem nesou s sebou také obrovskou sumu utrpení pro zvířata, která jsou jim podrobena. Česká právní úprava ochrany pokusných zvířat je na zákonné úrovni obsažena v zákoně na ochranu zvířat a má tam své místo, protože to, že utrpení zvířat je nezbytným průvodním znakem části vědeckých pokusů na nich, neznamá, že by zákonodárce měl na jejich ochranu v těchto souvislostech rezignovat zcela. Předmětné pasáže zákona relativně nedávno doznaly změn v souvislosti s transpozicí evropské směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely z roku 2010, v mnohém však (mj. pojmově) úpravy vnesly do předpisu jisté nejasnosti.

Sám pojem pokusu je nyní definován poněkud komplikovaně, a to vymezením pozitivním i negativním. Pokud si v zájmu shrnutí vytkneme zjednodušenou verzi pozitivní definice je pokusem invazivní či neinvazivní použití pokusných metod na živém zvířeti za vědeckými (hlavně s účelem rozvoje fyziologie, dignostiky a léčby zdraví lidí i zvířat a rozvoje kvality zemědělské produkce) či vzdělávacími účely, kdy je při této činnosti po právu způsobit tak zvířeti bolest, strach či poškození (tyto následky mají být ovšem minimalizovány, stejně jako počet použitých zvířat).

K ochraně zvířat v této oblasti zákon obsahuje řadu povolovacích mechanismů, kdy je třeba získat oprávnění k chovu, dodávce i použití pokusných zvířat, kdy uživatel zvířat musí zajistit, že provádění pokusů je svěřeno pouze odborně způsobilým osobám. Pokusy musí probíhat v souladu s právními předpisy a projekty pokusů (za provádění pokusů v souladu s nimi pak odpovídá povinně ustanovený vedoucího projektu pokusů), což jsou podrobné dokumenty schvalované příslušnými orgány státní správy (většinou věcně příslušná

ministerstva). Zařízení, kde pokusy probíhají musí být zařízena v souladu s předpisy a mimo samotné pokusy musí být zajištěna péče o zvířata ošetřovateli ve vhodných podmínkách. Za účelem kontroly mají zařízení užívající zvířata k pokusům povinnost vést podrobné záznamy a evidenci o všech pokusných činnostech. Centrální národní statistiky pak vede Ministerstvo zemědělství.

Otázka samé přípustnosti pokusů je vymezena pomocí několika kritérií, a to jednak účelu pokusu, kdy dovolenými účely jsou vědecké účely směřující k léčbě a diagnostice chorob a poranění zvířat a lidí, zlepšení podmínek a produkce hospodářských zvířat, testování nezávadnosti léčiv či krmiv, vzdělávací účely a některé další. Pokud jde o testování kosmetiky a jejích komponentů, platí již na území Evropské unie úplný zákaz jejího prodeje (ať už bylo testována provedeno na území členských států či třetích zemí), zakázány jsou ovšem pouze testy snášenlivosti, pokud jde o pokusy za účelem zjištění zdravotních rizik kosmetiky, ty se provádět i nadále. Dále je to kritérium druhu použitých zvířat (obecně nelze používat volně žijící zvířata, toulavá a opuštěná zvířata a subhumání primáty, jsou zde však výjimky z těchto zákazů), nemožnost dosáhnout požadovaného výsledku jinak než za použití pokusného zvířete (zásada subsidiarity pokusů na zvířatech) a horní hranice bolesti, tedy zákaz závažných pokusů způsobujících zvířatům dlouhodobou a nezmírnitelnou bolest, zákaz je však relativní, i zde jsou výjimky. Detaily ohledně této klasifikace pokusů obsahuje prováděcí předpis, a to vyhláška o ochraně pokusných zvířat.

Pokud jde o okamžik ukončení pokusu, zákon jej spojuje buď s dosažením účelu pokusu či s ukončením veškerých pozorování, která v jeho rámci budou prováděna (relevanci má i plán ukončení ve schváleném projektu pokusu). S tímto okamžikem se pojí otázka usmrcení zvířete. Obecně je mezi legálními důvody usmrcení zahrnuto ukončení pokusu na pokusné zvířeti (nestanoví-li projekt pokusu jinak), ovšem v dalších ustanoveních zákona na ochranu zvířat se usmrcení váže na posouzení veterinárního lékaře, kde důvodem k usmrcení bude pravděpodobnost, že zvíře bude dlouhodobě trpět střední až značnou bolestí, strachem či poškozením. Kritérium minimalizace utrpení by zřejmě pro rozhodování o usmrcení zvířete mělo být rozhodující, a to z hlediska etického i z hlediska argumentace samým účelem zákona na ochranu zvířat proti týrání. Zákon stanoví taxativně (s možností udělení výjimky) povolené metody usmrcení pokusného zvířete, pokud zvíře bude ponecháno naživu, je třeba mu zajistit potřebnou péči.

Jedním z cílů politiky EU v oblasti welfare je nahrazování pokusů na živých zvířatech alternativními metodami výzkumu, a to zejména v oblasti testů kosmetiky a testů chemikálií dle nařízení REACH. Tato nadějná snaha je ovšem bržděna vedle jiného i vysokými náklady na výzkum v těchto směrech. V současnosti je v Česku ročně k pokusům použito ročně na 400

000 zvířat, ne ve všech případech jde však o „klasické“ laboratorní pokusy (spadá sem například i kroužkování ptáků).

9. Shrnutí práce a její závěry

Časy se opravdu mění, tak zde máme po zhruba 50 letech „nový“ občanský zákoník, který se vrací k čistým římskoprávním institutům a snad už konečně odhazuje účelové socialistické nazírání práva, a který nám (významně pro oblast úpravy sledovanou touto prací) nově stanoví, že živé zvíře není věc. Ovšem časy se nemění zas tak moc, a tak se dále na zvířata použijí usnanovení našeho právního řádu o věcech, neodporuje-li to jejich povaze, což je definice, kterou se stran obsahového vymezení bude prokousávat během dalších let hlavně judikatura. V této diplomové práci jsem se chtěla věnovat vztahu člověka a zvířat, která jsou v jeho péči či područí (či jak si čtenář dle svého vnitřního přesvědčení chce tento vztah nazvat), především jsem si v rámci rozsahem zvládnutelné širší záběru práce vytkla zmapovat českou právní úpravu veterinární péče v kontextu úpravy v právu Evropské unie a práva mezinárodního, kdy tomu předcházela drobný exkurs do historie vývoje právní úpravy vztahu člověka a zvířete, veterinární péče a ochrany zvířat.

Základním účelem veterinární péče je ochrana zdraví zvířat (zejména před nakažlivými nemocemi a zoonózami), welfare zvířat a také zajištění zdravotní nezávadnosti živočišných produktů, která má zajistit ochranu zdraví obyvatelstva. Základním právním předpisem v této oblasti je veterinární zákon, který je moderním předpisem souladným s evropským právem, jenž se snaží zajistit welfare zvířat, ochranu našeho území před nákazami, zdravotní nezávadnost živočišných produktů a další důležité cíle v této oblasti pomocí škály různých instrumentů: je to jednak stanovení obecných povinností chovatelů (a dalších odpovědných osob) na zajištění dobrých (a z hlediska nákaz co nejbezpečnějších) podmínek zvířat a také stanovení zvláštních povinností nastupujících v dobách podezření z výskytu nebezpečné nákazy, také úprava jednotlivých specifik pro nakládání s hospodářskými, pokusnými zvířaty a zvířaty v zájmovém chovu či úpravou činnosti odborných veterinárních lékařů. Aby zákon byl v reálu dodržován a byl tak vůbec smyslupný a životaschopný svěřuje orgánům veterinární správy výkon veterinárního dozoru a dává jim k tomuto řadu oprávnění (vstupu na potřebná místa, ukládání závazných pokynů, sankcí atd.).

Samozřejmě do této oblasti má své věcné průměty celá řada dalších zákonů, které jsem výše zmínila. Detaily otázek veterinární péče (například o pobornosti ohledně nakládání s jatečnými zvířaty či pokusnými zvířaty) stanoví prováděcí předpisy, a to zejména vyhlášky, kterými lze na změny potřeb a aktuální situaci reagovat pružněji, než je to v případě procesu změny zákona. Lze konstatovat, že veterinární zákon poskytuje dostatečné záruky pro zajištění zdravotní nezávadnosti živočišných produktů. O tom, zda se vlastně v prostředí

velkochovů dá hovořit o dobrých životních podmínkách zvířat, lze ovšem pochybovat. Bohužel spotřeba živočišných produktů je natolik velká, že ji jinak než velkochovy při zachování cen dostupných valné části občanů EU zajistit nelze. Každé i malé zpřísnění norem směrem k zajištění lepšího života hododářských zvířat (např. zvětšení minimálních rozměrů klece pro chov slepic) pak naráží na nevoli stran zemědělců z EU, kteří se cítí konkurenčně znevýhodněni oproti producentům ze zemí, kde si lidově řečeno dvakrát s osudem zvířat hlavu nelámou a legislativa ochrany zvířat tam není v centru pozornosti (když v něm často nejsou ani lidská práva).

Právo veterinární péče systematicky spadá do oblasti zemědělského práva (je tomu tak i na úrovni evropského práva), které se pak řadí do ranku práva životního prostředí. České právo životního prostředí je v souladu s právem evropským i mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána, a o nichž jsem pojednala výše.

Další významou složkou práva životního prostředí je otázka ochrany zvířat. Určujícím předpisem v této oblasti je v českém právním řádu zákon na ochranu zvířat proti týrání, který na rozdíl od zákona veterinárního nesleduje tolik provázanost zdraví zvířat a zdraví člověka, ale zaměřuje se skutečně zejména na etickými důvody (a poznáním o vnitřním prožívání minimálně některých druhů zvířat) podloženou ochranu zvířat, zákon však chrání pouze obratlovce (podle dosavadního stavu poznání jsou to zatím pouze oni, kdo prokazatelně prožívá bolest, utrpení, strach a další emoce), kdy jde o ochranu individuálního živého exempláře zvířete. Naproti tomu například zákon na ochranu přírody a krajiny se zabývá ochranou zvířat druhovou či ochranou alespoň celých populací (podobně tak mezinárodní smlouva CITES nebo zákon o ochodování s ohroženými druhy).

Zákon na ochranu zvířat zakazuje jejich týrání, jeho propagaci i bezdůvodné usmrcování zvířat a stejně jako veterinární zákon vymezuje skutkové podstaty správních deliktů v této oblasti stihající porušení některých povinností podle těchto zákonů. Spolu s trestněprávní ochranou zvířat, poskytovanou zejména skutkovými podstatami trestní činů týrání zvířat a zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, je tato úprava ochrany zvířat celkem solidním základem, co ale bohužel pokulhává je realizace možností daných textem zákona v praxi. Většina případů, ohledně nichž by připadalo v úvahu vést trestní řízení, se řeší pouze v oblasti správní odpovědnosti a ty případy týrání zvířat, které jsou stíhány v řízení před soudem, pak končí trestem, který nepředstavuje pro pachatele až tak citelnou újmu. To bohužel vede k malému povědomí o závažnosti násilí a jiné krutosti na živých bytostech a nepřispívá ani generální a ani individuální prevenci. Mnoho případů zvířat v nouzi se pak ke zrakům příslušných orgánů ani nedostane. V tomto smyslu zaostáváme třeba za Velkou Británií (jak jsem si uvedla v příslušné komparativní kapitole), která ostatně byla zemí, jež v 70. letech 20. století vůbec pokládala základy novodobné ochrany zvířat, a to zejména

myšlenky welfare zemědělských zvířat. Inspirativní je tamní činnost nevládní organizace založené k ochraně zvířat RSPCA, která výrazně přispívá k odhalování případů špatného zacházení se zvířaty a stíhání pachatelů takových činů.

Ke konci práce jsem se pak blíže zastavila nad právní úpravou ochrany pokusných zvířat, jak je obsažena v zákoně na ochranu zvířat proti týrání, který byl v relativně nedávné době novelizován, aby tak došlo k transpozici evropské směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely, což přineslo i některé komplikace a pojmové a výkladové nejasnosti, které by zřejmě bylo dobré v dalších letech při příležitosti změn zákona zpřesnit. Ačkoli bolest a utrpení zvířat jsou průvodním jevem pokusů na zvířatech tato nejsou zcela bez ochrany a problematika je podrobně provázána řadou povinností uživatelů pokusných zvířat. Na počátku je to vůbec řada povolovacích mechanismů, kdy je třeba získat oprávnění k chovu, dodávce i použití pokusných zvířat. Dále je upravena i přípustnost pokusů samých, kdy jsou pod (relativní) zákaz postaveny některé pokusy, které by pro zvíře představovaly dlouhodobě nezmíznitelné utrpení. Také jsou schvalovány projekty pokusů a provozovatelé dotčených zařízení musí vést o pokusech a zvířatech podrobné evidence, utrpení i počet použitých zvířat má být minimalizováno a po skončení pokusu zvíře buďto v rámci skončení jeho utrpení humánně usmrceno některým z povolených taxativně vypočtených způsobů či o něj má být náležitě postaráno. Snahy Evropské Unie, která si jako jednu ze svých priorit v oblasti welfare vytkla nahrazování pokusů na živých zvířatech alternativními metodami (zejména při testování kosmetiky, ke kterému u testů zdravotních rizik stále dochází, a testech chemikálií podle nařízení REACH), jsou jistých příslibem, který je však limitován finančními zdroji i samým stavem vědeckého poznání.

Pokud bychom krátce nahlédli možnosti *de lege ferenda*, z formálního hlediska by jistě úpravě ochrany zvířat a veterinární péče přispělo zjednodušení a zpřehlednění a snad na zákonné úrovni i zcelení v jeden předpis, který se zabýval nakládáním se zvířaty. Po obsahové stránce se i s přijetím nového postulátu, že zvíře není věc, otevírá otázka, zda by se někdy v budoucnu mohlo změnit právní postavení zvířete z pouhého předmětu vlastnického práva (byť lehce privilegovaného s ohledem na svou schopnost trpět). Je samozřejmě otázkou, jakým způsobem to provést, mnozí aktivisté volají po zavedení právní osobnosti zvířat, je však zřejmé, že zvíře samo právně jednat nemůže, tudíž by muselo jednat vždy prostředníkem, tedy lidskou bytostí. Jako schůdnější, či bližší dnešnímu nazírání právníků se jeví upravit právní postavení zvířete jako objektu práva *sui generis* s jakýmsi zvýšeným právním statutem (tak by se o tom v náznaku dalo vlastně hovořit již v dnešní úpravě, avšak „používání“ zvířete jako věci v právu i životě společnosti přetrvává a s tím by takové nové postavení *sui generis* bylo již neslučitelné, kdy by například měl být rozšířen dopad skutkové podstaty trestného činu týrání zvířat na všechny případy týrání). Pak by bylo možné si představit daleko náročnější

standard zacházení se zvířaty či například i zřízení institutu varianty svěřenského fondu (kupř. zůstavitelem), který by po dobu života zvířete sloužil na prospěch a upokojivý život zvířete (posuzovaný podle určitých v obecných rysech zakotvených standardů na uspokojivý život toho kterého zvířete), za současného jednání a správy tohoto majetku ze strany správce coby subjektu práva. I když jistě každého ihned napadne mnoho problémů, paradoxů a právních neelegancí, jež by to vyžadovalo, zase taková právní science fiction to není a právo se ve vztahu k ochraně zvířat jistě v budoucnu nějak výrazně promění.

Nejsem si jista, že se tak stane během mého života, ale věřím, že jednou platné právo přízná zvířatům právní postavení *sui generis*, tedy kdy pomyslí skutečně na ně, nikoli jen na ně ve vztahu k člověku, a také jim přízná skutečnou ochranu a skutečnou možnost uplatňovat, byť v mezích tzv. druhé přírody, svůj spokojený život, a ne jen drobky jako úlitbu svědomí a jen v takovém rozměru, v jakém to potřebám člověka ještě není příliš nepohodlné. Není to jenom stresující smrt, ale je to především život, který není životem, co zakouší zvířata nejen v evropských velkochovech. Snad i díky pokroku vědy, která snad živočišné produkty dokáže v lidské stravě nahradit, jednou masové uvěznění a zabíjení zvířat člověkem skončí. Vždyť je to právě člověk, kdo sám sobě přiznal tolik práv (jež označil za přirozená, nezcizitelná a nezadatelná) a vládu nad ostatními druhy proto, že se cítil být nadřazený a lepší. Snad jednou opravdu bude lepší.

Začala jsem tuhle práci citátem, a tak si říkám, proč ji tak i neskončit. Jde o poměrně známý výrok Arthura Schopenhauera ohledně chování člověka k životnímu prostředí a zvířatům: „Svět není žádný šmejd a zvířata nejsou žádná surovina k našemu zneužití. Ne smilování, ale spravedlnost dlužíme zvířatům.“

Použitá literatura:

Batho, Howard, et. al. The EU Veterinarian: Animal health, welfare and veterinary public health developments in Europe since 1957. 2008

Boguszak, Jiří, Čapek, Jiří a Gerloch, Aleš. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004.

Damohorský, Milan, et al. Právo životního prostředí, 3. vyd. C. H. Beck, Praha 2010.

Damohorský, Milan, et al. Mezinárodní právo životního prostředí – II. část, IFEC, Beroun 2008.

Damohorský, M., Smolek, M. Zemědělské právo, IFEC, Praha 2001.

Dvořák, J., Švestka, J., Zuklínová M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1., Díl první: Obecná část, Wolters Kluwer, Praha 2013.

Důvodová zpráva k NOZ, tj. k zákonu č. 89/2012 Sb. občanskému zákoníku.

Hendrych, Dušan a kolektiv. Správní právo: Obecná část 8. vydání. Praha : C.H. Beck, 2012.

Chapouthier, Georges, Zvířecí práva, Triton, Praha 2013 (z francouzského originálu Les droits de l'animal, Presses Universitaires de France, Paris1992).

Chmelík, J. a kol.: Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení, Linde, Praha 2005.

Jelínek, Jiří a kol., Trestní právo hmotné – Obecná část. Zvláštní část. 3.vyd. Leges Praha 2013.

Kocourek, Jiří. Veterinární péče a ochrana zvířat, Eurounion, Praha 1997.

Müllerová, Hana, Stejskal, Vojtěch, Ochrana zvířat v právu , Academia, Praha 2013.

Prchalová, Jana, Právní ochrana zvířat, Linde, Praha 2009.

Stejskal, Vojtěch, Leskovjan, Martin, Člověk a zvíře – v zajetí či v péči? Aktuální právní a věcné otázky nakládání se zvířaty. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha 2010.

Šindelář, J., Stručné dějiny veterinární medicíny - od pravěku do konce 19. století, 1. vydání, Veterinární a farmaceutická univerzita Brno, Brno 2005

Internet:

<http://ec.europa.eu>

<http://www.vfu.cz>

<http://21stoleti.cz/blog/2012/04/02/leci-kmenove-bunky-kone-a-psy/>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10315080042-tep-24/213411058130005/>

<http://www.iem.cas.cz/press/press/120402-americka-cena-miri-do-cech.html>

<http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=cs>

<http://eagri.cz>

Resumé v angličtině / Summary in english/

My thesis is meant to be a humble attempt to describe rules or law governing animal care and animal protection in Czech Republic (also in comparison to british regulations in this area of law), European Union and in the international law.

After a brief introduction made in the first chapter of this paper, the second chapter outlines the historical development of veterinary care, animal protection and related law regulations, it also gives a perspective on legal status of animals in contemporary law in Czech Republic. Czech civil code states, that that living animal is not a thing, but otherwise animals are treated as property such as other things, as long as it doesn't interfere with their nature as living beings.

The third chapter brings up the concept of animal welfare, its origins and related international treaties such as European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes and many others.

In the fourth chapter i took a closer look on the European Union law, both treaties and legislation, in regard to animal protection and veterinary care and realized it has very high standards of animal protection in comparison to many countries outside Europe.

Chapter five is the heart of the paper, because it is about animal care (in Czech legislation the term „veterinary care“ is used) and its regulation in czech law. The most important act in this law area is Act No. 166/1999 Coll., on veterinary care and on a change of some related laws (veterinary act). This act's main goal is to ensure animal health, welfare (good living conditions) and quality and safety of animal products as well, therefore it lays out a lot of responsibilities for animal breeders.

The the sixth chapter summarizes the issue of animal protection in the legal order of the Czech Republic. In this case the basic law here is Act No 246/1992 Coll., on the protection of animals against cruelty, which prohibits the cruelty to animals and also all forms of promoting it. The purpose of this Act is to protect animals, which are living beings capable of experiencing pain and suffering (as the preamble to this act states), against animal cruelty, abuse, neglect and other cruel actions of men which has no reason and no legal ground. This does not apply to all animals, it only provides protection for vertebrates (except for humans of course).

The following chapter compares czech legislation in this area of law to the one in United Kingdom, which has a very high level of animal protection.

The eight chapter focus is on animal protection during (and after) scientific procedures on animals, when relevant regulations are to be found in above mentioned Act No 246/1992 Coll., on the protection of animals against cruelty.

In the last chapter I summarized my findings and tried to provide a hopeful look on the animal care and protection future.

Klíčová slova: VETERINÁRNÍ PÉČE- PRÁVO – POHODA ZVÍŘAT

Key words: ANIMAL CARE – LAW – ANIMAL WELFARE